# บทที่ 5
# การเลื่อนสถานภาพทางอำนาจของมิชชันนารีอเมริกันในสังคมเชียงใหม่ พ.ศ. 2442-2463

เรื่องราวในบทที่ 5 นี้จะได้บรรยายถึงการเปลี่ยนแปลงบริบทที่สำคัญที่สุดครั้งหนึ่งในประวัติศาสตร์ของล้านนาคือ การเปลี่ยนรูปแบบการปกครองของล้านนาจากระบบหัวเมืองประเทศราชไปสู่มณฑลเทศาภิบาลที่ถือได้ว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางอำนาจครั้งใหญ่ที่สุด และแน่นอนว่าในยุคสมัยของการเปลี่ยนแปลงในครั้งนี้ มิชชันนารีอเมริกันเป็นตัวละครสำคัญที่มีส่วนช่วยผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลง และมิชชันนารีก็ได้ทำงานตลอดจนเปลี่ยนสถานภาพทางอำนาจของตนภายใต้บริบทของการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนี้ อันส่งผลอย่างลึกซึ้งต่อความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างมิชชันนารีอเมริกันกับชนชั้นต่าง ๆ ในสังคมเชียงใหม่ในช่วงเวลาที่เจ้านายเชียงใหม่สูญเสียอำนาจทางการเมืองและรัฐบาลสยามเข้ามามีอำนาจเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว โดยมิชชันนารีกลายเป็นพันธมิตรที่มีความสัมพันธ์อย่างแนบแน่นกับกลุ่มพระบรมวงศานุวงศ์และชนชั้นนำจากกรุงเทพฯ

## 5.1 การจัดตั้งมณฑลพายัพ พ.ศ. 2442

หลังจากพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นพิชิตปรีชากร ทรงตั้งการปกครองหัวเมืองลาวเฉียงขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2427[1] ซึ่งได้มีการปฏิรูประบบราชการและการเก็บภาษีใหม่ โดยให้ใช้ระบบเจ้าภาษีนายอากร จนนำไปสู่การต่อต้านของคนในท้องถิ่นนำโดยพญาปราบสงคราม ข้าราชการทหารของเชียงใหม่ หรือเรียกเหตุการณ์ครั้งนี้ว่า “กบฏพญาผาบ” พ.ศ. 2432 และพ่ายแพ้ให้แก่รัฐบาลสยาม (ดูบทที่ 4)

[1] หลังจากที่มีการตั้งกระทรวงมหาดไทยขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2435 เพื่อควบคุมดูแลกิจการต่าง ๆ ในส่วนภูมิภาค จึงมีการรวมหัวเมืองเข้าเป็นมณฑลเปลี่ยนการปกครองหัวเมืองลาวเฉียง เป็นการปกครองมณฑลลาวเฉียง จนกระทั่งต่อมามีการเปลี่ยนแปลงการปกครองส่วนภูมิภาคเป็นแบบมณฑลเทศาภิบาล จึงได้กลายเป็นมณฑลพายัพ. (ดูรายละเอียดใน สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, *นิทานโบราณคดี*, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ : ดอกหญ้า, 2543), หน้า 527-539.)

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

แต่ความไม่พอใจต่อการปฏิรูปของสยามก็ยังคงดำเนินไปเหมือนคลื่นใต้น้ำ[2]

ต่อมา พ.ศ. 2440 หลังจากที่พระเจ้าอินทวิชยานนท์ เจ้าครองนครเชียงใหม่ ถึงแก่พิราลัย รัฐบาลสมบูรณาญาสิทธิ์ของสยามก็มิได้แต่งตั้งเจ้าครองนครพระองค์ใหม่ขึ้นโดยทันทีแต่อย่างใด ซึ่งก็เหมือนกับครั้งที่พระเจ้ากาวิโลรสสุริวงษ์ถึงแก่พิราลัย รัฐบาลสยามในขณะนั้นก็ไม่ได้ตั้งเจ้าครองนคร แต่กลับปล่อยให้เว้นว่างไว้เป็นเวลาถึง 3 ปีด้วยกัน เข้าใจว่าเพื่อเป็นการสร้างความไม่ต่อเนื่องทางอำนาจของผู้ปกครองเชียงใหม่ที่ขณะเดียวกันรัฐบาลสยามสามารถแทรกแซงกิจการภายในของเชียงใหม่ได้โดยสะดวก โดยในครั้งนั้นรัฐบาลสยามได้ทำสัญญาเชียงใหม่กับอังกฤษได้สำเร็จ (ดูบทที่ 3) และการเว้นว่างเจ้าครองนครเชียงใหม่ในครั้งนี้ รัฐบาลสยามได้ยกเลิกฐานะเมืองประเทศราชของเชียงใหม่พร้อมกับผนวกเชียงใหม่เป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรสยาม[3] จากนั้นจึงค่อยแต่งตั้งเจ้าอินทวโรรสสุริวงษ์ เป็นเจ้าครองนครเชียงใหม่ เมื่อ พ.ศ. 2444 ซึ่งเป็นเวลาหลังจากที่เชียงใหม่ได้กลายเป็นส่วนหนึ่งของมณฑลพายัพไปแล้วถึง 2 ปี ภายใต้การปกครองใหม่ก็ทำให้เจ้าอินทวโรรสสุริยวงษ์ถือเป็นข้าราชการของสยามคนหนึ่ง โดยได้รับพระราชทานเงินผลประโยชน์ปีละไม่ต่ำกว่า 200,000 บาท ตามระบบการให้เงินเดือนข้าราชการของรัฐสมบูรณาญาสิทธิ์ของสยาม และไม่มีอำนาจในการปกครองบ้านเมือง เพราะราชการทั้งปวงจะขึ้นตรงกับข้าหลวงจากกรุงเทพฯ[4]

การจัดตั้งมณฑลพายัพเป็นผลสืบเนื่องมาจากการที่พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นดำรงราชานุภาพ เสด็จมาตรวจราชการมณฑลลาวเฉียง เมื่อ พ.ศ. 2441 ทรงเห็นว่าควรจะนำเอาการปกครองแบบเทศาภิบาลมาใช้ในล้านนา[5] ในปีถัดมาพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงแต่งตั้งพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นดำรงราชานุภาพ เป็น กรมหลวงดำรงราชานุภาพ และจึงได้มีการตั้งให้พระยาศรีสหเทพ (เส็ง วิริยศิริ) เป็นข้าหลวงพิเศษขึ้นมาจัดการปรับเปลี่ยนระบบราชการ

---

[2] รัตนาพร เศรษฐกุล, *ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจวัฒนธรรมแอ่งเชียงใหม่-ลำพูน* (เชียงใหม่ : สำนักพิมพ์ซิลค์เวอร์ม, 2552), หน้า 230-231.

[3] สรัสวดี อ๋องสกุล, *ประวัติศาสตร์ล้านนา,* พิมพ์ครั้งที่ 7 (กรุงเทพฯ : อมรินทร์, 2553), หน้า 344.

[4] เรื่องเดียวกัน.

[5] การปกครองแบบเทศาภิบาล คือ การปกครองโดยลักษณะที่จัดให้มีหน่วยบริหารราชการ (จากส่วนกลาง) ออกไปดำเนินการในส่วนภูมิภาค แบ่งเป็นมณฑล เมือง อำเภอ ตำบลและหมู่บ้าน โดยมณฑลเป็นการรวมเขตเมืองตั้งแต่ 2 เมืองขึ้นไป (เมือง จะมีเขตอำเภอตั้งแต่ 2 อำเภอขึ้นไป) จะมีเทศาภิบาลสำเร็จราชการมณฑลบังคับบัญชา พร้อมด้วยข้าหลวงชั้นรองและเจ้าหน้าที่ต่าง ๆ ในช่วงก่อนที่จะมีการจัดตั้งมณฑลพายัพเป็นมณฑลเทศาภิบาลเมื่อ พ.ศ. 2442 นั้น เชียงใหม่ เป็นเมืองในมณฑลลาวเฉียง ซึ่งเป็นมณฑลในระบบการปกครองแบบหัวเมืองประเทศราช โดยมีข้าหลวงใหญ่ต่างพระเนตรพระกรรณดูแลราชการ. (ดูรายละเอียดใน *ประมวลพระราชหัตถเลขา รัชกาลที่ 5 ที่เกี่ยวกับภารกิจของกระทรวงมหาดไทย*, เล่ม 1 ภาคที่ 1 และ 2, เรื่อง การปรับปรุงการปกครองท้องที่ (กระทรวงมหาดไทย, 2513), หน้า 61-73.)

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

ที่เชียงใหม่โดยยกเลิกระบบหัวเมืองแบบประเทศราช[6] และให้ล้านนาเป็นมณฑลพายัพที่มีรูปแบบการปกครองแบบเทศาภิบาล[7] โดยเป็นเขตปกครองหนึ่งที่สังกัดกระทรวงมหาดไทยในอาณาจักรสยาม

ความเปลี่ยนแปลงสำคัญอย่างหนึ่งที่มาพร้อมกับการจัดตั้งมณฑลพายัพก็คือ การที่กลุ่มชนชั้นเจ้านายล้านนาสูญเสียอำนาจทางการเมืองการปกครองกลายเป็นข้าราชการของสยาม ซึ่งการบริหารในระดับบนคือ มณฑลและเมือง รัฐบาลสยามจะส่งข้าราชการจากกรุงเทพฯ มาดูแลโดยข้าหลวงใหญ่หรือข้าหลวงเทศาภิบาลจะปกครองมณฑล ขณะที่คณะผู้ปกครองในระดับเมืองคือ “เค้าสนามหลวง” อันประกอบไปด้วย เจ้าครองนคร ข้าหลวงประจำเมือง และข้าหลวงผู้ช่วย มีหน้าที่ดูแลราชการในระดับเมือง เป็นสื่อกลางระหว่างข้าหลวงใหญ่กับชาวบ้านในท้องที่ จะเห็นได้ว่าเจ้าครองนครที่แต่เดิมเคยมีอำนาจมากได้ถูกลิดรอนอำนาจลงไปเป็นอย่างมาก ในการปกครองแบบเทศาภิบาลนี้ เจ้าครองนครกลายสภาพจาก “เจ้าชีวิต” เป็นเพียง “ผู้ปกครองร่วม” มีหน้าที่จำกัดเพียงช่วยรักษาความสงบเรียบร้อยในเมือง ป้องกันโจรผู้ร้าย รักษากฎหมาย และดูแลกลุ่มชนชั้นเจ้านายท้องถิ่นให้ปฏิบัติหน้าที่โดยชอบ[8]

การปฏิรูปการปกครองครั้งใหญ่ หรือการรวมศูนย์อำนาจเข้าสู่ส่วนกลางของรัฐบาลสยามเมื่อ พ.ศ. 2435 และการออกพระราชบัญญัติปกครองท้องที่ ร.ศ. 116 ในอีกห้าปีต่อมา ได้ส่งผลให้กลุ่มขุนนางของสยามสูญเสียอำนาจในการควบคุมไพร่โดยถูกเปลี่ยนเป็นการรับเงินเดือนแทนนั้น ไม่ได้ส่งผลต่อกลุ่มชนชั้นเจ้านายและขุนนางในหัวเมืองประเทศราชเช่นเชียงใหม่อย่างฉับพลัน จนกระทั่ง พ.ศ. 2442 เมื่อมีการจัดตั้งมณฑลพายัพขึ้นแล้ว พระยาศรีสหเทพจึงเปลี่ยนให้มีการเก็บเงินค่าแรงแทนการถูกเกณฑ์แรงงาน โดยมีเหตุผลว่าจะเป็นการปลดเปลื้องภาระและความทุกข์ยากของชาวบ้าน

> *...ในมณฑลตะวันตกเฉียงเหนือมีการกะเกณฑ์ให้ราษฎรมาทำการต่าง ๆ ตามประเพณีเมืองมีการหาบหามสิ่งของเดินทาง แลมาเข้าเวรประจำการ ณ ที่ต่าง ๆ ปีหนึ่งมีกำหนดคนหนึ่งต้องทำการตั้งแต่เดือนหนึ่งถึงสี่เดือน อีกประการหนึ่งมีราษฎรบางจำพวกซึ่งต้องเสียสร่วยต่าง ๆ*

---

[6] พระยาศรีสหเทพ (เส็ง วิริยศิริ) มิได้เป็นเชื้อพระวงศ์จึงอาจไม่ได้รับความร่วมมือจากเจ้านายล้านนาเท่าที่ควร ดังนั้นพระบาทสมเด็จพระจุลจอมจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงทรงแต่งตั้งให้เป็นราชปลัดทูลฉลองกระทรวงมหาดไทย ที่ถือว่าเป็นตำแหน่งที่มีความใกล้ชิดและได้รับความไว้วางใจเป็นอย่างสูงจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว. (ดู เตือนใจ ไชยศิลป์, *“ล้านนาในการรับรู้ของชนชั้นปกครองสยาม พ.ศ. 2437-2476”*, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2536, หน้า 159.)

[7] รัตนาพร เศรษฐกุล, *ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจวัฒนธรรมแอ่งเชียงใหม่-ลำพูน*, หน้า 222.

[8] เรื่องเดียวกัน, หน้า 222-224.

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

*เปนสิ่งของแลเงิน มีมากบ้างน้อยบ้างไม่เสมอน่ากัน เปนการเดือดร้อนแก่อาณาประชาราษฎรอยู่ จึงทรงพระราชรำพึงถึงการที่จะทำนุบำรุงไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินในทางงดการกะเกณฑ์มาทำการโดยมิได้รับค่าจ้างแลลดหย่อนการเสียสร่วย ให้อยู่เย็นเปนศุขสมบูรณ์ยิ่งขึ้นกว่าแต่ก่อน...*[9]

แม้ว่าการปฏิรูปของรัฐบาลสยามในครั้งนี้จะยืนอยู่บนเหตุผลที่ว่าต้องการที่จะเป็น "ผู้ปลดเปลื้องภาระ" แต่กลับกลายเป็น "ผู้เพิ่มภาระ" ให้แก่ชาวบ้าน[10] โดยการเก็บภาษีแทนเกณฑ์ปีละ 4 บาทต่อคนจากชายอายุระหว่าง 18-60 ปี ถือว่าเป็นเงินจำนวนมากสำหรับชาวบ้าน โดยเฉพาะชาวบ้านบางกลุ่มที่อาศัยในพื้นที่ห่างไกลซึ่งไม่เคยถูกเกณฑ์แรงงานมาก่อน แต่เมื่อกฎหมายใหม่ออกมากลับต้องเสียเงินจำนวนนี้ก็ย่อมมีความไม่พอใจเกิดขึ้น ชาวบ้านบางกลุ่มที่เคยอาศัยการอุปถัมภ์เลี้ยงดูจากเจ้านาย และสำหรับบางคนที่มี "มูลนายดี" โดยปกติแล้วก็ไม่มีความเป็นอยู่ที่ลำบากแต่อย่างใด ที่สำคัญความสัมพันธ์ระหว่างนาย-ไพร่ในสังคมล้านนา มีการปฏิบัติต่อไพร่ดีกว่าของสยาม[11] ดังนั้น การที่กลุ่มชนชั้นไพร่และทาสต้องกลายสภาพเป็นแรงงานเสรีในระบบเศรษฐกิจแบบเปิดโดยทันทีนั้น สำหรับชาวบ้านบางคนจึงเกิดสภาพที่ยากจะปรับตัวได้ทัน ทำให้มีผู้ผันตัวเองไปเป็นคนในบังคับของต่างชาติมากขึ้นทั้งเป็นคนในบังคับของอังกฤษและของมิชชันนารีอเมริกัน[12] ขณะที่กลุ่มเจ้านายท้องถิ่นไม่สามารถควบคุมไพร่ได้อีกต่อไป พวกเขาสูญเสียไพร่ในฐานะกำลังในการผลิต จากที่เคยมีความสัมพันธ์ที่พึ่งพาอาศัยกันระหว่างเจ้านายและไพร่ในระบบอุปถัมภ์ความสัมพันธ์แบบเดิมจึงสิ้นสุดลง[13] ถือได้ว่าการปฏิรูปการปกครองให้เป็นแบบเทศาภิบาลนี้เป็นการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างอำนาจครั้งใหญ่ที่สุดของสังคมล้านนา เช่นเดียวกับที่เคยเกิดขึ้นมาแล้วในสังคมสยาม ดังที่ นิธิ เอียวศรีวงศ์ เน้นเกี่ยวกับประเด็นดังกล่าวว่าเป็นการ "*...ทำให้เลกไพร่*

---

[9] พระราชบัญญัติการเก็บเงินค่าแรงแทนเกณฑ์มณฑลตะวันตกเฉียงเหนือ ร.ศ. 119", ใน สรัสวดี ประยูรเสถียร, *"การปฏิรูปการปกครองมณฑลพายัพ (พ.ศ. 2430-2476)"*, ปริญญานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2522. อ้างใน เรื่องเดียวกัน, หน้า 226.

[10] Ratanaporn Sethakul, *"Political, Social, and Economic Changes in Northern States of Thailand Resulting from the Chiang Mai Treaties of 1874 and 1883",* Ph.D. Dissertation Northern Illinois University 1988, p. 306.

[11] Lillian Johnson Curtis, *The Laos of Northern Siam* (Bangkok : White Lotus Press, 1998), p. 120.

[12] Ratanaporn Sethakul, *"Political, Social, and Economic Changes in Northern States of Thailand Resulting from the Chiang Mai Treaties of 1874 and 1883",* p. 306.

[13] รัตนาพร เศรษฐกุล, *ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจวัฒนธรรมแอ่งเชียงใหม่-ลำพูน*, หน้า 227.

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

*กลายเป็นข้าราษฎรของกษัตริย์แต่เพียงผู้เดียว...*"[14] กล่าวได้ว่า การปฏิรูปของรัฐบาลสยามในครั้งนี้ก็ได้สร้างความไม่พอใจเป็นอย่างมากในกลุ่มคนในท้องถิ่นตั้งแต่ระดับชนชั้นปกครองจนถึงระดับราษฎร เว้นแต่เจ้าภาษีนายอากรและพ่อค้าจีนที่ได้ประโยชน์ โดยเจ้าภาษีนายอากรจะได้กำไรจากการเก็บภาษี ส่วนพ่อค้าจะได้ประโยชน์จากการที่รัฐบาลสยามยกเลิกการเก็บภาษีผ่านด่านระหว่างเมืองต่าง ๆ และช่วยปราบปรามโจรผู้ร้ายอย่างมีประสิทธิภาพ

การปฏิรูปการปกครองดังกล่าวข้างต้นช่วยสร้างรายได้จำนวนมากให้แก่รัฐบาลสยาม เพราะทรัพยากรในท้องถิ่นตกอยู่ภายใต้อำนาจการจัดการของรัฐบาลในส่วนกลาง รายได้จากการให้สัมปทานป่าไม้เปลี่ยนมาอยู่ในมือของรัฐบาลสยาม ส่วนเงินค่าแรงแทนเกณฑ์จะถูกแบ่งออกเป็นหกส่วน หักเป็นของรัฐบาลสยามสองส่วน ใช้บำรุงเมืองสามส่วน ครึ่งส่วนให้เป็นของเจ้าครองนครและครึ่งส่วนสุดท้ายใช้เป็นเบี้ยหวัดแก่ข้าราชการและเจ้านายที่ไม่ได้รับเงินเดือน[15] ทำให้กลุ่มเจ้านายท้องถิ่นสูญเสียประโยชน์อย่างมาก ระบบเก็บภาษีแบบต่าง ๆ ของสยามที่มีการปรับเปลี่ยนหลายครั้งนับตั้งแต่หลังการทำสัญญาเชียงใหม่ฉบับที่สอง พ.ศ. 2427 (ดูบทที่ 4) ภาษีบางรายการก็ถูกยกเลิก ภาษีบางรายการถูกลด แต่ภาษีบางรายการก็ถูกเพิ่มขึ้นใหม่ ที่ปรากฏอย่างเด่นชัดคือ ภาษีที่นาที่พระยาศรีสหเทพเห็นว่า เหล่าเจ้านายผู้ถือครองที่ดินซึ่งรับเงินเดือนจากรัฐบาลอยู่แล้ว ดังนั้นจึงควรที่จะเสียภาษีที่ดินที่ตนเป็นผู้ถือครอง โดยอัตราสูงต่ำของจำนวนภาษีที่ต้องจ่ายจะขึ้นอยู่กับลักษณะของการผลิตและความอุดมสมบูรณ์ของที่ดินผืนนั้น ๆ นอกจากนั้นภาษีที่เพิ่มขึ้นมาใหม่ที่สร้างรายได้ให้แก่รัฐบาลสยามเป็นอย่างมากก็คือ ภาษีฆ่าสัตว์ เช่น โค กระบือ สุกร โดย การฆ่าโคและกระบือนั้นต้องเสียภาษีตัวละ 1-2 รูปีตามแต่ขนาด การฆ่าสุกรทุกขนาดต้องเสียภาษีตัวละ 2 รูปี[16] ซึ่งก็ส่งผลทำให้สภาพทางการเงินของสยามในล้านนานั้นมีเพียงพอสำหรับการบริหารราชการทั่ว ๆ ไป โดยไม่จำเป็นต้องใช้งบประมาณจากส่วนกลางเลย[17]

---

[14] นิธิ เอียวศรีวงศ์, "ภาษาไทยมาตรฐานกับการเมือง", ใน *ภาษาและหนังสือ* อ้างใน อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์, *การเปลี่ยนแปลงโลกทัศน์ของชนชั้นผู้นำไทย ตั้งแต่รัชกาลที่ 4 - พ.ศ. 2475* (กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2538), หน้า 152.

[15] รัตนาพร เศรษฐกุล, *ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจวัฒนธรรมแอ่งเชียงใหม่-ลำพูน*, หน้า 227.

[16] เรื่องเดียวกัน, หน้า 226. พบว่าบัญชีรายได้ของเมืองลำพูนมีรายได้จากภาษีสุกรใน พ.ศ. 2442 เป็นเงิน 5,430 บาท และเพิ่มเป็น 10,538 บาทในปีถัดมา จึงเป็นการเพิ่มขึ้นสูงถึงร้อยละ 51.5 หลังจากมีการเปลี่ยนแปลงภาษี

[17] เรื่องเดียวกัน, หน้า 228. แต่ก็เข้าใจว่างบประมาณที่ได้จากภาษีในมณฑลพายัพนั้นก็ยังคงมีไม่มากพอที่จะใช้ในการสร้างระบบสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐานต่าง ๆ ได้ เนื่องจากปรากฏในหลักฐานอื่น ๆ ที่ระบุว่ารัฐบาลสยามมีการกู้ยืมเงินจากต่างประเทศเพื่อใช้สร้างทางรถไฟสายเหนือ

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

มีรายงานว่าเมื่อแรกเริ่มที่มีการเก็บเงินค่าแรงแทนเกณฑ์ในมณฑลพายัพนั้น มิชชันนารีอเมริกันในลำปางก็ให้ความช่วยเหลือแก่ข้าหลวงประจำเมืองเป็นอย่างดี ทั้งในการอธิบายขั้นตอนต่าง ๆ ให้แก่ชาวบ้าน รวมไปถึงคอยเป็นหูเป็นตาสอดส่องดูแลการกระทำของกลุ่มชนชั้นเจ้านายว่าจะไม่เรียกร้องซ้ำซ้อนจากชาวบ้านอีกเมื่อมีการจ่ายเงินไปแล้ว ซึ่งก็ปรากฏเรื่องราวทำนองนี้จริง ๆ เมื่อเจ้าหลวงลำปางเรียกเก็บข้าวสารจากชาวบ้าน ศาสนาจารย์ฮิวจ์ เทเลอร์ (Hugh Taylor) จึงได้แจ้งแก่ข้าหลวงประจำเมืองให้ระงับเหตุการณ์ดังกล่าวอย่างทันท่วงที ศาสนาจารย์เทเลอร์กล่าวอย่างภาคภูมิใจว่า "*...เป็นที่ยอมรับกันว่ามิชชันนารีมีความใกล้ชิดกับชาวบ้านเป็นอย่างมาก และสามารถที่จะเข้าถึงจิตใจของเขาเหล่านั้น ขณะที่พวกข้าราชการไม่สามารถทำเช่นนี้ได้...*"[18] ในทางตรงข้ามกับมิชชันนารีอย่างสิ้นเชิง กลุ่มข้าราชการระดับท้องถิ่นของสยาม ซึ่งเป็นข้าราชการจากส่วนกลางที่ถูกส่งมาประจำยังมณฑลพายัพนั้น มีปัญหากับชาวบ้านมากที่สุด เพราะกระทำการกดขี่ขูดรีดชาวบ้านต่าง ๆ นานา ดังจะกล่าวถึงข้างหน้า

ในประเด็นการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางสังคมครั้งใหญ่จากแบบสังคมอุปถัมภ์ระหว่างมูลนายและไพร่ไปสู่แบบสังคมสมัยใหม่ที่ไพร่กลายเป็นแรงงานเสรีนั้น ก็ส่งผลดีต่อกลุ่มมิชชันนารีอเมริกันและกลุ่มชนชั้นต่าง ๆ ในเชียงใหม่ด้วยเช่นเดียวกัน เนื่องจากแรงงานใหม่ที่เกิดขึ้นจำนวนมากได้ถูกจ้างเข้าทำงาน มิชชันนารีได้จ้างคนเหล่านี้ไว้ในโรงเรียน โรงพยาบาล โรงพิมพ์ คริสตจักรแห่งต่าง ๆ รวมไปถึงเป็นคนรับใช้ภายในบ้านด้วย[19] โดยลักษณะของความสัมพันธ์ต่างไปจากเดิม ที่แต่เดิมนั้นคนรับใช้ในบ้านของมิชชันนารียังต้องสังกัดมูลนายของตนอยู่ แต่ในครั้งนี้คนเหล่านี้มีฐานะเป็นลูกจ้างของมิชชันนารีอย่างแท้จริง โดยมิชชันนารีก็อุปถัมภ์ชาวบ้านเหล่านี้เป็นอย่างดี ซึ่งการอุปถัมภ์ที่ดีของมิชชันนารีนั้นสะท้อนได้จากการความไม่พอใจของ คาร์ล เคิร์ท ฮอสเซอุส (Carl Curt Hosséus) นักพฤกษศาสตร์ชาวเยอรมันที่เดินทางมาสำรวจธรรมชาติในเชียงใหม่ในช่วง พ.ศ. 2447-2449 ที่วิจารณ์ด้วยคติความเหนือกว่าของคนผิวขาวว่า การที่มิชชันนารีในเชียงใหม่ที่ปฏิบัติต่อชาวบ้าน "แบบพี่น้อง" อย่างค่อนข้างเท่าเทียมเป็นการกระทำที่ผิด ทำให้ชาวบ้านมีนิสัย

---

[18] หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยพายัพ, Hugh Taylor, "Missionary Autobiography", p. 169. cited in Ratanaporn Sethakul, *"Political, Social, and Economic Changes in Northern States of Thailand Resulting from the Chiang Mai Treaties of 1874 and 1883"*, p. 309.

[19] Ratanaporn Sethakul, *"Political, Social, and Economic Changes in Northern States of Thailand Resulting from the Chiang Mai Treaties of 1874 and 1883"*, p. 310. และ ฟ□ลิป เจ.ฮิวจ□, *คริสตศาสนาในล□านนาการศึกษาประวัติคริสตศาสนาในภาคเหนือ*, ประสิทธิ์ พงศ□อุดม, แปล (เชียงใหม□ : โครงการตำราศาสนศาสตร□ คณะศาสนาศาสตร□ มหาวิทยาลัยพายัพ, 2527), หน้า 37-38.

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

เกียจคร้าน และอาจมีความคิดที่จะทำตนเสมอกับคนผิวขาว[20] ทั้งนี้ต้องเข้าใจว่า บันทึกของ คาร์ล คัวร์ท ฮอสเซอุส นี้กล่าวโจมตีงานของมิชชันนารีอเมริกันในภาคเหนืออยู่บ่อยครั้ง และมีน้ำเสียงของการดูถูกเหยียดหยามชาวบ้านพื้นเมืองอย่างมากเช่นกัน ซึ่งความคิดในลักษณะนี้มักปรากฏในงานเขียนของชาวตะวันตกในคริสต์ศตวรรษที่ 19 หรือที่เรียกว่า ออเรียนทัลลิสม์ (Orientalism) ที่อาจกล่าวโดยย่อได้ว่า การที่ชาวตะวันตกมีอำนาจในการยึดครองพื้นที่แห่งความทรงจำทางภูมิปัญญาของชาวยุโรปและอเมริกันจึงสร้าง "ความเหนือกว่า" เผ่าพันธุ์อื่น ๆ ผ่านการพรรณนาในบันทึกและข้อเขียนต่าง ๆ อาจรวมไปถึงการใช้สัญญะบางอย่างด้วย โดยอาจมีการเพิ่มเข้า/ตัดออก (include/exclude) ซึ่งข้อเท็จจริงต่าง ๆ ก็เพื่อเน้นย้ำ "ความเหนือกว่า" ของตนเอง[21] อย่างไรก็ตาม แนวคิดออเรียนทัลลิสม์ปรากฏในงานเขียนและบันทึกต่าง ๆ ของ มิชชันนารีอเมริกันค่อนข้างน้อย

---

[20] Carl Curt Hosséus, *Through King Chulalongkorn's Kingdom (1904-1906)* (Bangkok : White Lotus, 2001) p. 242.

[21] แนวคิดออเรียนทัลลิสม์นี้เองทำให้ เอ็ดเวิร์ด ซาอิด (Edward Said) นักสังคมศาสตร์ชาวปาเลสไตน์ได้วิพากษ์แนวความคิดดังกล่าวในหนังสือชื่อ **Orientalism** (1978) ที่อธิบายการสร้างวาทกรรมด้านวรรณกรรม (literary discourse) ในช่วงศตวรรษที่ 19 โดยที่เขาให้ความหมายของ Orientalism ว่ามีลักษณะเป็นสถาบันทางความคิดหนึ่ง โดยมองว่าตะวันออกนั้นอ่อนแอกว่าตะวันตก เป็นการสร้างวาทกรรมของสถาบันการเมืองผ่านผู้มีอำนาจทางการเมืองและนักเขียนที่เขียนข้อความนั้น ๆ ส่งผลทำให้การถ่ายทอดวาทกรรมนี้แพร่ไปได้ทั้งในเชิงกว้างและเชิงลึกตามลำดับ ซึ่งเขาได้ให้ตัวอย่างถึงคำพูดและงานเขียนในประวัติศาสตร์มากมายในยุคก่อนหน้า จากทั้งมหากวีและผู้มีอำนาจทางการเมืองที่กล่าวถึง "ตะวันออก" ว่าเป็นทั้ง "คนอื่น" (other) และมีความ "ด้อยกว่า" (inferior) โดยที่ ซาอิด กล่าวอย่างชัดเจนว่า "*My whole point about this system is not that it is a misrepresentation of some Oriental essence - in which I do not for a moment believe - but that it operates as representations ussually do, for a purpose, according to a tendency, in a specific historical, intellectual, and even economic setting".* (ดู Edward Said. *Orientalism* (London : Routledge & Kegan Paul, 1978), p. 273.)

การที่แนวคิดออเรียนทัลลิสม์กลายเป็นวาทกรรมที่หยั่งรากในความคิดผู้คนในสังคมตะวันตกแม้กระทั่งในสมัยนี้ ซาอิด ชี้ว่าเป็นผลจากความคิดและองค์ประกอบต่าง ๆ มีสืบเนื่องมาตั้งแต่ศตวรรษที่ 18 เขาได้ยกตัวอย่างไปที่งานของนักเขียนชื่อดังอย่าง เอ็ดเวิร์ด วิลเลียม เลน (Edward William Lane) ผู้ซึ่งใช้เวลาอยู่ที่อียิปต์เพียง 2-3 ปี พอเมื่อกลับถึงอังกฤษแล้ว จึงได้เขียนหนังสือชื่อ **Manners and Customs of the Modern Egyptians** และได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวางในยุโรป จนต่อมาอียิปต์ได้กลายเป็นอาณานิคมของอังกฤษ แนวคิดออเรียนทัลลิสม์จึงปฏิบัติการตัวมันเองขึ้น โดยความคิดที่คนอังกฤษ (เจ้าอาณานิคม) มองคนพื้นเมือง (คนที่ถูกปกครองภายใต้อาณานิคม) ในลักษณะที่เลนเคยเปรียบว่า "ด้อยกว่า" จึงได้กลายเป็นเรื่องราวที่เกิดขึ้นจริง ๆ ในประวัติศาสตร์ของการล่าอาณานิคม (ดู *Ibid*.,, p. 120.)

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

ภายหลังจากที่เชียงใหม่ได้กลายเป็นส่วนหนึ่งของการปกครองแบบมณฑลเทศาภิบาล เมื่อ พ.ศ. 2442 มิชชันนารีก็ยังมีส่วนร่วมอย่างมากต่อการสร้างบุคลากรเข้ารับราชการในมณฑลพายัพที่ตั้งขึ้นใหม่ เพราะการจัดตั้งมณฑลพายัพนั้นส่งผลให้เกิดความต้องการข้าราชการเป็นจำนวนมาก แม้ว่ารัฐบาลสยามได้ตั้งโรงเรียนฝึกอบรมข้าราชการขึ้นที่เชียงใหม่ตั้งแต่ พ.ศ. 2436 แต่ก็ไม่เพียงพอต่อความต้องการ และประสบปัญหามากมาย อีกทั้งโรงเรียนข้าราชการที่สยามตั้งขึ้นนี้ ไม่เป็นที่นิยมของกลุ่มเจ้านายและข้าราชการในเชียงใหม่เท่าที่ควร เนื่องจากโรงเรียนของมิชชันได้รับความนิยมจากกลุ่มคนดังกล่าวมากกว่า เพราะมิชชันนารีได้เพิ่มการสอนภาษาอังกฤษเข้าไปในโรงเรียน เพื่อที่จะแข่งขันกับโรงเรียนข้าราชการ ซึ่งภาษาอังกฤษเป็นที่ต้องการแก่คนกลุ่มนี้เพื่อที่จะได้นำไปใช้ประโยชน์ในการติดต่อค้าขายและสร้างสถานภาพของตนให้สูงขึ้น มิชชันนารีจึงถือได้ว่ามีส่วนร่วมในทางอ้อมในฐานะที่เป็น “ผู้ผลิต” ข้าราชการและ “พลเมืองดี” ให้แก่ “ชาติไทย” (ในประเด็นนี้จะกล่าวถึงอย่างละเอียดข้างหน้า)

การที่มิชชันนารีที่มีความสัมพันธ์ที่ดีกับประชาชนในล้านนาในบริบทที่ประชาชนรู้สึกต่อต้านรัฐบาลสยามและข้าราชการจากกรุงเทพฯ ทำให้มิชชันนารีกลายเป็นผู้อุปถัมภ์ใหม่ที่มีสถานภาพและอำนาจต่อรองกับกลุ่มอำนาจท้องถิ่นและกลุ่มอำนาจจากส่วนกลางและสามารถขยายบทบาทต่าง ๆ ได้อย่างสะดวก

### 5.2 มิชชันนารีกับเหตุการณ์กบฏเงี้ยว พ.ศ. 2445

การปฏิรูปการปกครองในล้านนาจากหัวเมืองประเทศราชสู่การเป็นมณฑลเทศาภิบาลของรัฐบาลสยามนั้นสร้างความไม่พอใจแก่ชาวบ้านเป็นจำนวนมาก โดยสาเหตุสำคัญประการหนึ่งก็คือ แม้ว่ารัฐบาลสยามจะอ้างว่าการเก็บเงินค่าแรงแทนเกณฑ์เป็นการช่วยเหลือชาวบ้านให้มีความเป็นอยู่ที่สบายขึ้นและเป็นการปลดเปลื้องภาระเรื่องการถูกเกณฑ์แรงงานไพร่ และให้แปรสภาพเป็นแรงงานเสรีที่มีค่าจ้างตามระบบเศรษฐกิจแบบเสรี ปรากฏว่าชาวบ้านถูกกดขี่และเอารัดเอาเปรียบมากขึ้นกว่าในระบบความสัมพันธ์ระหว่างมูลนายและไพร่ มีชาวบ้านที่ไม่ได้รับเงินค่าจ้างและมีการบังคับเกณฑ์แรงงานชาวบ้านที่จ่ายเงินค่าแรงแทนเกณฑ์ไปแล้วก็มี[22] ซึ่งเอกสารของอังกฤษก็ระบุเช่นกันว่า ปัญหาของสยามในมณฑลพายัพไม่ได้อยู่ที่การบังคับใช้กฎหมายใหม่หลังการปฏิรูป แต่ข้าราชการระดับท้องถิ่นของสยามที่ถูกส่งมาจากส่วนกลางคือตัวการสำคัญที่สร้างความไม่พอใจให้แก่ชาวบ้าน ซึ่งคนเหล่านี้เป็นข้าราชการระดับล่างที่มีความรู้เพียงอ่านออกเขียนได้ และทำงาน

[22] U.K., “Report Upon the Shan Rising at Phrae”, F.O. 628/23/279. อ้างใน รัตนาพร เศรษฐกุล, *ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจวัฒนธรรมแอ่งเชียงใหม่-ลำพูน*, หน้า 236.

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

ในท้องที่อันห่างไกลเกินกว่าที่ข้าหลวงระดับสูงจะสอดส่องดูแลได้ทั่วถึง ข้าราชการพวกนี้อาจมีความรู้สึกว่าการถูกส่งมาปฏิบัติราชการในท้องที่อันห่างไกลคือการถูกเนรเทศ จึงหาได้ใส่ใจราชการอย่างจริงจังไม่ แต่มักวางท่าใหญ่โต รังแกชาวบ้าน และเฝ้ารอคำสั่งโยกย้ายจากส่วนกลาง[23]

ในเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2445 ชาวบ้านที่ได้รับความเดือดร้อนและไม่พอใจการปฏิบัติที่ไม่เป็นธรรมของข้าราชการระดับล่างของสยามที่ลุกฮือขึ้นขัดขืนและก่อการจลาจลขึ้นที่เมืองแพร่และเมืองลอง ก็คือ “พวกเงี้ยว” หรือไทใหญ่ ซึ่งคนเหล่านี้ถูกเอาเปรียบต่าง ๆ นานา เป้าหมายของการจลาจลของพวกเงี้ยวไม่ได้มีมากไปกว่าความต้องการจะฆ่าหรือขับไล่ชาวสยามทุกคนในมณฑลพายัพให้พ้นออกไป[24] นายแพทย์เจมส์ โธมัส (Dr. James Thomas) มิชชันนารีอเมริกันที่เมืองแพร่ ซึ่งเป็นผู้อยู่ในเหตุการณ์เล่าว่า “...*พวกเจ้า จีน และเงี้ยวทุกคนในแพร่ ต้องถูกบังคับให้มาร่วมมือด้วยโดยการขู่เข็ญถึงตาย ต้องกินน้ำสัตยาเพื่อสนับสนุนซึ่งกัน เพื่อขับไล่ชาวสยามออกไป*...”[25] “พวกเงี้ยว” มีนิสัยกล้าหาญและมีชื่อเสียงในการวิชาการต่อสู้อยู่แล้ว โดยการทำงานคุมสินค้าทางไกล ทำป่าไม้ หรือเหมือนแร่ ทำให้ “พวกเงี้ยว” มีความสามารถในการใช้อาวุธปืนเป็นอย่างดี ชาวบ้านลาวในท้องถิ่นก็กลัวเกรง “พวกเงี้ยว” และต่างมองว่าพวกนี้อยู่ยงคงกระพัน[26] อีกทั้งการที่ชาวบ้านมีความไม่พอใจข้าราชการสยามเป็นทุนเดิมอยู่แล้ว จึงมีชาวบ้านบางคนเข้าร่วมในการก่อการจลาจลของ “พวกเงี้ยว” ด้วย และมีผู้บอกที่หลบซ่อนของข้าราชการสยามให้แก่กลุ่มกบฏด้วย ทำให้พระยาไชยบูรณ์ข้าหลวงสยามประจำเมืองแพร่ถูกกลุ่มกบฏสังหาร[27] นอกจากที่แพร่แล้วยังมีการลุกฮือขึ้นตามท้องที่ต่าง ๆ ในมณฑลพายัพ สร้างความหวาดกลัวต่อกลุ่มผู้ปกครองไปทั่ว ดังที่ปรากฏในโทรเลขจากเชียงใหม่ถึงบางปะอินว่า “...*เวลานี้พวกเงี้ยวที่ปล้นเมืองแพร่นั้นกำเริบ*

---

[23] U.K., “Mr. Beckett’s Report”, F.O. 628/23/279. อ้างใน เรื่องเดียวกัน.

[24] “รายงานของหมอโทมัส มิชชันนารีอเมริกัน”, อ้างใน ประชุม อัมพุนันทน์, *เที่ยวไปในอดีตเมื่อเงี้ยวปล้นเมืองแพร่ และเมืองนครลำปาง* (กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2527), หน้า 89.

[25] เรื่องเดียวกัน, หน้า 89-90.

[26] รัตนาพร เศรษฐกุล, *ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจวัฒนธรรมแอ่งเชียงใหม่-ลำพูน*, หน้า 233.

[27] รัตนาพร เศรษฐกุล เสนอว่า กบฏเงี้ยวคือ การต่อต้านการปฏิรูปของสยาม เป็นเพียงความคาดหวังที่ว่าการต่อต้านในลักษณะนี้จะได้มีการลดอำนาจของข้าราชการสยามลง ที่อาจนำไปสู่ “สมดุลเดิม” ของสังคมก่อนครั้งปฏิรูป การกบฏขาดอุดมการณ์หลักทำให้ไม่อาจวางแผนการกบฏอย่างมีประสิทธิภาพได้ อีกทั้งขาดการสนับสนุนจากกลุ่มชนชั้นเจ้านายในท้องถิ่น ซึ่งขณะนั้นมีความแตกแยกและอ่อนแอลงมาก การกบฏของเงี้ยวจึงถึงทางตันหลังจากสังหารข้าราชการสยามแล้ว (ดู รัตนาพร เศรษฐกุล, *ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจวัฒนธรรมแอ่งเชียงใหม่-ลำพูน*, หน้า 239.)

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

*ใหญ่ขึ้นมาก อาวุธที่เชียงใหม่หาเพียงพอที่จะใช้ให้ไม่ ขอทรงโปรดเร่งกำลังขึ้นมาช่วยโดยเร็ว...*"[28] แม้แต่กงสุลอังกฤษที่เชียงใหม่ก็หวาดหวั่นใจว่าการจลาจลอาจขยายวงกว้างมาถึงจึงได้จัดเตรียมกำลังคนไว้รับมืออย่างพร้อมสรรพเช่นกัน[29]

ขณะเดียวกัน ที่ลำปางซึ่งไม่ไกลจากเมืองแพร่อันเป็นศูนย์กลางของการจลาจล ชาวตะวันตกทั้งครอบครัวมิชชันนารีและนายห้างค้าไม้ได้ตัดสินใจอพยพมาเชียงใหม่เพื่อความปลอดภัย ซึ่งในขบวนมีการคุ้มกันอย่างเข้มแข็ง ศาสนาจารย์แฮร์ริสจากเชียงใหม่ก็เข้าไปร่วมช่วยเหลือในการอพยพด้วย โดยได้เล่าเหตุการณ์ในครั้งนั้นในบันทึกส่วนตัวว่า

> *...สตรีชาวต่างประเทศพร้อมกับเด็กเล็ก ๆ ถูกส่งตัวไปเชียงใหม่ โดยมีกองคุ้มกันอย่างแข็งแรง ฉันกับดร. เทย์เลอร์ ก็เดินทางต่อไปลำปาง ... นาวสาวฟรีสัน และดร. วิลสัน ผู้ชรา พร้อมกับชาวอังกฤษ 3 คน ที่คุมเงินของบริษัทของเขาเพื่อนำไปกรุงเทพฯ ออกจากลำปางโดยทางเรือ และเราทั้งสองได้ยินข่าวลือเรื่องของดร. วิลสัน และคณะที่ถูกปล้น ดังนั้น เราจึงขี่ม้าตามไปเป็นเวลาหลายชั่วโมง ท่ามกลางแสงแดดที่แผดเผาซึ่งเกือบจะคร่าชีวิตของดร. เทย์เลอร์ เสียแล้ว เราจึงเปลี่ยนใจลงเรือขุดติดตามไป และไปทันเรือของดร. วิลสัน เมื่อตอนหัวค่ำ* ***พวกโจรจะเข้ามาปล้นเรือจริง ๆ แต่เมื่อเห็นหน้าดร. วิลสัน เขาก็จำได้ จึงบอกท่านว่าพวกเขาจะไม่ทำอันตรายท่าน และเขาก็ไม่ได้ทำการปล้นเรือของดร. วิลสัน ด้วย แต่เรือของพ่อค้าจีนคนหนึ่งถูกปล้นเรียบ****...*[30]

เรื่องราวดังกล่าวทำให้อธิบายได้ว่าศาสนาจารย์วิลสัน ซึ่งเป็นมิชชันนารีที่ทำงานในลำปางมานานนั้นเป็นที่รู้จักและเคารพนับถือของชาวบ้านเป็นอย่างมาก แม้แต่โจรที่กำลังจะเข้ามาปล้นครั้นเห็นว่าเป็น "พ่อครูวิลสัน" พวกเขาก็ได้ล่าถอยไป ซึ่งก็เข้าใจได้ว่าโจรที่มาปล้นนั้นก็คงเคยได้รับการช่วยเหลือจากมิชชันนารีเช่นกัน อาจเป็นเรื่องการรักษาโรคภัยไข้เจ็บหรือได้รับแจกอาหารในช่วงเวลาที่คนเหล่านั้นเดือดร้อนก็เป็นได้

---

[28] *ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ 75 ปราบเงี้ยว ตอนที่ 1*, โทรเลข เจ้าอินทวโรรส รักษาเทพ ถึง กรมหลวงดำรงราชานุภาพ (พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ หม่อมเยื้อน ทองใหญ่ ณ อยุธยา, ณ เมรุวัดมกุฏกษัตริยาราม วันที่ 14 ธันวาคม พ.ศ. 2502), หน้า 140.

[29] W. S. Bristowe, *Louis and the King of Siam* (London : Chatto&Windus, 1976), p. 115.

[30] วิลเลียม แฮริส, "ความทรงจำของฉัน", ใน *อมตพจน□ 120 ป□ P.R.C.*, หมวก ไชยลังการณ์, แปล (เชียงใหม่ : แสงศิลป์, 2548), หน□า 257.

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

เหตุการณ์กบฏในครั้งนี้ถือเป็นเหตุการณ์ที่ส่งผลทำให้รัฐบาลสยามตระหนักและเข้าใจถึงปัญหาระดับท้องถิ่นในมณฑลพายัพมากขึ้น การคัดเลือกข้าราชการจากส่วนกลางมาประจำในล้านนาก็มีความพิถีพิถันมากขึ้น พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีรับสั่งให้กำชับพระยาสุรสีห์วิสิษฐ์ศักดิ์ (เชย กัลยาณมิตร) ข้าหลวงใหญ่มณฑลพายัพคนใหม่ให้ดูแลเรื่องดังกล่าวให้ดีและให้มีการลดหย่อนและยกเว้นเงินค่าแรงแทนเกณฑ์ในเชียงใหม่[31] จากบันทึกของมิชชันนารีก็พบว่าข้าหลวงคนใหม่นั้นเป็นที่ชื่นชม "...*พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงโชคดีนักกับการมีผู้ที่มีประสิทธิภาพอย่างพระยาสุรสีห์วิสิษฐ์ศักดิ์เป็นข้าหลวง*..."[32] ข้อความดังกล่าวเป็นการสะท้อนให้เห็นถึงสัมพันธภาพที่ดีระหว่างมิชชันนารีและข้าหลวงใหญ่ของสยาม

### 5.3 มิชชันนารีอเมริกันกับการจัดการศึกษาเพื่อเป็นเครื่องมือในการสร้างอำนาจตั้งแต่ พ.ศ. 2442-2463

แต่เดิมในสังคมล้านนาโดยทั่วไปอาศัยการถ่ายทอดความรู้และความคิดต่าง ๆ ด้วยวิธีการบอกเล่า (oral tradition) มากกว่าการใช้ตัวหนังสือ โดยมีวัดเป็นสถานที่ให้การศึกษาหาความรู้ โดยที่ชาวบ้านมีความเชื่อกันว่าความสำเร็จทางการศึกษาขึ้นอยู่กับบุญวาสนาของแต่ละคน และเป็นเพียงผลพลอยได้จากการได้บวชเรียนซึ่งมีความสำคัญมากกว่าเท่านั้น ดังนั้นการรู้หนังสือจึงเป็นเรื่องของผู้ชาย จำนวนผู้หญิงที่รู้หนังสือในสังคมล้านนาในสมัยนั้นมีน้อยมาก[33]

เมื่อ พ.ศ. 2442 ศาสนาจารย์วิลเลียม แฮร์ริส รับสืบทอดงานจัดการโรงเรียนชายวังสิงห์คำ ซึ่งเป็นโรงเรียนของมิชชันที่ศาสนาจารย์คอลลินส์ ได้ริเริ่มขึ้นตั้งแต่ พ.ศ. 2430 โรงเรียนแห่งนี้เป็นโรงเรียนขนาดเล็กมีอาคารเรียนชั้นเดียว มี 4 ห้องเรียน ในบริเวณเดียวกันมีเรือนเล็ก ๆ อีก 2 หลัง

---

[31] พระราชหัตถเลขา รัชกาลที่ 5 ถึง กรมหลวงดำรงราชานุภาพ ลงวันที่ 12 พฤษภาคม ร.ศ. 122 ใน *พระราชหัตถเลขาพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ร.ศ. 121-122 ตอน 2* (คณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์ไทย กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม จัดพิมพ์เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ในโอกาสที่วันพระบรมราชสมภพครบ 150 ปี พุทธศักราช 2546) (กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, 2546), หน้า 289.

[32] Daniel McGilvary, *A Half Century Among the Siamese and the Lao : An Autobiography* (Bangkok : White Lotus, 2001), p. 419.

[33] วัชระ สินธุประมา, "ภาษาที่ใช□ในการสอนและการสอนภาษาในโรงเรียนของมิชชันนารีทางภาคเหนือนับตั้งแต□เริ่มต□นจนถึงช□วงสงครามโลกครั้งที่สอง", ใน *ศาสนาคริสต□-มิชชันนารี-สังคมไทย รวมบทความชุดที่ 1*, เฮอร□เบิท สวอนสัน และ ประสิทธิ์ พงศ□อุดม, บรรณาธิการ (กรุงเทพฯ : สภาคริสตจักรแห□งประเทศไทย, 2533), หน□า 14-15.

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

ซึ่งใช้เป็นเรือนนอนของนักเรียน และความพร้อมด้านบุคลากรก็จัดได้ว่าไม่ได้มีความพร้อมอะไรมากนัก แต่ก็มีความสามารถในการอ่านเขียนภาษาไทยกลางได้

*...'คณะครู' ของเรา ประกอบด้วยครู 3 หรือ 4 คนซึ่งเรียนจบตามกระบวนวิชา (ของเรา) วุฒิสามัญก็คืออ่านและเขียนภาษาไทยเหนือและภาษาไทยกลางได้ คิดเลขได้ถึงวิธีหารยาว ครูที่เก่งที่สุดก็ทำเลขทศนิยม ... ครูเหล่านั้นสอนหนังสือได้ 2-3 ปีก็ลาออกไป เราก็บรรจุครูแทนซึ่งก็มีความรู้ครือ ๆ กันและมีสมรรถภาพจำกัด...*[34]

ตั้งแต่มีการจัดตั้งการปกครองมลฑลลาวเฉียงใน พ.ศ. 2436 สยามได้ประกาศให้ภาษาไทยกลางเป็นภาษาราชการในล้านนา พร้อมทั้งได้ตั้งโรงเรียนฝึกอบรมข้าราชการขึ้นที่เชียงใหม่ เพื่ออบรมลูกหลานของชนชั้นเจ้านายและข้าราชการในท้องถิ่น เพื่อให้มีความรู้ความเข้าใจแบบแผนธรรมเนียมทางราชการตามแบบของกรุงเทพฯ ซึ่งวิชาพื้นฐานสำคัญก็คือวิชาภาษาไทยกลาง[35]

อย่างไรก็ตาม เนื่องจากโรงเรียนข้าราชการมุ่งสอนเฉพาะลูกหลานของชนชั้นเจ้านายท้องถิ่นและข้าราชการ จึงส่งผลทำให้กลุ่มพ่อค้าคหบดีในเขตเมืองซึ่งมีกำลังทรัพย์มากส่งลูกหลานเข้าเรียนในโรงเรียนของมิชชันแทน เพราะในช่วงเวลาเดียวกัน โรงเรียนของมิชชันก็แข่งขันกับโรงเรียนข้าราชการโดยมีการสอนทั้งภาษาไทยกลางและภาษาอังกฤษ ทั้งนี้ มิชชันนารีให้ความสำคัญแก่การสอนภาษาอังกฤษอย่างมาก แต่ก็ไม่ได้มองข้ามความสำคัญของภาษาไทยกลางเลย เนื่องจากพวกเขามองว่าภาษาไทยกลางเป็นภาษาของ "ผู้ปกครอง" ซึ่งศาสนาจารย์แมคกิลวารีก็เคยให้ทัศนะเกี่ยวกับภาษาไทยกลาง โดยมีความเข้าใจเป็นอย่างดีว่าภาษาไทยมีความสำคัญมากในบริบทที่ล้านนาตกอยู่ภายใต้การปกครองของกรุงเทพฯ โดยตรงแล้ว

*...แน่นอนว่าภาษาสยามเป็นภาษาของชาติพันธุ์ที่เป็นผู้ปกครองทั่วทั้งอาณาจักรสยามนี้ ที่ถึงแม้ว่าเรากำลังพูดภาษาลาวกันอยู่ในขณะนี้ แต่ก็ไม่ยากนักที่จะคาดการณ์ได้ว่าสำเนียงท้องถิ่นของภาคเหนือจะต้องเลือนหายไปในท้ายที่สุด โดยเฉพาะอย่างยิ่งภาษาสยามนั้นถูกใช้ภายใต้วัตถุประสงค์ที่เป็นทางการและในเชิงวรรณศิลป์ ... ความจำเป็นที่ต้องทำการสอน*

---

[34] วิลเลียม แฮริส, "ความทรงจำของฉัน", ใน *อมตพจน 120 ป P.R.C.,* หน้า 254.

[35] วัชระ สินธุประมา, "ภาษาที่ใช้ในการสอนและการสอนภาษาในโรงเรียนของมิชชันนารีทางภาคเหนือนับตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงช่วงสงครามโลกครั้งที่สอง", ใน *ศาสนาคริสต์-มิชชันนารี-สังคมไทย รวมบทความชุดที่ 1*, หน้า 19.

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

*เป็นภาษาสยาม เนื่องจากไม่มีตำราเรียนเป็นภาษาลาวอยู่เลย...*[36]

ส่วนภาษาอังกฤษนั้น ตั้งแต่ทศวรรษ 2440 เป็นต้นมา เครื่องมือชนิดหนึ่งในการสร้าง "อำนาจ" ของมิชชันนารีอย่างเด่นชัดก็คือภาษาอังกฤษนั่นเอง เมื่อโรงเรียนของมิชชันมีการเปิดสอนภาษาอังกฤษทำให้ได้รับความนิยมเป็นอย่างมากในกลุ่มพ่อค้าคหบดีและกลุ่มชนชั้นเจ้านายท้องถิ่นที่ต้องการให้ลูกหลานมีความรู้ทางด้านภาษาอังกฤษเพื่อความสะดวกในการติดสื่อสารทั้งทางการค้าและทางราชการ รวมไปถึงการสมัครเข้ารับราชการด้วย ซึ่งการรู้ภาษาอังกฤษจะเอื้อต่อการเลื่อนสถานภาพทางสังคมได้อย่างดี จากข้อมูลของโรงเรียนพระราชชายาพบว่า กิมฮ้อ ชุติมา (นิมมานเหมินท์) บุตรสาวของหลวงอนุสารสุนทร (สุ่นฮี้ ชุติมา) ก็เคยเข้าเรียนที่โรงเรียนแห่งนี้เมื่อประมาณ พ.ศ. 2447[37] ขณะที่เหล่าทายาทของตระกูลคหบดีใหญ่อย่างชุติมา นิมมานเหมินท์ ต่างเข้าเรียนที่โรงเรียนปรินส์รอยแยลส์วิทยาลัยทั้งสิ้น[38] จึงเป็นการสะท้อนให้เห็นว่าโรงเรียนของมิชชันทั้งชายและหญิงล้วนได้รับความไว้วางใจจากกลุ่มพ่อค้าคหบดีในท้องถิ่นที่ได้ส่งลูกหลานมาเข้าเรียน แม้ว่าการสอนภาษาอังกฤษในโรงเรียนสตรีจะไม่มีความเข้มข้นเหมือนโรงเรียนปรินส์รอยแยลส์วิทยาลัย แต่ก็ปรากฏหลักฐานว่าช่วงปลายทศวรรษ 2440 โรงเรียนพระราชชายามีการสอนภาษาอังกฤษบ้างแล้ว[39]

กล่าวได้ว่า นโยบายต่อการศึกษาและชุมชนของมิชชันนารีค่อนข้างเอื้อต่อการสร้างสถานภาพทางอำนาจของมิชชันนารีด้านการศึกษาในสังคมเมืองให้มั่นคงยิ่งขึ้น เพราะนอกจากจะตอบสนองความต้องการของคนหลายกลุ่มในเมืองแล้ว ยังเป็นประโยชน์ต่อการเผยแผ่ศาสนาคริสต์ในชนบท เนื่องจากแนวทางในการพัฒนาบุคลากรของคริสตจักรในชนบทก็คือการส่งนักเรียนจากโรงเรียนของตนในชนบทมาเรียนในโรงเรียนของมิชชันในเมือง เพื่อจะให้กลับไปพัฒนางานคริสตจักรในชุมชนของตนต่อไป เพราะโครงสร้างของสถานศึกษาของมิชชันจะมีโรงเรียนในเมืองเป็นศูนย์กลาง โดยที่โรงเรียนของคริสตจักรชุมชนจะคอยส่งนักเรียนที่ "หน่วยก้านดี" เข้ามาเรียนในเมือง ซึ่งก็แน่นอนว่า "นักเรียนที่หน่วยก้านดี" เหล่านี้ย่อมจะมีความสนิทชิดเชื้อและผูกพันกับมิชชันนารีด้านการศึกษาในเมืองมากกว่า เนื่องจากจะได้รับการอบรมดูแลอย่างใกล้ชิดจากมิชชันนารีด้านการศึกษาในเมืองในช่วงวัยเรียนรู้ ในการศึกษาของ ประสิทธิ์ พงศ์อุดม พบว่าเชียงใหม่มีความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนในเมืองและชนบทของมิชชันเป็นไปในลักษณะดังกล่าว

---

[36] Daniel McGilvary, *A Half Century Among the Siamese and the Lao : An Autobiography*, pp. 222-223.

[37] สมาคมนักเรียนเก่าดาราวิทยาลัย, *"130 ปี เล่าขานตำนานดารา"* (เชียงใหม่ : ม.ป.พ., 2552), หน้า 20.

[38] ดูรายละเอียดใน *บุคคลในประวัติศาสตร์ปรินส์รอยแยลส์วิทยาลัย* (เชียงใหม□ : แสงศิลป์, 2548).

[39] สมาคมนักเรียนเก่าดาราวิทยาลัย, *130 ปี เล่าขานตำนานดารา*, หน้า 20.

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

อย่างเด่นชัดที่สุด โดยใน พ.ศ. 2446 มีโรงเรียนของคริสตจักรชุมชนที่เชียงใหม่ถึง 10 แห่ง[40] และมีโรงเรียนชายวังสิงห์คำเป็นศูนย์ใหญ่อยู่ในเมือง ซึ่งโรงเรียนของมิชชันในเมืองเช่นโรงเรียนชายวังสิงห์คำที่ต่อมาคือ โรงเรียนปรินส์รอยแยลส์วิทยาลัย นี้ ก็จะมีแนวทางการจัดการการศึกษาที่คล้อยตามนโยบายการศึกษาของรัฐบาลสยามอีกทอดหนึ่ง

ในช่วงทศวรรษ 2440 เป็นช่วงเวลาที่สยามได้มีการปรับปรุงและขยายงานการศึกษาโดยเน้นการศึกษาเพื่อความเป็นเอกภาพของ “ชาติไทย” ในส่วนภูมิภาค ซึ่ง “ประกาศจัดการเล่าเรียนในหัวเมือง” เมื่อวันที่ 11 พฤศจิกายน พ.ศ.2441 ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีรับสั่งว่า

> *...ความเจริญของคนทั้งหลายย่อมเกิดแต่ความประพฤติชอบ และการเลี้ยงชีวิตโดยชอบเป็นที่ตั้ง ครั้นทั้งหลายจะประพฤติชอบ แลจะหาเลี้ยงชีวิตโดยชอบนั้นเล่า ก็ย่อมอาศัยการได้ศึกษาวิชา ความรู้ ในทางที่จะให้บังเกิดประโยชน์ มาแต่ย่อมเยาว์ และฝึกซ้อมสันดานให้น้อยในทางสัมมาปฏิบัติและเจริญปัญญา สามารถในกิจการต่าง ๆ อันเป็นเครื่องประกอบการหาเลี้ยงชีพเมื่อเติบใหญ่ จึงเชื่อว่าได้เข้าสู่ทางความเจริญ... บัดนี้การฝึกสอนในกรุงเทพฯ เจริญแพร่หลายมากขึ้นแล้ว สมควรจะจัดการฝึกสอนให้หัวเมืองได้เจริญขึ้นตามกัน...*[41]

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีแนวพระราชดำริต่อการศึกษาในมณฑลลาวเฉียงว่ามีพระราชประสงค์จะให้จัดโรงเรียนตัวอย่างเพื่อฝึกอบรม “พลเมืองดี” ให้รู้ธรรมเนียมการหนังสือ และฝึกหัดลายมือ ให้รู้หนังสือเพื่อสามารถเข้ารับราชการได้[42] โดยนโยบายที่จะใช้พระสงฆ์เป็นบุคลากรในการช่วยสอนหนังสือ แต่ปัญหาสำคัญของแนวพระราชดำรินี้ในมณฑลลาวเฉียงก็คือ พระสงฆ์ในเขตการปกครองนี้อ่านออกเขียนได้แต่ภาษาล้านนา หรือ “คำเมือง” ด้วยอุปสรรคเช่นนี้ ทำให้การสร้างบรรทัดฐานทางความรู้สึกนึกคิดที่เป็นเอกภาพในล้านนาเป็นไปได้อย่างช้ามาก ในขณะเดียวกันนั้นเอง อาจจะดูขัดแย้งกับนโยบายของรัฐสมบูรณาญาสิทธิ์อยู่บ้าง ก็คือการที่มิชชันนารียังคงเปิดสอนทั้งภาษาล้านนา ภาษาไทยกลาง และภาษาอังกฤษ

---

[40] ประสิทธิ์ พงศ□อุดม, *“มิชชันนารีอเมริกันกับการสร□างชุมชนชาวคริสต□ในล□านนาช□วงสมัยของ การปรับเปลี่ยนทางสังคม พ.ศ. 2410-2476”*, วิทยานิพนธ□อักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ□มหาวิทยาลัย, 2550, หน้า 123.

[41] *ประวัติโรงเรียนยุพราชวิทยาลัย, [ระบบออนไลน์], แหล่งที่มา http://www.yupparaj.ac.th/history/part1.html (22 ธันวาคม 2554).*

[42] เรื่องเดียวกัน.

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

ทำให้โรงเรียนของมิชชันก็ยังคงเป็นสถาบันที่ผลิตซ้ำ “ความเป็นปกติวิสัย” ให้แก่ภาษาล้านนาต่อไป เนื่องจากสำหรับมิชชันนารีแล้ว ภาษาล้านนามีความสำคัญต่องานเผยแผ่ศาสนาคริสต์ในการเข้าถึงชาวบ้านทั่วไปมากกว่าภาษาอื่น ๆ

จนกระทั่ง เหตุการณ์กบฏเงี้ยวเมื่อ พ.ศ. 2445 การปราบกบฏเงี้ยวของรัฐบาลสยามเป็นการแสดงแสนยานุภาพของกองทัพสมัยใหม่ของสยามในล้านนา อีกทั้งความพร้อมด้านสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐาน (infrastructure) ของรัฐบาลสยามในด้านอื่น ๆ อาทิ โทรเลข ทางรถไฟ ฯลฯ ทำให้อำนาจของสยามในล้านนามีมากขึ้นเรื่อย ๆ แต่อย่างไรก็ตาม สยามก็ตระหนักถึงปัญหาความไม่มีเอกภาพทางความคิดและความจำเป็นที่ต้องปลูกฝังสำนึกของความเป็น “ชาติไทย” และ “ความเป็นไทย” ในหมู่คนท้องถิ่นของล้านนามากขึ้นไปกว่าเดิม สำหรับมิชชันนารีนั้น ชัยชนะของสยามในการปราบกบฏเงี้ยวครั้งนี้ ก็เสมือนเป็นจุดเริ่มต้นที่ทำให้มิชชันนารีรู้สึกว่าดินแดนล้านนาจะไม่สามารถแยกตัวออกจากการเป็นส่วนหนึ่งของสยามอีกแล้ว[43] จึงเป็นอีกสาเหตุสำคัญที่ทำให้มิชชันนารีปรับเปลี่ยนระบบการศึกษาของตนเองให้มีความคล้ายคลึงกับระบบของสยามมากขึ้น จนต่อมาเมื่อมีการสร้างทางรถไฟก็ยิ่งทำให้ความรู้สึกในประเด็นนี้ของมิชชันนารีต่อรัฐบาลสยามมีความชัดเจนยิ่งขึ้นไปอีก

ในการศึกษาของ วัชระ สินธุประมา ได้เสนอว่าการที่มิชชันนารีคล้อยตามนโยบายการศึกษาของสยามน่าจะมาจากปัจจัย 3 ประการนั่นก็คือ

**ประการแรก** ความมีเอกภาพและความมีมาตรฐานของระบบการศึกษาของสยามที่ตามแบบของกรุงเทพฯ มีความชัดเจนกว่า ขณะที่ระบบการศึกษาของมิชชันนารีไม่มีเอกภาพ[44] กล่าวโดยย่อคือ รูปแบบของการศึกษาไม่เป็นไปในทิศทางเดียวกันทุกโรงเรียน และมีความเหลื่อมล้ำกันอยู่มากระหว่างเขตเมืองและชนบท

**ประการที่สอง** ตำราแบบเรียนและสื่อในการสอนที่เป็นภาษาไทยกลางของสยามมีความพร้อมมากกว่า ขณะที่ของมิชชันนารีขาดองค์ประกอบหลายอย่าง ดังนั้นมิชชันนารีจะได้รับความสะดวกกว่าเมื่อใช้ตำราแบบเรียนของสยาม[45]

**ประการที่สาม** ตั้งแต่มีการจัดตั้งมลฑลพายัพขึ้นใน พ.ศ. 2442 มีการเปิดรับคนเข้ารับราชการเป็นจำนวนมาก ส่งผลให้ความต้องการเรียนภาษาไทยกลางมากขึ้นตามไปด้วย การเรียนภาษาไทยกลาง

---

[43] วัชระ สินธุประมา, “ภาษาที่ใช□ในการสอนและการสอนภาษาในโรงเรียนของมิชชันนารีทางภาคเหนือนับตั้งแต□เริ่มต□นจนถึงช□วงสงครามโลกครั้งที่สอง”, ใน *ศาสนาคริสต□-มิชชันนารี-สังคมไทย รวมบทความชุดที่ 1*, หน□า 23.

[44] เรื่องเดียวกัน, หน□า 23-24.

[45] เรื่องเดียวกัน, หน□า 24.

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

ก็เพื่อที่จะเข้ารับราชการและเพื่อใช้ในการติดต่อทางธุรกิจซึ่งการค้าในภาคเหนือขณะนั้นได้ขยายตัวขึ้นมาก ดังนั้นภาษาไทยกลางจึงกลายเป็นความรู้ที่ทำให้มี “อำนาจ” สูงขึ้นมา โรงเรียนของมิชชันจึงต้องปรับตัวเพื่อแข่งขันกับโรงเรียนของรัฐที่เปิดให้เรียนฟรี ดังนั้นมิชชันนารีจึงต้องเร่งปรับปรุงคุณภาพการเรียนการสอน[46] โดยวิธีที่ง่ายและสะดวกที่สุดก็คือทำตามแนวทางของสยาม

เช่นเดียวกันกับ วัชระ สินธุประมา ประสิทธิ์ พงศ์อุดม ก็มองว่าในช่วง พ.ศ. 2441-2464 งานด้านโรงพิมพ์ของมิชชันนารีอเมริกันนั้นเป็นเครื่องมือสำคัญของสยามที่ต้องการที่จะสร้างความรู้สึกนึกคิดภายใต้ภาษาไทยในสังคมล้านนาเช่นกัน แม้ว่ามิชชันนารีหวังจะให้งานในด้านนี้เป็น “หัวหอก” ในการสร้างสังคมคริสเตียนซึ่งแตกต่างจากแนวศาสนาพุทธในล้านนาก็ตาม แต่ท้ายสุดแล้วก็เผยให้เห็นว่าทิศทางของสังคมคริสเตียนจะถูกสร้างขึ้นภายใต้กรอบของภาษาไทยแทนที่จะเป็นไปตามกรอบของภาษาล้านนาที่วางไว้แต่เดิม[47] อันเป็นการแสดงให้เห็นว่า ในช่วงเวลานั้นมิชชันนารีอเมริกันได้เลือกที่จะปรับเปลี่ยนนโยบายของกลุ่มให้มีความสอดคล้องกับนโยบายสร้าง “ชาติไทย” ของสยาม

นอกจากนั้นแล้วข้อสังเกตที่น่าสนใจมากประการหนึ่งก็คือ ตั้งแต่ช่วงกลางทศวรรษ 2430 เป็นต้นมา ตำราแบบเรียนภาษาล้านนาที่มิชชันนารีใช้สอนในวิชาภูมิศาสตร์ในโรงเรียนของมิชชันก็คือ *หนังสือฝากศรีโหม้* ซึ่งเป็นหนังสือที่ศรีโหม้ผู้เป็นคริสเตียนพื้นเมืองชาวเชียงใหม่ที่ได้ติดตามซาราห์ ชีค ภรรยาของนายแพทย์ชีค เดินทางไปยังสหรัฐอเมริกาในฐานะ “พี่เลี้ยงเด็ก” เมื่อ พ.ศ. 2432 ศรีโหม้ได้เขียนเล่าเรื่องสภาพสังคม วัฒนธรรม และความแตกต่างอื่น ๆ ของแต่ละท้องถิ่นที่เขาได้เดินทางผ่านตั้งแต่ ฮ่องกง ญี่ปุ่น และอีกหลาย ๆ เมืองในสหรัฐอเมริกา ดังนั้นหนังสือฝากศรีโหม้จึงเป็นหนังสือเพียงเล่มเดียวที่บอกเล่าเรื่องราวของต่างประเทศและ “ความศิวิไลซ์” ของ “อารยประเทศ” เป็นภาษาล้านนาหรือ “คำเมือง” และทำให้นักเรียนของโรงเรียนมิชชันรับรู้เรื่องราวต่าง ๆ ของ “โลกภายนอก” ได้โดยตรงและไม่ผ่านการ “คัดกรอง” ของรัฐบาลสยามอีกด้วย เข้าใจว่ารัฐบาลสยามที่กำลังมุ่งเน้นนโยบายสร้างเอกภาพในหมู่พลเมืองของ “รัฐชาติไทย” คงไม่พอใจกับลักษณะของการเขียนบอกเล่าเรื่องราวต่าง ๆ ของศรีโหม้เป็นอย่างมาก จากการที่ศรีโหม้ในมุมมองของ “คนเชียงใหม่” ในสมัยนั้น ที่ยังมองว่า “บางกอก” เป็น “คนอื่น” ที่ด้อยความเจริญ การบอกเล่าของศรีโหม้มีน้ำเสียงของความคึกคะนองที่วิจารณ์กรุงเทพฯ เมืองหลวงของสยามในแง่ลบอยู่บ่อยครั้ง ตัวอย่างเช่น ในหนังสือฝากใบที่หนึ่งที่ว่า “*...ในเมืองฮองกองมีดอยใหญ่เท่าดอยสุเทพอยู่กลาง*

---

[46] เรื่องเดียวกัน, หน□า 24-25.

[47] ประสิทธิ์ พงศ□อุดม, *“มิชชันนารีอเมริกันกับการสร□างชุมชนชาวคริสต□ในล□านนาช□วงสมัยของการปรับเปลี่ยนทางสังคม พ.ศ. 2410-2476”*, หน้า 195.

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

*มีน้ำห้วยด้วย ในเมืองเป็นแต่คะตึกใหญ่ ก่อด้วยหินทั้งนั้น เรือนเหมือนบังกอกข้าบ่หันมี ข้าได้ไปแอ่วป่าช้าที่ฝังคนตาย ดูม่วนงันยิ่งกว่าสวนอุทยานพระมหากษัตริย์บังกอกสักแสนเท่า เมืองฮองกองก็สนุกม่วนงันหมดใสสะอาดดีเหลือบังกอกแสนเท่า...*"[48] หนังสือฝากใบที่สองว่า "*[เมืองญี่ปุ่น]...บ่มีขี้เหยื้อใบตองที่จะเรี่ย กองเหมือนบังกอก...*"[49] หนังสือฝากใบที่สี่เล่าถึงเมืองโอ๊คแลนด์ว่า "*...ในเวียงอกแลนนี้มีคนอยู่สักหกหมื่นคน อันนึ่งถ้าไหม้แล้ว บ่ได้ไหม้ลุกลามไปนักเหมือนบางกอก ไหม้ที่ใดก็ไหม้ที่นั้น เพราะว่าจักร์สำหรับดับไฟมี เป็นรถม้าลากแลรถเครื่องจักร์ แลคนสำหรับการนั้นก็มีอยู่หมู่หนึ่ง...*"[50] หรือที่ปรากฏในหนังสือฝากใบที่หกที่ว่า "*[เวียงแซนแฟนซิสะโก]...ถนนเมืองทุกถนนทางกลางรถม้าเตียวทางริมคนเดียว ปูสะตายแลปูแป้น เขาทำเลี่ยนเกลี้ยงงดงาม จักนั่งจักนอนไหนก็ดี จักเปรียบเหมือนบังกอกไกลกันนัก บ่มีเครื่องบูดของเหม็นตามถนนเหมือนบังกอก...*"[51]

จากตัวอย่างที่ได้หยิบยกมาอ้างข้างต้น ทำให้พิจารณาต่อไปได้ว่าการเขียนบอกเล่าโดยเปรียบเทียบสภาพสังคมของ "อารยประเทศ" กับกรุงเทพฯ ในลักษณะนี้ของศรีโหม้เป็นการสะท้อนว่ากรุงเทพฯ ยังไม่ใช่ "เมืองศิวิไลซ์" เมื่อเทียบกับเมืองเหล่านั้น และแน่นอนว่าหาก *หนังสือฝากศรีโหม้* ยังเป็นตำราเรียนอยู่ต่อไป จึงน่าจะเป็นการยากลำบากสำหรับรัฐบาลสยามที่จะสร้างเอกภาพทางความรู้สึกนึกคิดในหมู่พลเมืองทางภาคเหนือที่เพิ่งจะถูกผนวกเข้ากับ "รัฐชาติไทย" ได้ไม่นาน อีกทั้งจะเป็นอุปสรรคในการที่จะสร้างกรุงเทพฯ ให้เป็นเมือง "ต้นแบบ" ทางวัฒนธรรมอีกด้วย ดังนั้นการปรับเปลี่ยนตำราเรียนในโรงเรียนของมิชชันให้เป็นตามแบบของสยามจึงช่วยเพิ่มระดับความเชื่อมั่นต่อมิชชันนารีของรัฐบาลสยามในอีกทางหนึ่ง และทำให้ชนชั้นนำสยามให้การสนับสนุนแก่งานต่าง ๆ ของมิชชันนารีอย่างมาก ดังจะกล่าวต่อไปข้างหน้า

อีกปัจจัยหนึ่งซึ่งมีผลผลักดันให้มิชชันนารีเลือกที่จะอยู่ข้างสยามในการใช้ภาษาไทยเป็นเครื่องมือสู่การทำให้ล้านนากลายเป็นเมืองบริวารทางวัฒนธรรมของกรุงเทพฯ ก็คือ คำสั่งจาก "คณะกรรมการมิชชันต่างประเทศ" ที่นิวยอร์คต่องานของมิชชันนารีในล้านนาว่า เนื่องจากรัฐบาลสยามมีแนวโน้มที่จะลบล้างภาษาท้องถิ่นให้หมดไปโดยจะให้ภาษาไทยเป็นภาษาประจำชาติ ดังนั้นจึงเห็นควรว่ามิชชันนารีในล้านนาจะต้องตระหนักถึงความเหนือกว่าของภาษาไทยและร่วมมือกับทางกรุงเทพฯ เสีย[52]

---

[48] บุญเสริม สาตราภัย, *ศรีโหม้ คนเชียงใหม่คนแรกที่ไปอเมริกา* (เชียงใหม่ : สหนวกิจ, 2523), หน้า 2.

[49] เรื่องเดียวกัน, หน้า 4.

[50] เรื่องเดียวกัน, หน้า 13-14.

[51] เรื่องเดียวกัน, หน้า 20.

[52] Speer, *Report of Deputation*, pp. 74-75. อ้างใน ประสิทธิ์ พงศ□อุดม, *"มิชชันนารีอเมริกันกับการสร้างชุมชนชาวคริสต□ในล□านนาช□วงสมัยของการ ปรับเปลี่ยนทางสังคม พ.ศ. 2410-2476"*, หน้า 195.

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

อย่างไรก็ดี ศาสนาจารย์แฮร์ริส ผู้ซึ่งมักจะมีความกระดากอายทุกครั้งที่ต้อง “อู้กำเมือง”[53] พบว่า ปัญหาสำคัญในการสอนภาษาไทยกลางก็คือ ขาดแคลนบุคลากร เนื่องจาก มีความเชื่อว่าโดยพื้นฐานของการสอนภาษาควรมีเจ้าของภาษา (native speaker) เป็นผู้สอน[54] ดังเช่นที่โรงเรียนของมิชชันใช้มิชชันนารีเป็นผู้สอนภาษาอังกฤษ ดังนั้น ใน พ.ศ. 2449 หลังจากมีการสร้างโรงเรียนของมิชชันแห่งใหม่และได้รับการรับรองจากราชสำนักสยามโดยได้รับพระราชทานนามโรงเรียนว่าโรงเรียนปรินส์รอยแยลส์วิทยาลัยแล้ว ศาสนาจารย์แฮร์ริส จึงขอความช่วยเหลือไปยังรัฐบาลสยามให้รัฐบาลสยามเข้ามาตรวจตราดูแล แนะนำแนวทางการเรียนการสอนของโรงเรียนปรินส์รอยแยลส์วิทยาลัย อีกทั้งได้ขอครูภาษาไทยกลางจากธรรมการมณฑลพายัพมาสอนภาษาไทยที่โรงเรียนอีกด้วย[55] ขณะเดียวกัน เพื่อแก้ปัญหาในระยะยาว ศาสนาจารย์แฮร์ริส ได้ส่งนักเรียนของตนไปเรียนต่อที่โรงเรียนของมิชชันในกรุงเทพฯ เพื่อกลับมาสอนภาษาไทยกลาง “...*เราค่อย ๆ เขยิบฐานะการสอนการเรียนให้ดีขึ้นเรื่อย ๆ โดยใช้วิธีส่งครูที่เรามองเห็นว่าจะมีแววก้าวหน้าได้มากไปเรียนต่อที่กรุงเทพฯ*...”[56] ในขณะนั้นสังคมกรุงเทพฯ ในระดับสามัญชนกำลังเริ่มเดินทางไปสู่ความก้าวหน้าอย่างรวดเร็ว หรือที่เรียกว่า “ความศิวิไลซ์” และสิ่งที่ผู้จบการศึกษากลับมาได้รับติดตัวมาด้วยก็คือสำนึกเกี่ยวกับ “ชาติไทย” และ “ความเป็นไทย” รวมไปถึงค่านิยมแบบกรุงเทพฯ ที่ถูกมองในสังคมเชียงใหม่ว่ามีความโก้เก๋และทันสมัย[57] ความนิยมในภาษาไทยที่เพิ่มมากขึ้น ไม่ได้จำกัดอยู่ในเฉพาะโรงเรียนเท่านั้น แม้แต่สื่ออย่างหนังสือพิมพ์ *ลาวส์นิวส์* (Laos News) ของมิชชันนารีก็ยังลงข่าวเกี่ยวกับการแสดงละครเป็นภาษาไทยกลางในพิธีฉลองการปิดภาคเรียนของโรงเรียนปรินส์รอยแยลส์วิทยาลัยใน พ.ศ. 2452[58] แต่สำหรับมิชชันนารีที่ทำงานเผยแผ่ศาสนาคริสต์กับชาวบ้านก็ยังให้ความสำคัญกับภาษาล้านนาอยู่ เพราะชาวบ้านอื่น ๆ ที่อยู่นอกสังคมการศึกษาก็ยังมีอีกเป็นจำนวนมาก และ “คำเมือง” ก็เป็นภาษาที่ใช้ในชีวิตประจำของคนส่วนใหญ่

---

[53] วิลเลียม แฮริส, “ความทรงจำของฉัน”, ใน *อมตพจน□ 120 ป□ P.R.C.*, หน□า 253.

[54] วัชระ สินธุประมา, “ภาษาที่ใช□ในการสอนและการสอนภาษาในโรงเรียนของมิชชันนารีทางภาคเหนือนับตั้งแต□เริ่มต□นจนถึงช□วงสงครามโลกครั้งที่สอง”, ใน *ศาสนาคริสต□-มิชชันนารี-สังคมไทย รวมบทความชุดที่ 1*, หน□า 27.

[55] หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, เอกสารกระทรวงศึกษาธิการ *ศธ.51.10/23* ข้าหลวงธรรมการมณฑลพายัพ ถึงอธิบดีกรมศึกษาธิการ ลงวันที่ 31 มกราคม ร.ศ. 124. อ้างใน เรื่องเดียวกัน, หน□า 26-27.

[56] วิลเลียม แฮริส, “ความทรงจำของฉัน”, ใน *อมตพจน□ 120 ป□ P.R.C.*, หน□า 254.

[57] วัชระ สินธุประมา, “ภาษาที่ใช□ในการสอนและการสอนภาษาในโรงเรียนของมิชชันนารีทางภาคเหนือนับตั้งแต□เริ่มต□นจนถึงช□วงสงครามโลกครั้งที่สอง”, ใน *ศาสนาคริสต□-มิชชันนารี-สังคมไทย รวมบทความชุดที่ 1*, หน□า 27.

[58] *Laos News* 6 : 3 (August 1909) : 65. อ้างใน เรื่องเดียวกัน.

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

**5.4 มิชชันนารีอเมริกันกับการสร้างโรงเรียนแห่งใหม่**

ตั้งแต่แรกที่ศาสนาจารย์แฮร์ริสมารับงานจัดการโรงเรียนชายวังสิงห์คำทางฝั่งตะวันตกของแม่น้ำปิงเมื่อ พ.ศ. 2442 ก็พบว่าโรงเรียนมีพื้นที่แคบและขยับขยายไม่ได้แล้ว จึงได้ขออนุมัติจากคณะกรรมการมิชชันต่างประเทศที่นิวยอร์คเพื่อทำการสร้างโรงเรียนบนสถานที่แห่งใหม่ ข้อเสนอดังกล่าวได้ตกลงกันโดยมีเงื่อนไขว่ามิชชันนารีในเชียงใหม่จะต้องหาเงินมาสร้างโรงเรียนแห่งใหม่ด้วยตนเอง โดยที่คณะกรรมการฯ จะไม่เกี่ยวข้อง[59] ในระยะแรกนั้นศาสนาจารย์แฮร์ริสเริ่มต้นสร้างห้องสมุดของโรงเรียนเป็นอันดับแรก ในระหว่างกลับเดินทางกลับไปพักผ่อนที่สหรัฐอเมริกาเมื่อ พ.ศ. 2446 เขาสามารถเรี่ยไรเงินเพื่อสร้างห้องสมุดได้ถึง 600 ดอลลาร์ (1,440 บาท)[60] อีกทั้งได้รับการสนับสนุนเป็นอย่างดีจากกลุ่มชาวอังกฤษที่ทำกิจการป่าไม้ในเชียงใหม่ในด้านต่าง ๆ อาทิ ค่าบำรุง รักษาห้องสมุด และการบริจาคหนังสือ เป็นต้น[61] เข้าใจว่ากลุ่มชาวอังกฤษเหล่านี้ก็คือ “กลุ่มสุภาพบุรุษอังกฤษ” ซึ่งเป็น “เครือข่าย” สมาชิกในสโมสรยิมคานาร่วมกันกับศาสนาจารย์แฮร์ริส โดยจะได้กล่าวถึงประเด็นเกี่ยวกับสโมสรยิมคานาอย่างละเอียดต่อไปข้างหน้า

“กลุ่มสุภาพบุรุษอังกฤษ” ที่ทำกิจการป่าไม้ได้เสนอขายที่ดินรกร้าง 22 ไร่ ทางฝั่งตะวันออกของแม่น้ำปิง ในราคา 2,600 รูปี (6,240 บาท) เพื่อใช้ในการสร้างโรงเรียนของมิชชันแห่งใหม่ ซึ่งศาสนาจารย์แฮร์ริสได้รวบรวมเงินจากการเรี่ยไรระหว่างที่กลับไปพักผ่อนยังสหรัฐอเมริกาเมื่อ พ.ศ. 2446 พ.ศ. 2463 และพ.ศ. 2472 โดยในแต่ละครั้งเขาได้ทำการติดต่อกับกลุ่มบุคคลที่รู้จักหลายกลุ่ม อาทิ เพื่อนร่วมชั้นสมัยเรียนที่มหาวิทยาลัยปรินสตัน เพื่อนสนิทที่เป็นผู้อำนวยการของบริษัทประกันพรูเดนเชียลไลฟ์ เป็นต้น จนกระทั่งสามารถซื้อที่ดินเพิ่มได้อีก 75 ไร่ ในระยะเวลาดังกล่าว และมีค่าใช้จ่ายในการสร้างอาคารหลังต่าง ๆ ของโรงเรียน รวมไปถึงค่าปรับปรุงทัศนียภาพของโรงเรียนซึ่งได้ปลูกดอกไม้ต่าง ๆ ที่นำเมล็ดพันธุ์มาจากอังกฤษอีกด้วย[62]

รายงานของพระยาสุนทรเทพกิจจารักษ์ (ทอง จันทรางศุ) ข้าราชการจากกรุงเทพฯ บันทึกเกี่ยวกับโรงเรียนปรินส์รอยแยลส์วิทยาลัยเมื่อ พ.ศ. 2465 ไว้อย่างชื่นชมว่า

---

[59] วิลเลียม แฮริส, “ความทรงจำของฉัน”, ใน *อมตพจน□ 120 ป□ P.R.C.*, หน□า 255

[60] เรื่องเดียวกัน. 1 ดอลลาร์สหรัฐมีค่าประมาณ 2.4 บาทในสมัยนั้น

[61] เรื่องเดียวกัน, หน□า 255-256.

[62] เรื่องเดียวกัน, หน□า 258-259.

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

*...โรงเรียนปรินสรอยัน มีการสอนทั้งภาษาไทยและอังกฤษ ตามหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการ เปนโรงเรียนที่รับนักเรียนให้กินนอนในโรงเรียน มีสถานที่เรียน เรือนนอน เรือนครู เปนตึกอยู่บริเวณสนามหลายหลัง ตรงกลางเปนสนามหญ้าสำหรับนักเรียนฝึกซ้อมกำลังกาย ถนนรอบ ๆ สนามโดยมากปลูกต้นมะพร้าว นับว่าเปนโรงเรียนที่เปนสง่าผ่าเผย แลอยู่ในที่ ๆ ไม่อัดแอแจจันสมควรเปนที่เล่าเรียนอย่างดี...*[63]

ในการกลับไปพักผ่อนที่สหรัฐอเมริกาเมื่อ พ.ศ. 2472 ของศาสนาจารย์แฮร์ริส เป็นครั้งที่เขาได้รับการไหว้วานให้ช่วยนำอัฐิของข้าราชการไทยที่ประจำที่นั่นกลับสู่บ้านเกิดเมืองนอน แม้ว่าจะดูเป็นการช่วยเหลือในด้านพิธีกรรม แต่การที่ชนชั้นนำสยามเป็นผู้เอ่ยปากขอให้ช่วยเหลือ จึงนับว่าเป็นการสร้างไมตรีที่ดีระหว่างทั้งสองฝ่าย "*...ในการเดินทางกลับเมื่อฤดูใบไม้ร่วงคราวนี้ ฉันผ่านไปทางวอชิงตันดีซี และได้รับเชิญจากหม่อมเจ้าอมรทัต กฤดากร เอกอัครราชฑูตไทยประจำกรุงวอชิงตัน ซึ่งนับฉันเป็นเพื่อนของท่าน ให้ไปรับประทานอาหารกับท่าน และได้ขอร้องให้ฉันช่วยนำอัฐิของข้าราชการสถานฑูตคนหนึ่งไปมอบแก่ครอบครัวของเขาที่กรุงเทพฯ...*"[64] นอกจากนั้น การเดินทางกลับไปพักผ่อนที่สหรัฐอเมริกาในครั้งนั้นก็เป็นครั้งที่ศาสนาจารย์แฮร์ริสได้รับบริจาคเงินจำนวนมากที่สุด โดยนำเงินจำนวนนั้นมาใช้ในการสร้างโรงประชุมและโบสถ์ของโรงเรียน

*...ฉันอยากให้เพื่อนร่วมชั้นของฉันที่มหาวิทยาลัยปรินสตัน ช่วยเหลือสร้างโรงประชุมสักหลังหนึ่ง ในราคา 5,000 ดอลลาร์ จึงได้ขอร้องเพื่อนตลอดชีวิตของฉัน นายเอ็ดวาร์ด บั๊ฟฟิลด์ ซึ่งในขณะนั้นดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการของพรูเดนเชียลไลฟ์ให้พยายามช่วยหาเงินให้ฉันสักจำนวนหนึ่ง ... เราต้องการจะมีโบสถ์อีกหลังหนึ่งอย่างเหลือเกิน และฉันก็แบมือออกตามเคย และในบรรดาคนเหล่านั้นก็มีนางสาวแอนเลฟริน มารดาของเธอและมารดาของฉันเป็นเพื่อนสนิทกัน และนายเน็ด น้องชายของเธอก็เป็นเพื่อนรักของฉัน ฉันก็ฝันเฟื่องว่าเธอคงจะให้อย่างน้อยประมาณ 100 ดอลลาร์เป็นแน่ แต่ที่ไหนได้ เธอส่งเช็คจำนวน 10,000 ดอลลาร์ไปให้ฉัน ซึ่งก็เกือบประมาณสองในสามของราคาที่ตั้งงบไว้ มีเงินที่มีผู้กรุณาให้ตามศรัทธาอีกมากมาย เมื่อรวมกันเข้าแล้วก็เป็นเงินประมาณ 22,000 ดอลลาร์...*[65]

---

[63] พระยาสุนทรเทพกิจจารักษ์ (ทอง จันทรางศุ), *ระยะทางไปมณฑลภาคพายัพ พระพุทธศักราช 2465* (กรุงเทพฯ : โสภณพิพรรฒธนากร, 2466), หน้า 29.

[64] วิลเลียม แฮริส, "ความทรงจำของฉัน", ใน *อมตพจน□ 120 ป□ P.R.C.*, หน้า 269-270.

[65] เรื่องเดียวกัน, หน□า 268.

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

ในการสร้างโรงประชุมและโบสถ์ของโรงเรียน ศาสนาจารย์แฮร์ริสยังให้น้องชายของเขา คือ แวน แอลเล็น แฮร์ริส (Van Allen Harris) เดินทางมาจากสหรัฐอเมริกาเพื่อเป็นวิศวกรคุมงานก่อสร้างเองอีกด้วย[66]

ผู้บริจาคเงินแก่โรงเรียนปรินส์รอยแยลส์วิทยาลัยเป็นจำนวนเงินมากที่สุดคนหนึ่งก็คือ นายแพทย์โธมัส เฮย์เวิร์ด เฮส์ (Dr. Thomas Heyward Hays) มิชชันนารีอเมริกันที่กรุงเทพฯ นายแพทย์แห่งโรงพยาบาลทหารเรือ อีกทั้งเป็นผู้อำนวยการและเป็นอาจารย์สอนวิชาแพทย์คนแรกของโรงพยาบาลศิริราช ซึ่งได้บริจาคให้แก่โรงเรียนปรินส์รอยแยลส์วิทยาลัยเป็นเงินถึง 70,000 ดอลลาร์ (ประมาณ 168,000 บาท) เมื่อ พ.ศ. 2467 เป็นปีเดียวกันกับที่เขาเสียชีวิต โดยมีพินัยกรรมมอบทรัพย์สิน ที่ดิน หุ้นทุกอย่างบริจาคให้กับสาธารณกุศลทั้งหมด[67] เข้าใจว่าทรัพย์สินจำนวนหนึ่งของนายแพทย์เฮส์ก็คือทรัพย์สินเดิมของนายแพทย์ชีคซึ่งนายแพทย์เฮส์เป็นผู้ดูแล (ดูบทที่ 4)

การรวบรวมเงินบริจาคเพื่อนำมาสร้างและพัฒนาโรงเรียนของศาสนาจารย์แฮร์ริสตลอดช่วงเวลาสี่ทศวรรษนี้สามารถสะท้อนให้เห็นถึงความสามารถในการประสานประโยชน์และการจัดการของเขาได้เป็นอย่างดี ศาสนาจารย์แฮร์ริสใช้ประโยชน์จากเครือข่ายความสัมพันธ์อันดีกับกลุ่มคนต่าง ๆ ซึ่งมีทั้งกลุ่มคนที่เคยรู้จักมาแต่เก่าก่อน และกลุ่มคนที่สร้างความสัมพันธ์ใหม่ตั้งแต่มาทำงานในเชียงใหม่ นอกจากนั้นแล้วเขายังเป็นมิชชันนารีที่มีความสัมพันธ์อันดีมากกับพระบรมวงศานุวงศ์ของสยามอีกด้วย ซึ่งจะได้กล่าวถึงข้างหน้า ที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ล้วนเป็นผลดีต่อการเลื่อนสถานภาพและอำนาจของมิชชันนารีทั้งสิ้น

### 5.5 มิชชันนารีอเมริกันและการสร้าง “ชาติไทย”

ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 มาแล้ว ที่รัฐบาลสยามพยายามปลูกฝังความหมายของ “ชาติไทย” และ “ความเป็นไทย” แก่คนทั่วประเทศผ่านระบบการศึกษาที่บังคับให้นักเรียนต้องเรียนวิชาพงศาวดาร วิชาภาษาไทย และวิชาธรรมจริยา[68] ความหมายของ “ชาติไทย” และ “ความเป็นไทย” นี้มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการจัดความสัมพันธ์เชิงอำนาจในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ในบริบทที่มีการยกเลิกระบบไพร่และระบบทาส แต่รัฐบาลจำเป็นต้องทำให้ชาวสยามทั้งปวงยอมรับการแบ่งคน

---

[66] เรื่องเดียวกัน.

[67] นายแพทย์เฮส์ ได้บริจาคเงินเพื่อสร้างอาคารหลายแห่งเพื่อการกุศล เช่น อาคารห้องสมุดนีลเซนเฮส์ บนถนนสุรวงศ์ อาคารนีลเซน เฮส์ โรงเรียนวัฒนาวิทยาลัย อาคารนีลเซนเฮส์ โรงเรียนปรินส์รอยแยลส์วิทยาลัย จังหวัดเชียงใหม่

[68] โปรดดูรายละเอียดใน วารุณี โอสถารมย์, *“การศึกษาในสังคมไทย พ.ศ. 2411-พ.ศ. 2475”*, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2524.

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

ออกเป็นลำดับชั้น โดยยอมรับหลักชาติวุฒิที่คนแต่ละชั้นมีสถานภาพแตกต่างกันบนฐานของชาติกำเนิด ซึ่งทำให้พระมหากษัตริย์ (และเจ้านาย) มีความชอบธรรมที่จะมีอำนาจเด็ดขาดสูงสุด[69] จะเห็นได้ว่า "ความเป็นไทย" ในด้านต่าง ๆ ที่ได้รับการเน้นผ่านระบบการศึกษาที่เป็นทางการ ทั้งวิชาพงศาวดาร วิชาภาษาไทย และวิชาธรรมจริยา เช่น การปกครองแบบไทย ภาษาไทย ธรรมจริยาหรือคุณธรรมไทย ล้วนแต่มุ่งให้ผู้เรียนยอมรับการแบ่งคนออกเป็นลำดับชั้น มีความจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์ และมีความรักใน "ชาติไทย" ทั้งสิ้น

ในด้านดินแดนนั้น พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงอาศัยการนิยาม "ชาติไทย" และ "ความเป□นไทย" เพื่อที่จะอ□างสิทธิเหนือดินแดนต□าง ๆ ดังจะเห็นได□จากที่พระองค์ทรงพระราชนิพนธ□ พระราชปรารภเรื่องพระพุทธชินราช เมื่อ พ.ศ. 2444 ก็เพื่อเน□นย้าว□าดินแดนล้านนาเป็น "ไทย" โดยทรงสถาปนาชื่อของอาณาจักรนี้ว่า "ลานนาไทย" ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของ "ชาติไทย" มาแต่เดิม *"...ประเทศข้างฝ่ายเหนือซึ่งเรียกว่าลานนาไทย ในเวลานั้นครอบงำขึ้นไปถึงตลอดถึงหัวเมืองลาว และเงี้ยว ซึ่งเรียกทราบกันโดยมากว่าประเทศฉาน อันอยู่ฟากโขงฝั่งข้างซ้ายตลอดไปจนจดแดนจีนและพม่าเมืองเชียงแสนซึ่งแต่ก่อนเคยเรียกว่านาเคนทรเป็นเมืองใหญ่ในหมู่ชนทั้งปวง* ***ซึ่งมีชาติเรียกว่าไทย****..."*[70] เพื่อป้องกันไม่ให□อังกฤษและฝรั่งเศสอ้างสิทธิเหนือดินแดนล้านนาซึ่งทั้งสองประเทศ (โดยเฉพาะอังกฤษ) มีผลประโยชน□จากป□าไม□อย่างมหาศาล แม้ว่าในความเป็นจริงแล้ว มหาอำนาจจักรวรรดินิยมทั้งอังกฤษ (ทางทิศตะวันตกและทิศใต้) และฝรั่งเศส (ทางทิศตะวันออก) ซึ่งครอบครองพื้นที่ที่ติดต่อกับล้านนาต่างไม่ต้องการที่จะเข้ามามีบทบาทในล้านนาอย่างเต็มตัว (แม้ว่าทรัพยากรธรรมชาติในดินแดนแห่งนี้จะเป็นผลประโยชน์มหาศาลแก่ตนก็ตาม) เพราะมหาอำนาจทั้งสอง (อาจรวมไปถึงสยาม) ต้องการให้ล้านนาและสยามเป็น "รัฐกันชน" (buffer state) ของตนเองมากกว่า แต่อย่างไรก็ตาม ความต้องการให้ล้านนามีสถานะเป็น "รัฐกันชน" ของทั้งอังกฤษและฝรั่งเศสก็ไม่ใช่เป็นการปักปันเขตแดนของมหาอำนาจทั้งสองอย่างแท้จริง เพราะอำนาจของอังกฤษและฝรั่งเศสอาจลุกล้ำเข้ามาได้ หากดุลอำนาจ (balance of power) ระหว่างทั้งสองประเทศมีการเปลี่ยนแปลง ดังนั้น สำหรับชนชั้นนำสยามแล้วเชื่อว่ามีความจำเป็นเร่งด่วนที่จะต้องผนวกล้านนาให้เป็นส่วนหนึ่งของสยาม[71] และพัฒนา "รัฐชาติไทย" ให้มีความก้าวหน้าและมีเอกภาพ กล่าวโดยสรุปคือ แม้ว่าล้านนาจะเป็น "รัฐกันชน" ระหว่างสามขั้ว

---

[69] โปรดดูรายละเอียดใน สายชล สัตยานุรักษ์, *ประวัติศาสตร์วิธีคิดเกี่ยวกับสังคมและวัฒนธรรมไทยของปัญญาชน พ.ศ.2435-2535,* รายงานผลการวิจัยฉบับสมบูรณ์ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2550.

[70] พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, *พระราชปรารภเรื่องพระพุทธชินราช*, พิมพ์ซ้ำ (กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, 2500), หน้า 3-4. เน้นโดยผู้เขียน

[71] สรัสวดี อ๋องสกุล, *ประวัติศาสตร์ล้านนา*, พิมพ์ครั้งที่ 4, หน้า 401-402.

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

อำนาจ แต่สำหรับสยามนั้นมีความด้อยกว่าทั้งอังกฤษและฝรั่งเศส ดังนั้นการเข้าไปปกครองล้านนาเองก็น่าจะทำให้สยามได้ประโยชน์มากกว่าการใช้ล้านนาเป็นเขตกันชนซึ่งการเข้าปกครองล้านนาจะทำให้สยามได้รับประโยชน์ในด้านเศรษฐกิจและความมั่นคงเพิ่มมากขึ้นด้วย

การสร้าง “รัฐชาติไทย” ให้เป็น “รัฐสมัยใหม่” ภายใต้ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์นั้นมีรากฐานความคิดที่สำคัญประการหนึ่งคือ การสร้างบรรทัดฐานทางวัฒนธรรมที่มีความเหมือนกันในหมู่พลเมือง หรือก็คือ ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของ “พลเมือง” ใน “ชาติไทย” โดยการที่จะนำไปสู่ความมีเอกภาพทั้งทางสังคม วัฒนธรรม และความรู้สึกนึกคิดของพลเมืองทั้งประเทศได้นั้น แต่เดิมในกรณีของล้านนาซึ่งการรับรู้ของชาวสยามมองชาวล้านนา หรือ คนลาว ว่าเป็นคนต่างชาติต่างภาษา การสร้าง “การรับรู้ใหม่” ว่าทั้งชาวสยามและล้านนาต่างเป็นคนไทยใน “ชาติไทย” เหมือนกันจึงเป็นภารกิจอันสำคัญยิ่งของรัฐบาลสยาม[72] นอกจากนั้น “ชาติไทย” ควรประกอบด้วย “พลเมืองดี” ซึ่งตระหนักร่วมกันว่า การที่แต่ละคนทำให้ชีวิตของตนเจริญก้าวหน้า “ชาติไทย” ก็ย่อมเจริญก้าวหน้าไปด้วย[73] ซึ่งหัวเมืองสำคัญอย่างเชียงใหม่นั้น รัฐบาลสยามจำเป็นต้องพึ่งพาอาศัย “อำนาจเชิงสถาบัน” จากสถาบันการศึกษาและสถาบันการแพทย์ของมิชชันนารีในการประกอบสร้าง “ร่างกายที่เชื่อง” (docile body) ให้แก่พลเมืองของตน เพื่อความสะดวกในการปกครองและเป็นพลังในการผลิตที่มีประสิทธิภาพสูงสุดให้แก่รัฐ

ในสมัยรัชกาลที่ 6 การสร้างเอกภาพของ “ชาติไทย” โดยเน้น “ความเป็นไทย” อันมีพระมหากษัตริย์เป็นศูนย์กลางและใช้ภาษาไทยให้เหมือนกันจะต้องทำอย่างเร่งด่วน โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อปรากฏว่าคนจีนนั้นโดยมากมักพูดแต่ภาษาจีน จึงเป็นการยากที่รัฐจะเข้าไปควบคุม ดังนั้นจึงนำไปสู่แนวพระราชดำริ โดยให้ใช้ภาษาไทยเป็นเครื่องมือ ว่าผู้ใดใช้ภาษาไทย พูดภาษาไทย ก็นับได้ว่าเป็นผู้มีความเป็นคนไทย และมี “ความเชื่อง” ทรงมีพระราชดำรัสว่า

> *...ถ้าจะกล่าวโดยทางรัฐประศาสนศาสตร์ต้องถือเอากำหนดแห่งอำนาจของรัฐบาลที่จะแผ่ความปกครองไปได้เพียงใดเป็นที่ตั้ง แต่ในสมัยนี้ดูมหาชนโดยทั่วไป ๆ ไปเอียงไปข้างจะถือเอาภาษาเป็นเกณฑ์ ... ไม่มีข้อสงสัยแน่แล้ว* ***ภาษาเป็นเครื่องผูกพันมนุษย์ต่อมนุษย์แน่นแฟ้นยิ่งกว่าสิ่งอื่น และไม่มีสิ่งไรที่จะทำให้คนรู้สึกเป็นพวกเดียวกันดีหรือแน่นอนยิ่งไปกว่าพูดภาษา***

---

[72] เตือนใจ ไชยศิลป□, *“ล□านนาในการรับรู□ของชนชั้นนำปกครองสยาม พ.ศ. 2437–2476”*, หน้า 190.

[73] อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์, *การเปลี่ยนแปลงโลกทัศน์ของชนชั้นผู้นำไทย ตั้งแต่รัชกาลที่ 4-พ.ศ. 2475*, หน้า 166. อรรถจักร์ ได้ยกตัวอย่าง สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส ที่มุ่งสอนให้พลเมืองแต่ละคนหมั่นเพียรทำมาหากิน มีศีลธรรม และมีสุขภาพที่ดี

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

*__เดียวกัน__ รัฐบาลทั้งปวงย่อมรู้สึกในข้อนี้อยู่ดี เพราะฉะนั้นรัฐบาลใดที่ต้องปกครองชนต่างภาษา จึงต้องตั้งโรงเรียนและออกพระราชบัญญัติบังคับให้ชนต่างภาษาเรียนภาษาของผู้ปกครอง ... __และถ้ายังจัดการแปลงภาษาไม่สำเร็จอยู่ตราบใด ก็แปลว่าผู้พูดต่างภาษากับผู้ปกครองนั้นก็ยังไม่เชื่องอยู่ตราบนั้น__ ...เพราะฉะนั้นเมื่อบุคคลใดยอมเปลี่ยนภาษาเดิมของตน นั่นแหละจึ่งจะควรจัดได้ว่าแปลงชาติโดยแท้จริง...*[74]

แนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ทรงมีต่อเรื่องภาษานี้เป็นไปในแนวทางเดียวกับคำอธิบายเรื่องภาษาของนักสังคมศาสตร์สมัยใหม่อย่างมาก ความไม่เข้าใจกันต่างเกิดจากความแตกต่างทางภาษา ภาษาของแต่ละท้องถิ่นมีความแตกต่างกันมากเกินไป คนสมัยโบราณเชื่อกันว่าความแตกต่างนี้ไม่อาจเปลี่ยนแปลงได้ แต่สำหรับการเกิดขึ้นของภาษา-พิมพ์ (print-languages) ในสังคมสมัยใหม่นั้นทำให้เกิดขอบเขตของภาษาและระบบไวยากรณ์ที่เป็นเอกภาพ โดยภาษา-พิมพ์นี้เองที่เป็นเครื่องมือที่สำคัญที่สุดของแนวคิดทุนนิยมด้านการพิมพ์ ซึ่งการที่จะพิมพ์หนังสือ(ที่เหมือนกัน)จำนวนมากเพื่อให้มวลชนอ่าน ก็จำเป็นต้องใช้ภาษาเดียวกัน[75] กล่าวโดยสรุปคือทรงต้องการให้มีเอกภาพทางภาษาอันเป็นรากฐานของความรู้สึกนึกคิดนั้น จำเป็นต้อง “ฆ่าภาษาถิ่น” โดยคำอธิบายดังกล่าว มีความสอดคล้องกับแนวพระราชดำริเป็นอย่างมาก เนื่องจากในตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 4 เป็นต้นมา ก็ปรากฏเทคโนโลยีด้านการพิมพ์ขึ้นแล้วที่แรกเริ่มนั้นดำเนินการโดยหมอบรัดเลย์ ทำให้เกิดภาษา-พิมพ์ อันเป็นจุดเริ่มต้นของภาษาไทยกลางที่เป็นมาตรฐานภายใต้ไวยกรณ์ควบคุมที่ชัดเจน ขณะที่ความรู้สึกนึกคิดแบบทุนนิยมได้เกิดขึ้นก่อนหน้านั้นแล้วตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 3[76] นอกจากนี้ภาษาไทยยังช่วยให้คนที่ใช้ภาษาไทยยอมรับระเบียบแบบแผนของความสัมพันธ์ทางสังคมที่มีการแบ่งคนออกเป็นลำดับชั้นอย่างละเอียดซับซ้อน กล่าวคือ ภาษาไทยเป็นภาษาที่มีชนชั้น (hierarchical language) ดังนั้น แนวพระราชดำริเรื่องภาษากับการสร้าง “ชาติไทย” นี้ จึงได้เริ่มขึ้นอย่างชัดเจนในสมัยรัชกาลที่ 6 โดยอาศัยสถาบันการศึกษาและตำราเรียนที่มีภาษาไทยกลางเป็น

---

[74] พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, “ความเป็นชาติโดยแท้จริง”, ใน *พระราชนิพนธ์ด้านปลุกใจให้รักชาติของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว* (พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพคุณหญิงชลขันธ์พินิต (ผกามาศ เหมสว่าง) 5 มีนาคม 2530), หน้า 99-100. อ้างใน เตือนใจ ไชยศิลป์, *“ล□นนาในการรับรู□ของชนชั้นนำปกครองสยาม พ.ศ. 2437-2476”*, หน้า 133. เน้นโดยผู้เขียน

[75] เบน แอนเดอร์สัน, *ชุมชนจินตกรรม*, ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, บรรณาธิการแปล (กรุงเทพฯ : โครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2552), หน้า 76-77.

[76] Chris Baker. “Afterward”, in Nidhi Eoseewong, *Pen and Sail : Literature and History in Early Bangkok* (Chiangmai : Silkworm Books, 2005), pp. 376-378.

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

"ปกติวิสัย" เพื่อสร้างความรู้สึกนึกคิดของ "พลเมืองดี" ที่ง่ายต่อการปกครองและไม่เป็นภัยคุกคามต่อระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์

แต่ทั้งนี้ต้องทำความเข้าใจก่อนว่า "จิตสำนึกแห่งทุนนิยม" และการแข่งขันเสรีตามแนวทางทุนนิยมไม่ได้เป็นอันตรายต่อการปกครองระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ตราบใดที่การแข่งขันเสรีตามระบบทุนนิยมนั้น ไม่ได้ปลูกฝังความคิด ความเชื่อ หรืออุดมการณ์ทางการเมืองใหม่ ๆ ให้แก่นักเรียน ที่ไม่ตรงตาม "แบบแปลน" ที่รัฐบาลต้องการ จนอาจนำไปสู่การ "แข็งข้อและขัดขืน" ซึ่งจะเป็นในภัยต่อการปกครองในอนาคต ในทางกลับกัน การแข่งขันเสรีในการจัดการศึกษาระหว่างโรงเรียนของมิชชันและของรัฐ กลับเป็นการทำให้มีการพัฒนาคุณภาพการเรียนการสอน และบุคลากรไปในตัวอีกตัวอีกด้วย ซึ่งเป็นการดีต่อการปลูกฝังวาทกรรมเรื่อง "ชาติไทย" ที่เข้มข้นขึ้นไปเรื่อย ๆ ของรัฐบาล

โดยแท้จริงแล้ว ตั้งแต่ในสมัยรัชกาลที่ 5 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ทรงตระหนักถึงภัยคุกคามระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ได้เริ่มก่อตัวขึ้นมาจากคนหลากหลายกลุ่มที่มีความคิดความเชื่อใหม่ ๆ โดยเฉพาะจากความคิดความเชื่อใหม่ ๆ ที่ปลูกฝังจากการศึกษาในโรงเรียนจีนและโรงเรียนฝรั่งที่แพร่หลายขึ้นนั้นจะส่งผลให้คลายความเลื่อมใสศรัทธาต่อพระมหากษัตริย์และศาสนาพุทธ[77] ซึ่งพระองค์ได้ทรงกำชับเกี่ยวกับการวางรากฐานการศึกษาในมณฑลพายัพว่าให้ถือเอาการทำงานที่มี "คุณธรรม" ของมิชชันนารีเป็นแบบอย่างโดยให้เน้นเพื่อประโยชน์ทางราชการเป็นสำคัญ

> *...ผู้ที่จะไปจัดการเล่าเรียนจะต้องเป็นผู้ที่ไม่มีสันดานเย่อหยิ่ง หมิ่นประมาทพวกลาวว่าเลวทรามกว่าคนไทย ... จะต้องมีสติปัญญาที่จะหาทางสั่งสอนชักโยงให้พวกลาวรู้สึกว่า เป็นข้าราชการฤาเป็นพลเมืองอย่างเดียวกับคนไทย ถ้าทำดีก็คงจะได้ดีเหมือนคนไทย ...* ***โรงเรียนนั้นจะต้องถือว่าตั้งขึ้นเพื่อประโยชน์ราชการเหมือนกับมิชันนารีเขาตั้งขึ้นเพื่อประโยชน์แก่ศาสนา ผู้ซึ่งจะไปจัดการ ต้องมีน้ำใจ ผูกพันมั่นคงอย่างเดียวกัน****...*[78]

---

[77] หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, *ร.5 ศ.5/81* พระราชหัตถเลขาพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ลงวันที่ 27 กันยายน ร.ศ. 129.

[78] สำนักจดหมายเหตุแห่งชาติ, *ร.5 ศ.2/10* เรื่องพระบรมราโชบายการเล่าเรียนเมืองเชียงใหม่, 7 กุมภาพันธ์ ร.ศ. 124. อ้างใน ประสิทธิ์ พงศ□อุดม, "มิชชันนารีอเมริกันกับการสร□างชุมชนชาวคริสต□ในล□านนาช่วงสมัยของการปรับเปลี่ยนทางสังคม พ.ศ. 2410-2476," หน้า 161. และ *ประวัติโรงเรียนยุพราชวิทยาลัย, [ระบบออนไลน์], แหล่งที่มา http://www.yupparaj.ac.th/history/part1.html (22 ธันวาคม 2554)*. เน้นโดยผู้เขียน

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

จากนั้นไม่นานสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธสยามมกุฎราชกุมาร ก็ได้เสด็จมายังเชียงใหม่ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ เสด็จเยือนที่ตั้งโรงเรียนของรัฐซึ่งอยู่ในระหว่างการก่อสร้าง[79] ในวันที่ 24 ธันวาคม พ.ศ. 2448 ดังในพระราชนิพนธ์ลิลิตพายัพว่า "*...ครั้นรุ่งขึ้นพระองค์ ทรงรัถยานขับรี่ สู่ที่ตั้งโรงเรียน อ่านเขียนหนังสือสยาม เล่าบ่นตามกำหนด หมดทั้งเลขวิทยา ราชาทอดพระเนตรเสร็จ ผันพักตร์เสด็จโดยบาท สู่อาวาสเจดีย์หลวง...*"[80] และพระราชทานทรัพย์ส่วนพระองค์ จำนวน 500 บาท สมทบการสร้างโรงเรียน และได้พระราชทานนามโรงเรียนนี้ว่า โรงเรียนยุพราชวิทยาลัย ซึ่งมีความหมายว่าเป็นโรงเรียนของสมเด็จพระยุพราช ตามพระอิสริยยศของพระองค์ และในวันที่ 2 มกราคม พ.ศ. 2448 สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธสยามมกุฎราชกุมาร เสด็จเยือนโรงเรียนของมิชชันที่เพิ่งตั้งขึ้นใหม่บริเวณฝั่งตะวันออกของแม่น้ำปิงตามคำกราบอัญเชิญของกลุ่มมิชชันนารีในเชียงใหม่และพระราชทานนามว่า โรงเรียนปรินส์รอยแยลส์วิทยาลัย (The Prince Royal's College) ตามพระอิสริยยศของพระองค์ในภาษาอังกฤษ กลุ่มมิชชันนารีที่เชียงใหม่ต่างก็รู้สึกชื่นชมกับการพระราชทานนามของโรงเรียนในครั้งนี้ ในบันทึกของศาสนาจารย์แฮร์ริสปรากฏน้ำเสียงของความประหลาดใจอยู่ไม่น้อย

> *...ฉันเองรู้สึกปลาบปลื้มใจอย่างล้นเหลือสำหรับนามนี้ซึ่งบอกลักษณะสูงส่งเหลือเกิน เพราะคาดไม่ถึงและเคยคิดว่าคงจะทรงพระราชทานนามว่า 'โรงเรียนวชิราวุธ' แต่ฉันคิดว่า พระองค์คงจะทรงคิดตามแบบชาวอังกฤษ โรงเรียนแรกที่ทรงศึกษาก็มีชื่อว่าอีตั้นคอลเลจ และทรงยืนยันว่าจะให้ใช้ชื่อนั้น ครั้งแรกฉันเองก็เกือบจะไม่กล้าใช้ชื่อนั้น แต่ ดร.แมคกิลวารี ได้พูดอย่างผู้ชาญฉลาดว่า 'เราไม่มีทางเลือกหรอก จำเป็นต้องใช้ตามที่ได้รับพระราชทาน'...*[81]

---

[79] เมื่อแรกเริ่มก่อตั้งนั้น โรงเรียนมีที่ตั้งอยู่ที่ศาลากลางสวน ในจวนของพระยานริศรราชกิจ (สาย โชติกเสถียร) ข้าหลวงใหญ่มณฑลพายัพในขณะนั้น ลักษณะการก่อตั้งโรงเรียนเป็นไปตามแนวพระดำริของพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงดำรงราชานุภาพ ที่ทรงต้องการให้โรงเรียนหลวงตั้งอยู่ริมจวนข้าหลวง หรือในวัดที่อยู่ใกล้จวนข้าหลวง เพื่อจะได้ช่วยเป็นธุระดูแลและให้ครูได้ตั้งใจสั่งสอนนักเรียน ครั้นพอเริ่มมีจำนวนนักเรียนเพิ่มมากขึ้น เมื่อ พ.ศ. 2444 จึงได้ขยายที่เรียนมาอยู่ที่บริเวณโรงละครของเจ้าอินทวโรรสสุริยวงศ์ และต่อมาเจ้าอินทวโรรสสุริยวงศ์ได้ทรงบริจาคที่ดินในตำบลสี่แยกถนนวโรรส ภายในเขตกำแพงเมืองเชียงใหม่เพื่อให้ก่อสร้างโรงเรียนเป็นการถาวรขึ้น (ที่มา *ประวัติโรงเรียนยุพราชวิทยาลัย, [ระบบออนไลน์], แหล่งที่มา http://www.yupparaj.ac.th/history/part1.html (22 ธันวาคม 2554)*

[80] พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, *ลิลิตพายัพ* (พิมพ์ซ้ำเป็นอนุสรณ์ในงานฌาปนกิจศพนางอุรัย เผื่อนปฐม (ณ เชียงใหม่) ณ เมรุวัดไตรมิตรวิทยาราม วันที่ 30 มีนาคม พ.ศ. 2511), พิมพ์ครั้งที่ 3 (กรุงเทพฯ : ประเสริฐการพิมพ์), หน้า 78.

[81] เรื่องเดียวกัน, หน□า 260.

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

เข้าใจว่าการพระราชทานนามโรงเรียนของมิชชันเป็นโรงเรียนของ “พระยุพราช” ในภาษาอังกฤษนั้น แสดงถึงนัยของการร่วมมือกันอย่างเป็นทางการระหว่างโรงเรียนของมิชชันและรัฐบาลสยาม อีกทั้งเป็นการประกาศว่ามิชชันนารีก็คือหนึ่งในผู้ที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงวางพระราชหฤทัยว่าจะสามารถ “ทำให้คนลาวได้ดีเหมือนคนไทย” ตามที่มีพระราชดำรัสไว้ก่อนหน้านี้ไม่นาน

แต่เดิมนั้นงานประวัติศาสตร์นิพนธ์ว่าด้วยมิชชันนารีอเมริกันในเชียงใหม่มักมุ่งเน้นไปยังข้อเสนอที่ว่า มิชชันนารีอเมริกันคือชาวต่างชาติต่างศาสนา และเมื่อพวกเขาต้องอยู่ภายใต้บริบทของสังคมที่มีกระแสสร้าง “ความเป็นไทย” อย่างเข้มข้นในสมัยปลายรัชกาลที่ 5 ถึงรัชกาลที่ 6 จึงทำให้ถูกเข้าใจว่ามิชชันนารีเป็น “สิ่งแปลกปลอม” ของกระบวนการการสร้าง “ความเป็นไทย[82] แต่เนื่องด้วยองค์ประกอบนานาประการที่จะสามารถโต้แย้งข้อเสนอเดิมและวินิจฉัยว่ามิชชันนารีอเมริกันที่เชียงใหม่คือ “ข้อยกเว้น” ที่จะเป็นอันตรายต่อระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ในช่วงเวลาที่พระราชสำนักสยามนึกระแวงสงสัยในชาวต่างชาติต่างศาสนา โดยพิจารณาอย่างสืบเนื่องตามช่วงเวลาจากประสบการณ์ของกลุ่มมิชชันนารีที่เชียงใหม่ตลอดช่วงเวลาผ่านมา รวมไปถึงความสัมพันธ์ส่วนตัวระหว่างพวกเขาและพระบรมวงศานุวงศ์ของสยามตั้งแต่ครั้งรัชกาลที่ 4 ที่โปรดให้ศาสนาจารย์เจสซี แคสเวลล์ (Jessie Caswell) หนึ่งในคณะมิชชันนารีอเมริกันถวายงานเป็นครูสอนภาษาอังกฤษแก่พระองค์ครั้งยังทรงผนวช[83] และต่อมาพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

---

[82] การศึกษาของ ประสิทธิ์ พงศ์อุดม ได้มุ่งเน้นไปที่ชาวคริสเตียนพื้นเมืองซึ่งถูกสังคมกีดกันและข่มเหงในท้องที่ต่าง ๆ เนื่องจากพวกเขาเปลี่ยนศาสนาในสมัยรัชกาลที่ 6. (ดูรายละเอียดใน ประสิทธิ์ พงศ□อุดม , “มิชชันนารีอเมริกันกับการสร□างชุมชนชาวคริสต□ในล□านนาช□วงสมัยของการปรับเปลี่ยนทางสังคม พ.ศ. 2410-2476”, หน้า 232-239.) อย่างไรก็ตาม การศึกษาของ ประสิทธิ์ ไม่ได้มุ่งเน้นไปที่ตัวมิชชันนารีอเมริกันว่าถูกกีดกันจากสังคมแต่อย่างใด และมี “ตัวละครหลัก” คือ กลุ่มคริสเตียนพื้นเมืองและคริสตจักรต่าง ๆ ในสังคมชนบท เมื่อผู้เขียนศึกษาจากหลักฐานอื่น ๆ ซึ่งแสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างมิชชันนารีและกลุ่มชนชั้นนำสยามแล้ว จึงยิ่งปรากฏเด่นชัดว่าพวกเขาถูกปฏิบัติจากสังคมราวกับเป็นชนชั้นนำแทบทุกประการอันคือข้อเสนอที่ผู้เขียนได้มุ่งเน้นเสนอในบทที่ 5 นี้ โดยมีกลุ่มมิชชันนารีอเมริกันในสังคมเมืองเชียงใหม่เป็น “ตัวละครหลัก”

[83] วิลเลียม แอล. บรัดเลย์, *สยามแต่ปางก่อน : 35 ปีในบางกอกของหมอบรัดเลย์*, พิมพ์ครั้งที่ 2, ศรีเทพ กุสุมา ณ อยุธยา และ ศรีลักษณ์ สง่าเมือง, แปล (กรุงเทพฯ : มติชน, 2547), หน้า 130. และ *จดหมายเหตุพระราชกิจรายวัน ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จุลศักราช 1239 พุทธศักราช 2420* (คณะกรรมการอำนวยการจัดงานน้อมรำลึก 100 ปี วันสวรรคตพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จัดพิมพ์ในวาระ “100 ปีแห่งการสวรรคตของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว” พุทธศักราช 2553) (กรุงเทพฯ : คณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์ไทย กรมศิลปากร, 2553), หน้า 492.

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

ทรงโปรดเกล้าฯ ให้หมอจันดเล (John Hassett Chandler) เดินทางกลับไปยังสหรัฐอเมริกาเพื่อทำราชการในฐานะตัวแทนพระองค์ในงานแสดงนิทรรศการที่ฟิลาเดลเฟีย[84] (the Philadelphia Centennial Exposition) กระทั่งที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวตรัสต่อเจ้าพระยาภาณุวงศ์มหาโกษาธิบดี (ท้วม บุนนาค) ที่ว่ามิชชันนารีอเมริกันมาสอนศาสนานั้นไม่เป็นภัยต่อบ้านเมือง แต่ตรงกันข้ามบ้านเมืองกลับจะได้ประโยชน์[85] (ดูบทที่ 3) นอกจากนี้กลุ่มมิชชันนารีที่เชียงใหม่ยังมีความสัมพันธ์พิเศษเฉพาะกับรัฐบาลสยามในสมัยต้นรัชกาลที่ 5 ซึ่งมิชชันนารีและรัฐบาลสยามเกื้อกูลกันในเรื่องราวต่าง ๆ เป็นอย่างดี และพวกเขาทุกคนล้วนพูดภาษาไทยกลางได้ และยังช่วยสร้างการรับรู้ถึงการมีอยู่ของพระมหากษัตริย์สยามในล้านนาอีกด้วย โดยจะเห็นได้จากเมื่อครั้งที่คณะของศาสนาจารย์แมคกิลวารีไปสอนศาสนาแก่ชาวมูเซอ และได้มีการแสดงพระบรมฉายาลักษณ์ของรัชกาลที่ 5 ขณะที่ทรงอยู่กับพระราชโอรสธิดาสามพระองค์ ซึ่งพระองค์หนึ่งในนั้นทรงกำลังโอบพระศอของพระราชบิดาอยู่[86] ซึ่งทั้งนี้ก็เพื่อสร้างการรับรู้ถึงภาพลักษณ์อันทันสมัยในอิริยาบทที่ทรงผ่อนคลายและเปี่ยมด้วยความอ่อนโยนในตำแหน่งแห่งที่ “พ่อ” ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวในหมู่ชนกลุ่มน้อยอีกด้วย อาจถือได้ว่ามิชชันนารีอเมริกันได้ช่วยกลุ่มชนชั้นนำสยามในการทำหน้าที่เป็นผู้ที่ทำให้มวลชนสามารถเข้าถึงการรับรู้ภาพลักษณ์ที่ทันสมัยของพระมหากษัตริย์แห่งสยาม[87] (democratization of modern image) ได้เป็นอย่างดี กระทั่งต่อมากลุ่มมิชชันนารีก็ยังแสดงจุดยืนทางการเมืองชัดเจนว่าเป็นผู้ยอมรับพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์แห่งสยามและดำเนินการสร้างบุคลากรที่ใช้ภาษาไทยกลางในมณฑลพายัพผ่านโรงเรียนของมิชชันด้วยความเต็มใจ โดยสิ่งที่สะท้อนได้เป็นอย่างดีก็คือ การพระราชทานนามโรงเรียนปรินส์รอยแยลส์วิทยาลัย และการพระราชทานพระราชดำรัสหลังจากทรงวางศิลาฤกษ์โรงเรียน

---

[84] เรื่องเดียวกัน, หน้า 288. และ *จดหมายเหตุพระราชกิจรายวัน ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จุลศักราช 1239 พุทธศักราช 2420*, หน้า 419.

[85] พระราชหัตถเลขาในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ถึง เจ้าพระยาภาณุวงศ์มหาโกษาธิบดี (ท้วม บุนนาค) วันอังคาร ขึ้น 9 ค่ำ เดือน 4 จ.ศ. 1239 ใน ณัฐวุฒิ สุทธิสงคราม, *เจ้าพระยาภาณุวงศ์มหาโกษาธิบดี (ท้วม บุนนาค) : เจ้าคุณกรมท่า* (พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ นายเทอด บุนนาค ณ เมรุวัดธาตุทอง วันที่ 16 สิงหาคม พ.ศ. 2522), หน้า 212.

[86] Daniel McGilvary, *A Half Century Among the Siamese and the Lao : An Autobiography*, p. 382.

[87] Maurizio Peleggi, *Lords of Things : The Fashioning of the Siamese Monarchy's Modern Image* (Honolulu : University of Hawai'i Press, 2002) pp. 62-63.

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

*...เรารู้ยินดีเป็นอันมาก ที่จะได้ให้นามแก่โรงเรียนที่เราพึ่งได้วางศิลารากนี้ว่า 'The Prince Royal's College' ขอให้โรงเรียนแห่งนี้ ที่เราได้ตั้งนามให้ จงเจริญและบรรลุวัตถุประสงค์ทั้งปวง ที่บรรดาผู้หวังดีทั้งหลายมุ่งมาดปรารถนาไว้ ขอให้โรงเรียนนี้ตั้งอยู่ชั่วกาลนาน และเป็นอนุสรณ์อันมีคุณค่าของการทำงานของคณะอเมริกันเพรสไบทีเรียนในจังหวัด นี่คือความปรารถนาดีอย่างจริงใจของมิตรของท่าน...*[88]

คำว่า "มิตรของท่าน" (sincere friend) ที่พระองค์ทรงเอ่ยถึงนี้เคยปรากฏมาแล้วในความตอนหนึ่งครั้งเสด็จประพาส ณ มหานครนิวยอร์ค สหรัฐอเมริกา เมื่อ พ.ศ. 2445 ซึ่งทรงมีพระปฏิสันถารกับคณะกรรมการมิชชันต่างประเทศของคริสตจักรเพรสไบทีเรียนแห่งสหรัฐอเมริกา (Board of Foreign Missions of the Presbyterian Church in the United States (BFM)) ถึงมิชชันนารีอเมริกันในประเทศสยามว่า

*...เรายินดีต้อนรับมิชชันนารีคณะเพรสไบทีเรียนของท่าน พวกเขาไม่เคยที่จะแทรกแซงกิจการอันใดของรัฐ ทั้งยังเชื่อและแสดงความพร้อมที่จะปฏิบัติตาม กฎหมายของรัฐบาลอยู่เสมอ พวกเขาไม่มีแผนการทางการเมืองใด ๆ เหมือนกับที่คนอื่นมี พวกเขาเป็นมิตรของเราเสมอ พวกเขาได้ให้การช่วยเหลือที่ยอดเยี่ยมแก่เราในหลาย ๆ ทาง...*[89]

ในการเสด็จเยี่ยมโรงเรียนของมิชชันแห่งใหม่เมื่อวันที่ 2 มกราคม พ.ศ. 2448 สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธสยามมกุฎราชกุมาร ได้ทรงพบกับมิชชันนารีคนสำคัญของเชียงใหม่หลายคนด้วยกัน ได้แก่ ศาสนาจารย์แมคกิลวารี นายแพทย์แมคเคน ศาสนาจารย์แฮร์ริส ซึ่งมิชชันนารีอเมริกันแต่ละคนนั้นต่างสามารถใช้ "ภาษาสยาม" ได้เป็นอย่างดี และได้เท้าความถึงมิชชันนารีได้รับพระมหากรุณาธิคุณมากมายจากสถาบันพระมหากษัตริย์ของสยามในการทำงานของตน ซึ่งได้ทรงเล่าไว้ในพระราชนิพนธ์ลิลิตพายัพว่า

---

[88] อ้างใน *อมตพจน□ 120 ป□ P.R.C.*, หน□า 4.

[89] PUA *RG001/78,* APM Box 2, Folder 10, Paul M. Hinkhouse, 3; และ Laos News 3, 1(January 1906) : 26. อ้างใน วัชระ สินธุประมา, "มิชชันนารีกับการศึกษาในล้านนา สมัยรัชการที่ 5 พ.ศ. 2411-2453", เอกสารประกอบการสัมมนาวิชาการเรื่อง "ท้องถิ่นล้านนาในยุคพระพุทธเจ้าหลวง" จัดโดย หอจดหมายเหตุแห่งชาติ เฉลิมพระเกียรติฯ เชียงใหม่ และสำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม, ณ ห้องแกรนด์บอลรูม โรงแรมเชียงใหม่ฮิลล์ จังหวัดเชียงใหม่, 10 กุมภาพันธ์ 2554, หน้า 9.

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

*...ที่สองวาระเช้า หน่อพุทธเจ้าทรงรถ แสนงามงดม้าเรียบ สองคู่เหยียบดินสนั่น รถหลายคันขับตาม ข้ามฟากทางสะพานคล ถึงตำบลจะสร้าง โรงเรียนกว้างควรดู อันเหล่าครูผู้เพียรสอนคฤสเตียนลัทธิ อะเมริกะชาติฉลาดจัดทำขึ้นไว้ ปางรถไผทขับถึง จึ่งอาจารย์แฮร์ริสเชิญพระอิศรธำรง ทรงดำเนิรสู่บัลลังก์ ฟังครูแมคกิลเวรีกล่าววาทีอ่านอ้อน วอนพระผู้เป็นใหญ่ในสกลเป็นที่นบ คำรพแห่งพวกเขา ให้ ธ เอาธุระ ปกป้องราชา และโอรสาธิราช ให้สองนาถภิญโญยศ พจน์จบลงอาเมน* ***หมอแมคเคนจึ่งอ่าน สารเป็นภาษาสยาม มีเนื้อความยืดยาวกล่าวว่าชาวอะเมริกะ ได้รับพระกรุณา แห่งราชาจอมไทย ได้อยู่เย็นเป็นสุข นฤทุกข์ภัยพาลอาจกอปรการบ่มิขัด สอนลัทธิเยซู ปวงรู้สึกพระคุณ พระการุญภาพยิ่ง มิ่งเมืองนี้เจริญวัยอาศัยพระปรีชา ญาณแห่งราชานาถ ราษฎรไทยเหลือเกษม ชาติอื่นเปรมทั่วกัน*** *ครั้งผองจบอาจารย์ แฮร์ริสอ่านสารเปรื่อง อธิบายเรื่องปรารถ จบแล้วเชิญยุพราช ให้ยุรยาตรทรงวางศิลากลางสนามใหญ่ ให้เป็นฤกษ์เหลือดี ครั้นภูมีตรัสตอบ ขอบใจเสร็จเสด็จลง ทรงจับเกรียงถือปูน แล้วศิลาศูนย์ทรงวาง กลางที่ตามกำหนด ประทับรถบ่มิช้า สารถีขับสี่ม้า กลับเข้าคืนที่ประทับนาฯ...*[90]

ในสารกราบบังคมทูลที่เป็นภาษาอังกฤษของศาสนาจารย์แฮร์ริสที่ได้อ่านต่อหน้าพระพักตร์ในวันที่ 2 มกราคม พ.ศ. 2448 มีข้อความบางตอนได้ “เน้นย้ำ” ถึงหน้าที่ของงานการศึกษาของมิชชันว่าจะไม่ปลูกฝังอุดมการณ์ทางการเมืองอันเป็นภัยต่อระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ของสยามอย่างแน่นอน แต่จะทำให้ทุกคนยอมรับสถานภาพของตนและมุ่งมั่นทำในสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อประเทศชาติของตนด้วย โดยข้อความดังกล่าวมีใจความดังนี้

*...แม้การจัดการศึกษาโดยมีเป้าหมายอยู่การพัฒนาอุปนิสัยแล้ว ก็ยังคงต้องจัดให้มีความรู้ทั่วไปอย่างกว้าง ๆ การอ่าน การเขียน และการคิดคำนวนยังเป็นเรื่องจำเป็น เพราะเป็นความรู้พื้นฐานสำคัญที่จะนำไปสู่ความรู้อื่นอีกมากมาย ซึ่งความรู้เพียงเท่านี้เปรียบได้แค่ซุ้มที่พักหน้าประตูสู่ห้องโถงของความรู้ การเรียนวิชาภาษาอังกฤษไม่ได้มีจุดประสงค์เพียงเพื่อนำไปใช้ประโยชน์ในการประกอบอาชีพทางการค้าขายเช่นทุกวันนี้เท่านั้น* ***แต่ยิ่งไปกว่านี้ภาษาอังกฤษจะช่วยให้นักเรียนมีวิสัยทัศน์กว้างไกล รู้ทันต่อความเป็นไปในโลก วิชาประวัติศาสตร์ยิ่งจำเป็นที่สุด***

[90] พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, *ลิลิตพายัพ* (พิมพ์ซ้ำเป็นอนุสรณ์ในงานฌาปนกิจศพนางอุรัย เผื่อนปฐม (ณ เชียงใหม่) ณ เมรุวัดไตรมิตรวิทยาราม วันที่ 30 มีนาคม พ.ศ. 2511), พิมพ์ครั้งที่ 3, หน้า 94-95. เน้นโดยผู้เขียน

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

***เพราะจะทำให้เกิดความกระตือรือร้นมีความมุมานะที่จะทำกิจการงานที่เหมาะสมกับตนเอง อันจะอำนวยประโยชน์แก่ประเทศชาติตามสมควร*** *การศึกษาที่สมบูรณ์แบบจะต้องเป็นการศึกษาในสิ่งที่จะสามารถนำไปใช้ได้จริงในชีวิตจริง* ***ทุกคนไม่มีความจำเป็นที่จะต้องมีปีกไว้ใช้บินให้สูงขึ้นไปจนใกล้ดวงอาทิตย์เหมือนอีคารัส แต่ควรใช้ขาทั้งสองข้างยืนหยัดบริการรับใช้ผู้คนบนท้องถนนจะดีกว่า ทั้งนี้การได้รับการศึกษาจะทำให้คนแต่ละคนได้ทราบว่าตนเองนั้นเหมาะสมที่จะยืนอยู่ ณ ที่ใดในสังคม...***[91]

การที่ศาสนาจารย์แฮร์ริสได้เอ่ยถึง *อิคารัส* (Íkaros) ซึ่งเป็นตัวละครในเทพปกรณัมกรีกขึ้นมาในคำกราบบังคำทูลซึ่งเป็นภาษาอังกฤษนั้น ถือได้ว่าเป็นการสื่อ “ข้อความ” ทางอ้อมถึงสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธสยามมกุฎราชกุมาร ว่าจะสนับสนุนช่วยเหลืองานของรัฐบาลสยามต่อไปอย่างดี โดยการใช้เรื่องราวในเทพปกรณัมชุดนี้ในการสื่อความหมาย ซึ่งเรื่องราวมีอยู่ว่า *กษัตริย์ไมนอสแห่งครีต* (King Minos of Crete) โปรดให้ *เดดาลัส* (Daedalus) สร้างเขาวงกตเพื่อปิดผนึกกักขังสัตว์ร้าย *ไมโนทอร์* (Minotaur) ต่อมา เพราะเรื่องราวบางประการ *เดดาลัส*ทำให้กษัตริย์ไมนอสทรงพิโรธ จึงได้ทรงกักขัง*เดดาลัส*พร้อมทั้งบุตรชายคือ *อิคารัส* (Íkaros) ไว้บนเกาะครีต *เดดาลัส*จึงคิดจะบินหนีโดยการใช้ขนปีกนกออกมาเย็บเชื่อมกันด้วยขี้ผึ้ง และเมื่อติดที่แขนของตนก็พบว่าสามารถทำให้บินได้ แต่ข้อเสียของปีกนั้นก็คือหากโดนความร้อนก็จะละลาย *อิคารัส*จึงขอให้บิดาสร้างปีกแบบนี้ให้แก่ตน แม้*เดดาลัส*ผู้เป็นบิดาจะเตือนว่าอย่าเข้าใกล้ดวงอาทิตย์ แต่เขาดีใจจนลืมตัว จึงใช้ปีกขี้ผึ้งบินขึ้นสู่ท้องฟ้าไปสูงขึ้นเรื่อย ๆ จนทำให้*อพอลโล่* (Apollo) สุริยเทพทรงพิโรธเมื่อ*อิคารัส*บินเข้าใกล้ดวงอาทิตย์ โดยถือว่ามนุษย์ธรรมดาอย่าง*อิคารัส*กำลังท้าทายต่อเทพเจ้า จึงทรงใช้ความร้อนของดวงอาทิตย์หลอมละลายปีกขี้ผึ้งของ*อิคารัส*เสีย จากนั้น*อิคารัส*จึงตกลงมาสู่ก้นทะเล

ในประเด็นดังกล่าว ธเนศวร์ เจริญเมือง ซึ่งเป็นศิษย์เก่าของโรงเรียนปรินส์รอยแยลส์วิทยาลัยเคยวิเคราะห์คำกราบบังคมทูลของศาสนาจารย์แฮร์ริสในการอ้างถึง*อิคารัส*นั้นหมายความถึงมิชชันนารีจะทำการสอนให้คนใน “ชาติไทย” มีความรู้แต่พอควรที่จะทำหน้าที่เป็นส่วนหนึ่ง

---

[91] วิลเลียม แฮริส, “คำกราบบังคมทูลต่อ สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธสยามมกุฎราชกุมารวันที่ 2 มกราคม พ.ศ. 2448”, ใน *อมตพจน□ 120 ป□ P.R.C.,* หน□า 8-9. เน้นโดยผู้เขียน

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

ของสังคมภายใต้พระราชอำนาจ และไม่จำเป็นต้องยกฐานะของตนเองให้สูงโดยไม่จำเป็น[92] และหากพิจารณาเชิงสัญญะถึงความสัมพันธ์ของตัวละครในเทพปกรณัมชุดนี้ลึกไปกว่าการตีความเฉพาะตัว*อิคารัส*ดังที่กล่าวมา คำกราบบังคมทูลที่อ้างถึง*อิคารัส*ถือเป็นมายาคติของมาตรฐานการศึกษาต่อการสร้าง “ชาติไทย” โดยจะเห็นว่า โครงสร้างของความสัมพันธ์เชิงอำนาจของเหตุการณ์ในตอนนั้นมีความคล้ายคลึงกับเรื่องราวในเทพปกรณัมกรีกชุดนี้คือ มีผู้มีอำนาจสูงสุดคือ *กษัตริย์ไมนอส* มีคู่ปรปักษ์ทางอำนาจคือ สัตว์ร้าย*ไมโนทอร์* และผู้ช่วยของอำนาจสูงสุดคือ *เดดาลัส* กล่าวคือ *เดดาลัส*ช่วยเหลือ*กษัตริย์ไมนอส*ในการผนึกกักขังสัตว์ร้าย*ไมโนทอร์* โดยทั้งหมดคือเรื่องราวที่เกิดขึ้นก่อนที่ *อิคารัส*จะบินเข้าใกล้ดวงอาทิตย์ ซึ่งเป็นเรื่องที่ศาสนาจารย์แฮร์ริสอ้างถึงในคำกราบบังคมทูล เรื่องราวนี้สามารถแทนที่ได้ด้วยเหตุการณ์ที่มีโครงสร้างเดียวกันคือ มิชชันนารีช่วยเหลือรัฐบาลสยามในการลิดรอนอำนาจของเจ้านายท้องถิ่น ตัวละคร*เดดาลัส*ถูกแทนที่ด้วยมิชชันนารี *กษัตริย์ไมนอส*ถูกแทนที่ด้วยรัฐบาลสยาม และสัตว์ร้าย*ไมโนทอร์*ถูกแทนที่ด้วยเจ้านายเชียงใหม่ ขณะเดียวกัน เมื่อเรื่องราวในเทพปกรณัมถูกเล่ามาถึงตอนที่*เดดาลัส*สร้างปีกขี้ผึ้งให้*อิคารัส* และได้บินเข้าใกล้ดวงอาทิตย์จนปีกละลาย ก็สามารถแทนที่ตัวละครในเทพปกรณัมกับเหตุการณ์จริงซึ่งมีโครงสร้างทางอำนาจเดียวกันก็คือ *เดดาลัส*ยังคงถูกแทนที่ด้วยมิชชันนารี อำนาจสูงสุดคือ *อพอลโล*ถูกแทนที่ด้วยระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ และ*อิคารัส*ถูกแทนที่ด้วยนักเรียนในโรงเรียนของมิชชัน เมื่อประกอบตัวละครที่ถูกแทนที่แล้วเข้าด้วยกันจะมีความหมายว่า มิชชันนารีเน้นการให้การศึกษาตามอัตภาพ ซึ่งสอดคล้องกับนโยบายจัดการศึกษาของรัฐบาล (เหมือนกับที่*เดดาลัส*ต้องถูกกักขังอยู่กับ*อิคารัส*บนเกาะครีตตามรับสั่งของ*กษัตริย์ไมนอส*) มิชชันนารีสัญญาว่าจะไม่ทำให้พลเมืองมีการศึกษาสูงเกินไป เพราะจะนำไปสู่การเลื่อนชั้น (ดังเช่นที่*เดดาลัส*สร้างปีกให้กับ*อิคารัส*) เพราะการเลื่อนชั้นของสามัญชนในระดับที่สูงเกินไปนั้นจะเป็นที่มาของหายนะ (ดังจุดจบของ*อิคารัส*ที่บินเข้าใกล้ดวงอาทิตยจนปีกละลาย) และอาจเป็นที่ระคายเคืองเบื้องพระยุคลบาทของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว (ดังเช่นที่*อิคารัส*ทำให้*อพอลโล*ทรงพิโรธ) แต่มิชชันนารีจะฟูมฟักนักเรียนในโรงเรียนของมิชชันให้เป็น “พลเมืองดี” ของ “ชาติไทย” อันมีศูนย์กลางคือพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว กล่าวโดยสรุปคือ คำกราบบังคมทูลของศาสนาจารย์แฮร์ริส เป็นการแสดงว่า มิชชันนารีจะไม่ทำให้คนระดับสามัญเลื่อนชั้นจนสูงเกินไปซึ่งจะเป็นอันตรายต่อระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ที่อำนาจสูงสุดต้องอยู่ในกลุ่มพระบรมวงศานุวงศ์หรือชนชั้นนำเท่านั้น

---

[92] ธเนศวร์ เจริญเมือง, “อภิปรายการวิเคราะคำกราบบังคมทูลของศาสนาจารย์วิลเลียม แฮริส”, ในการประชุมเสวนา ฉลอง 120 ปี P.R.C. ครั้งที่ 1 วันที่ 17 กรกฎาคม พ.ศ. 2547 ณ โรงเรียนปรินส์รอยแยลส์วิทยาลัย. อ้างใน ประสิทธิ์ พงศ□อุดม, *“มิชชันนารีอเมริกันกับการสร□างชุมชนชาวคริสต□ในล□านนาช□วงสมัย ของการปรับเปลี่ยนทางสังคม พ.ศ. 2410-2476”*, หน้า 173.

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

ในที่นี้เข้าใจว่าการอ้างถึงเรื่องราวของอิคารัสของมิชชันนารีนี้ เป็นการสรรเสริญระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ด้วยว่ามีอำนาจดุจอพอลโล่ในเทพปกรณัมกรีก ซึ่งนับว่าเป็นการสื่อความหมายต่อรัฐบาลสยามทางอ้อมที่ลึกซึ้งเป็นอย่างมากของมิชชันนารีที่จะให้การสนับสนุนนโยบายของรัฐบาลสยามในการสร้าง “ชาติไทย”

สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชเจ้าฟ้ามหาวชิราวุธสยามมกุฎราชกุมาร ก็ทรงพอพระราชหฤทัยอยู่มากกับคำกราบบังคมทูลของศาสนาจารย์แฮร์ริสในครั้งนี้ ดังปรากฏในพระราชดำรัสตอบของพระองค์อันมีใจความว่า

> *...ข้าพเจ้าได้ฟังถ้อยคำอันไพเราะ ซึ่งหัวหน้าพวกท่านกล่าวมาแล้ว เป็นที่พอใจเป็นอันมาก* ***ถ้อยคำที่ท่านได้กล่าวมาแล้วนั้นเป็นพยานให้แลเห็นได้ชัดว่า ท่านทั้งหลายตั้งใจหมายดีต่อกรุงสยามทั่วไป*** *เมื่อข้าพเจ้าไปเที่ยวอยู่ในประเทศอะเมริกา ชาวอะเมริกาก็ได้จัดการรับรองข้าพเจ้าเป็นอย่างดีที่สุด มีพวกบริษัท ครูสอนศาสนา ได้จัดการเลี้ยงใหญ่ให้ข้าพเจ้านั้น เป็นต้น ข้าพเจ้าได้สังเกตเห็นได้ชัดว่า ในเวลานั้นชาวอะเมริกาได้กระทำการรับรองข้าพเจ้าโดยอาการเต็มใจจริง ๆ หาใช่สักแต่ว่าทำฉนั้นไม่ ซึ่งทำให้ข้าพเจ้าแลเห็นได้ชัดว่า ชาวอะเมริกามีไมตรีจิตร์ต่อประเทศสยามจริง ข้าพเจ้ารู้สึกอิ่มใจเป็นอันมาก แลคงจะยังไม่ลืมเวลาที่ข้าพเจ้าอยู่ในประเทศอะเมริกานั้นอีกนาน*
>
> *เมื่อการเป็นเช่นนี้แล้ว* ***จำข้าพเจ้าจะต้องตั้งใจตอบแทนจนสุดกำลังของข้าพเจ้าที่จะทำไปได้ สมเด็จพระบรมอัยกาธิราชและสมเด็จพระบรมชนกนารถของข้าพเจ้า ได้ทรงพระกรุณาเกื้อหนุนแก่ครูศาสนาคฤสเตียนเท่าใด ข้าพเจ้าหวังใจว่าข้าพเจ้าเองจะได้มีโอกาสเกื้อกูลท่านคล้าย ๆ กัน ในสมัยอันควรอย่างมากที่สุดที่ข้าพเจ้าจะกระทำได้...***[93]

การสร้าง “ชาติไทย” ตามนิยามของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้น สถาบันการศึกษานับว่าเป็นเครื่องมือที่สำคัญมากตามที่ได้กล่าวมาแล้ว การสอนภาษาไทยกลางเพื่อสร้างความรู้สึกนึกคิดใหม่แก่ชาวบ้านในส่วนภูมิภาค และการวางรากฐานความทรงจำร่วม (collective memory) ชุดใหม่ให้เป็นไปตามแนวทาง “ประวัติศาสตร์แห่งชาติ” เพื่อสร้างความทรงจำแห่งชาติ (national memory) ตลอดจนการสร้างค่านิยมต่าง ๆ ตามแบบสังคมสมัยใหม่ ล้วนเป็น

[93] พระราชดำรัสตอบของสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธสยามมกุฎราชกุมาร วันที่ 2 มกราคม ปลายปี พ.ศ. 2448 (พิมพ์ซ้ำใน หนังสือระลึกวันพระราชทานนามโรงเรียน วันพุธที่ 2 มกราคม พ.ศ. 2551 ณ โบสถ์ และ บริเวณข่วงอนุสาวรีย์หินหัวมุม ปรินส์รอยแยลส์วิทยาลัย). เน้นโดยผู้เขียน

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

"ระบอบของความจริง" (regime of truth) ของ "สังคมในอุดมคติ" ในพระราชดำริพระองค์ที่ต้องอาศัยสถาบันการศึกษาเป็นตัวขับเคลื่อนในกระบวนการประกอบสร้าง "พลเมืองดี" ที่พร้อมต่อการให้รัฐบาลควบคุมพฤติกรรมต่าง ๆ ในชีวิตประจำวันตลอดจนความรู้สึกนึกคิดได้ ทั้งนี้เนื่องมาจากธรรมชาติของมนุษย์ทุกคนนั้น ระบบความทรงจำล้วนมาจากการสร้างขึ้น ไม่มีผู้ใดสามารถสร้างความทรงจำเองได้ ความจำทรงของทั้งส่วนรวมและปัจเจกล้วนถูกสร้างขึ้นจากกระบวนการผลิตซ้ำต่าง ๆ ในชีวิตประจำวัน อาทิ การเรียนวิชาประวัติศาสตร์ภายในโรงเรียน การมีนามสกุล ผังครอบครัว เอกสารแสดงตัวตนต่าง ๆ หรือแม้แต่รูปถ่าย[94] สิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งประกอบสร้างของความเป็นสังคมสมัยใหม่ที่ได้ก่อตัวขึ้นผ่านระบบการศึกษา

ดังนั้นทำให้เข้าใจได้ว่าในพระราชหฤทัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว มิชชันนารียังคงเป็น "มิตร" (friends) ดังเดิมเหมือนกับที่ทรงเคยตรัส ณ มหานครนิวยอร์ค สหรัฐอเมริกา เมื่อครั้งยังเป็นสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธสยามมกุฎราชกุมารว่า "... *พวกเขาเป็นมิตรของเราเสมอ*..."[95] เนื่องจากมิชชันนารีอเมริกันแสดงความจงรักภักดีกับสยามมาโดยตลอด ซึ่งพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวก็คงจะทรงระลึกได้เป็นอย่างดีว่าโรงเรียนของมิชชันได้ทำการผลิตซ้ำวาทกรรมของความเป็น "ชาติไทย" ของพระองค์มาโดยตลอด จุดยืนว่าจะจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์ และช่วยสร้าง "พลเมืองดี" ผ่านการให้การศึกษาภายในโรงเรียนเพื่อจะบรรลุเป□าหมายอันสำคัญยิ่งของการสร้าง "ชาติไทย" ซึ่งก็คือ "...*รัฐบาลต□องการคนใช□ที่เปนที่ควรไว□วางใจได□...รัฐบาลต□องการให□มหาชนไว□วางใจในกิจการที่รัฐบาลจะกระทำ*..."[96] ซึ่งมิชชันนารีก็แสดงให้พระองค์ทรงเห็นว่ามิชชันนารียังสามารถทำหน้าที่นั้นอย่างแข็งขันและมีประสิทธิภาพ ไม่ได้ทำให้พระองค์ทรงผิดหวัง

---

[94] เบน แอนเดอร□สัน, *ชุมชนจินตกรรม*, หน□า 376-377.

[95] PUA *RG001/78*, APM Box 2, Folder 10, Paul M. Hinkhouse, 3 ; และ *Laos News* 3, 1 (January 1906) : 26. อ้างใน วัชระ สินธุประมา, "ภาษาที่ใช□ในการสอนและการสอนภาษาในโรงเรียนของมิชชันนารีทางภาคเหนือนับตั้งแต□เริ่มต□นจนถึงช□วงสงครามโลกครั้งที่สอง", ใน *ศาสนาคริสต□-มิชชันนารี-สังคมไทย รวมบทความชุดที่ 1*, หน้า 9.

[96] พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล□าเจ□าอยู□หัว, "พระบรมราโชวาท (เรื่องประโยชน□แห□งการอยู□ในธรรม) พระราชทานแก□สมาชิก เสือป□า ณ พระที่นั่งสามัคคีมุขมาตย□ พระราชวังสนามจันทร□" วันที่ 24 มีนาคม พ.ศ. 2457 ใน *พระบรมราโชวาท เสือป□า พระบาทสมเด็จพระรามาธิบดีศรีสินทรมหาวชิราวุธ พระมงกุฎเกล□าเจ□าอยู□หัว* (ทรงพระราชศรัทธาพิมพ□ขึ้นอุทิศ ส□วนพระราชกุศลแด□นายหมวดเอกพระเจ□าพี่ยาเธอ กรมหลวงปราจิณกิติบดี, 2462), หน□า 45-46.

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

ตัวอย่างหนึ่งของการปลูกฝังการรับรู้เรื่อง “ชาติไทย” ที่มีพระมหากษัตริย์เป็นศูนย์กลาง โดยมิชชันนารีได้แก่เหตุการณ์เมื่อวันที่ 23-25 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2450 มิชชันนารีในมิชชันลาวได้จัดการประชุมแบบอยู่กระโจม มีผู้เข้าร่วมประมาณ 1,000 คน นายแพทย์แมคเคน บรรยายว่า การตระเตรียมงานโดยเฉพาะเรื่องอาหารนั้นต้องเตรียมวัวไว้ถึง 6 ตัว และได้มีการรวบรวมเครื่องครัวต่าง ๆ จากที่ต่าง ๆ การจัดเตรียมที่พักนั้นได้มีชาวพุทธ 5 ครอบครัว เสนอตัวให้ใช้บ้านของตนเป็นที่พักของผู้มาร่วมประชุมด้วย บรรยากาศระหว่างที่มีการจัดงานนั้น ตอนค่ำมีการฉายสไลด์ภาพประกอบคำบรรยายเรื่องชีวิตของพระเยซูและเรื่องราวในพระคัมภีร์ ตอนหนึ่งเมื่อมีพระบรมฉายาลักษณ์ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระบรมราชินีนาถปรากฏขึ้น เหล่านักเรียนของโรงเรียนชายก็ลุกขึ้นยืนร้องเพลงชาติของสยาม[97]

นอกจากการให้นักเรียนซึ่งจะกลายเป็น “พลเมืองดี” แสดงความจงรักภักดีต่อสยาม การที่มิชชันนารีจะยังคงสนับสนุนการใช้ภาษาไทยกลางอย่างออกหน้า และมีการนำแสดงวัฒนธรรมแบบกรุงเทพฯ ภายในโรงเรียนต่อไป แนวโน้มที่โรงเรียนปรินส์รอยแยลส์วิทยาลัย ซึ่งเป็นโรงเรียนของมิชชัน (ลาว) จะถอดภาษาล้านนาออกจากหลักสูตรการเรียนการสอน จึงถูกมิชชันนารีในมิชชันลาวคนอื่นค้านว่า โรงเรียนควรรักษา “เอกลักษณ์ของมิชชันลาว”[98] ไว้ นั่นคือการเก็บภาษาล้านนาไว้ในหลักสูตร จนกระทั่ง พ.ศ. 2455 โรงเรียนปรินส์รอยแยลส์วิทยาลัยก็ได้แสดงความภักดีต่อสยามโดยให้ถอดภาษาล้านนาออกจากหลักสูตรการเรียนการสอน

> *...**ฉันมองเห็นชัดว่าจำเป็นต้องใช้หลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการและเลิกสอนหลักสอนภาษาไทยเหนือเสียเลย** ... แม้ว่าจะมีการคัดค้านจากบางคนในคณะมิชชั่นของเรา ในปี 2458 เมื่อเลขาธิการของกรรมการประกาศศาสนานอกประเทศมาเยี่ยมเยียน บุคคลคนหนึ่งในคณะของเราได้นำเรื่องนี้ต่อเสนอต่อคณะเลขาธิการ นายโรเบอร์ท อี สะเปียร์ (เลขาธิการผู้หนึ่ง) ผู้รู้และเข้าใจเรื่องนี้ดี ได้ตอบโต้ท่านผู้นั้นว่าดังนี้ ‘คุณอยากจะให้เราอยู่หัวแถวหรือรั้งท้ายแถว’ นั่นคือการระงับคำเสนอของฝ่ายค้านทันที **แท้จริงแล้วก็เป็นความประสงค์ของรัฐบาลไทย***

---

[97] James W. McKean, “The Me Dawk Deng Convention”, *Laos News* 4 (April, 1907) : 45-48. ประสิทธิ์ พงศ์อุดม เสนอว่า เนื่องจากใน พ.ศ. 2450 สยามยังไม่มีเพลงชาติไทย ดังนั้นที่หมอแมคเคนใช้คำว่า Siamese National Anthem น่าจะหมายถึงเพลงสรรเสริญพระบารมี ซึ่งเป็นเพลงที่ใช้ในการถวายต่อพระบรมฉายาลักษณ์ (ดู ประสิทธิ์ พงศ์อุดม, *“ป๊อเก๊า แม่เดิม”: ประวัติศาสตร์ชุมชนคริสเตียน ดอยสะเก็ด* (กรุงเทพฯ : ชวนพิมพ์, 2536), หน้า 102.)

[98] “...the Laos should, of course, be the language of the schools.” (ดู Daniel McGilvary, *A Half Century Among the Siamese and the Lao : An Autobiography*, p. 223.)

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

***อยู่แล้วที่จะแพร่ภาษาไทย (กลาง) ไปทั่วประเทศ และได้ทำอยู่แล้วตามโรงเรียนรัฐบาลทั่วประเทศ และหากเราไม่ทำก็เท่ากับเราเป็นฝ่ายพยายามต่อต้าน...***[99]

ที่ได้อ้างมาข้างต้นนั้นคือช่วงเวลาหลังจากที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงขึ้นครองราชย์ได้เพียง 2 ปี ในขณะที่ใน พ.ศ. 2457 โรงเรียนพระราชชายาก็เริ่มให้มีหลักสูตรเทียบเท่ารัฐบาลโดยเริ่มจากระดับชั้นประถม 1-4 เสียก่อน จากนั้นค่อย ๆ เพิ่มขึ้นตามลำดับจนถึงชั้นมัธยมศึกษาที่ปี 6 ในปีเดียวกันกับการประกาศใช้พระราชบัญญัติประถมศึกษา พ.ศ. 2464[100] นโยบายต่าง ๆ ของกลุ่มมิชชันนารีด้านการศึกษาที่กล่าวมาทั้งหมดนั้น ถือได้ว่าเป็นการประกาศจุดยืนและ “เลือกข้าง” อย่างชัดเจนของมิชชันนารี ส่งผลให้ให้มิชชันนารีได้รับพระมหากรุณาธิคุณจากพระมหากษัตริย์แห่งสยามและได้รับการรับรองให้มี “อำนาจ” ในฐานะ “มิตร” ของพระองค์ ซึ่งคนทุกชนชั้นในสังคมล้านนาจะต้องเกรงใจและให้ความร่วมมือ กระทั่งในครั้งที่ศาสนาจารย์แฮร์ริสถูกเลือกให้เป็นตัวแทนของสหรัฐอเมริกาเข้าร่วมในพระราชพิธีพระบรมศพของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อ พ.ศ. 2454 ก็ยิ่งเป็นการเน้นย้ำถึงสถานภาพทางอำนาจและสายสัมพันธ์ที่แนบแน่นกับสถาบันพระมหากษัตริย์อันเกิดจากการทำงานด้านการศึกษาที่สนับสนุนสยาม

*...โรงเรียนปรินส์รอยแยลส์วิทยาลัย ก็เหมือนกับคริสตจักรที่หนึ่ง คณะพระคริสต์ธรรม และสถาบันคริสเตียนอีกหลายแห่ง ที่**ได้รับพระราชทานนาฬิกาตั้งพื้นทรงสูงเป็นของที่ระลึกเนื่องในพระราชพิธีพระบรมศพของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว** ในเดือนมีนาคม ค.ศ. 1911 ในต้นเดือนนั้น มีพระราชสาส์นจากกรุงเทพฯ ให้โรงเรียนส่งตัวแทนลงไปรับพระราชทานของที่ระลึกเนื่องในพระราชพิธีพระบรมศพ ซึ่ง ดร. แฮร์ริสถูกเลือกให้เป็นตัวแทน ขณะนั้นเขาเพิ่งจะปั่นจักรยานเพื่อไปประชุมที่ลำพูน ดังนั้นเขาจึงไม่ได้กลับบ้านแต่ได้หยิบยืมเสื้อผ้าของเพื่อนที่นั่น ตอนสามทุ่มของวันนั้น เขาควบม้าอย่างรวดเร็วเพื่อไปยังสุดทางรถไฟที่สร้างใหม่ **จากนั้นเดินทางด้วยรถไฟต่อไปยังกรุงเทพฯ ใช้เวลาไปทั้งหมดห้าวันกับสามชั่วโมง ซึ่งโดยปกติต้องใช้เวลาประมาณสิบห้าวัน** และเมื่อถึงกรุงเทพฯ เขาเป็นหนึ่งในชาวอเมริกันสามคนที่ถูกเลือกให้เป็นตัวแทนของประเทศสหรัฐอเมริกาในระหว่างพระราชพิธีพระบรมศพ...*[101]

---

[99] วิลเลียม แฮริส, “คำกราบบังคมทูลต่อ สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ สยามมกุฎราชกุมาร วันที่ 2 มกราคม พ.ศ. 2448”, ใน *อมตพจน□ 120 ป□ P.R.C.,* หน□า 254. เน้นโดยผู้เขียน

[100] สมาคมนักเรียนเก่าดาราวิทยาลัย, *130 ปี เล่าขานตำนานดารา*, หน้า 21.

[101] Kenneth Elmer Wells, *History of Protestant Work in Thailand 1828-1958* (Bangkok : Church of Christ in Thailand, 1958), p. 78. เน้นโดยผู้เขียน

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

**5.6 มิชชันนารีอเมริกันกับงานด้านการแพทย์ระหว่าง พ.ศ. 2442-2463**

การรวมศูนย์อำนาจการปกครองมาไว้ที่กรุงเทพฯ ในสมัยรัชกาลที่ 5 เมื่อ พ.ศ. 2435 นั้น แม้ว่าจะมีการตั้งกรมพยาบาลขึ้นในกรุงเทพฯ แต่งานราชการต่าง ๆ ในส่วนภูมิภาคล้วนเป็นกิจการของกระทรวงมหาดไทย ดังที่พระเจ้าบรมวงศ์เธอ สมเด็จกรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงกล่าวไว้ว่า "*...ทรงพระกรุณาโปรดให้ฉันเป็นเสนาบดีกระทรวงมหาดไทยแล้ว ต่อมาโปรดให้โอนราชการพลเรือนตามหัวเมือง ... มารวมขึ้นกระทรวงมหาดไทยแต่กระทรวงเดียว ... อันนี้เป็นเหตุหน้าที่จัดการบำรุงอนามัยตามหัวเมืองมาตกอยู่ในกระทรวงมหาดไทย...*"[102] ซึ่งงานด้านการแพทย์ของมิชชันนารีอเมริกันที่เชียงใหม่เป็นที่พอพระทัยของพระองค์อย่างมากด้วย ดังจะเห็นจากข้อความชื่นชมงานของมิชชันนารีที่เชียงใหม่ต่อแฮมิลตัน คิง (Hamilton King) อัครราชทูตสหรัฐอเมริกาประจำสยาม เมื่อ พ.ศ. 2442 อันมีใจความว่า

> *...ข้าพเจ้าอยากจะบอกท่านว่า เรานับถือผู้สอนศาสนาชาวอเมริกันทั้งหลายที่อยู่ในบ้านเมืองของเราเป็นอย่างยิ่ง และเล็งเห็นคุณค่าอันสูงส่งของงานที่พวกเขากำลังปฏิบัติเพื่อพลเมืองของเรา ข้าพเจ้าต้องการให้ทุกคนเข้าใจในเรื่องนี้ และหากท่านอยู่ในฐานะที่จะสามารถแจ้งให้เพื่อนร่วมชาติของท่านได้ทราบเรื่องนี้แล้วละก็ ข้าพเจ้าก็หวังว่า ท่านจะช่วยแจ้งเรื่องดังกล่าวเพื่อข้าพเจ้าด้วย โดยเฉพาะเหตุการณ์เมื่อครั้งที่ข้าพเจ้าไปเยือนเชียงใหม่และลาวได้อยู่ในความทรงจำของข้าพเจ้าในขณะนี้ งานของผู้คนของท่านวิเศษสุด ข้าพเจ้าไม่สามารถจะสรรหาคำยกย่องใด ๆ ไปมากกว่านี้ โดยเฉพาะกับบรรดานายแพทย์มิชชันนารีที่นั่น...*[103]

งานด้านการแพทย์ของมิชชันนารีในเชียงใหม่รวมไปถึงล้านนาถือว่ามีบทบาทสำคัญมากอยู่ก่อน พ.ศ. 2442 แล้ว ก่อนที่ สมเด็จกรมพระยาดำรงราชานุภาพจะตรัสต่อคิงด้วยในข้อความข้างต้นอีกด้วย ขณะที่แนวความคิดเกี่ยวกับการตั้งกองโอสถศาลาของรัฐบาลสยามเพื่อแจกจ่ายไปตามหัวเมืองเพิ่งจะเริ่มต้นขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2455 จะเห็นว่างานด้านการแพทย์ของรัฐบาลสยามดำเนินการล่าช้ากว่ามิชชันนารีในเชียงใหม่อยู่หลายปี เพราะสำหรับหัวเมืองแล้ว "*...เห็นว่าจะจัดตามอย่างในกรุงเทพฯ ไม่ได้เพราะหัวเมืองไม่มีทุนและไม่มีคนจะใช้มากเหมือนอย่างในกรุงเทพฯ...*"[104] ขณะที่ในเชียงใหม่งานด้านดังกล่าวดำเนินการโดยมิชชันนารี ความพยายามต่าง ๆ ของกองโอสถศาลาของรัฐบาลสยาม

---

[102] สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, *นิทานโบราณคดี*, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ : ดอกหญ้า, 2543), หน้า 219.

[103] Lillian Johnson Curtis. *The Laos of Northern Siam*, p. 336

[104] สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, *นิทานโบราณคดี*, พิมพ์ครั้งที่ 2, หน้า 220.

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

ที่จะเปลี่ยนแปลง “มายาคติ” เรื่องยาฝรั่งที่ชาวสยามโดยมากในสมัยนั้นรังเกียจยาฝรั่ง “...*ในสมัยนั้น ผู้ที่เชื่อถือยาฝรั่งยังมีน้อย แม้ที่ในกรุงเทพฯ คนก็ยังรังเกียจยาฝรั่งอยู่แทบทั่วไป*...”[105] จึงต้องเรียกยาฝรั่งที่ทำขึ้นใหม่เป็นยาไทยแทนชื่อว่า “ยาโอสถศาลา” ดังที่ว่า “...‘*ยาควินินดีกว่ายาไทย แต่คนไข้ไม่ยอมกิน จะให้ทำอย่างไร ก็ได้แต่ต้องปลอมให้กินเป็นยาไทย สุดแต่ให้หายเป็นประมาณ*’...”[106] ก็คาดว่า “มายาคติ” เรื่องยาฝรั่งไม่น่าจะพบเห็นในเชียงใหม่ในช่วงเวลาเดียวกัน ซึ่ง “ยา อ.ม.”[107] ของนายแพทย์แมคเคนได้รับความเชื่อถือมาก่อนแล้วตั้งแต่กลางทศวรรษ 2440 เป็นต้นมา ในบันทึกของมิชชันนารีได้บันทึกเกี่ยวกับความเชื่อถือของชาวบ้านในเมืองเชียงใหม่ต่อยาฝรั่งและโรงจ่ายยา (โอสถศาลา) ของนายแพทย์แมคเคน เอาไว้ว่า “...*เดี๋ยวนี้คนจีนได้กักตุนยาควินินและยาที่ได้มาตรฐานไว้เต็มร้าน ซึ่งพร้อมที่จะจำหน่ายได้ทันที แต่ความต้องการยาที่โรงจ่ายยาก็มีมากถึงที่สุดอยู่ดี ช่วงเวลาตลอดทั้งวัน นอกจากคนลาวแล้ว ตั้งแต่หน้าประตูเราพบคนยุโรป คนสยาม คนจีน คนพม่า ชาวเขาเผ่าต่าง ๆ คนขมุ ฯลฯ เบียดเสียดกันเข้ามายังกระไดที่ทอดสู่โรงจ่ายยา...*”[108] นอกจากนี้ ใน พ.ศ. 2457 นายแพทย์แมคเคนยังผลิตวัคซีนป้องกันโรคฝีดาษขึ้นเป็นผลสำเร็จอีกด้วย และภายในระยะเวลาสิบปีวัคซีนชนิดนี้ก็มีมากพอสำหรับแจกจ่ายแก่รัฐบาลสยามและโรงพยาบาลของมิชชันที่มีอยู่หลายแห่ง[109]

จากประเด็นข้างต้นที่กล่าวมานั้นจะเห็นได้ว่า มิชชันนารีซึ่งทำงานด้านการแพทย์ที่เชียงใหม่มาตั้งแต่ พ.ศ. 2410 ค่อนข้างประสบผลสำเร็จในการปลูกฝังความเชื่อในการรักษาโรคและการดูแลสุขภาพแบบสมัยใหม่ให้แก่ผู้คนในเชียงใหม่อย่างหลากหลายชนชั้นและชาติพันธุ์ ซึ่งนอกจากโรงจ่ายยาของมิชชันนารีที่ได้กล่าวถึงไปแล้ว ในช่วงเวลาก่อนที่จะมีการสร้างโรงพยาบาลสมัยใหม่นั้น จากข้อความในหนังสือความทรงจำของนายแพทย์คอร์ทพบว่าสภาพของโรงพยาบาลยังไม่มีมาตรฐานนัก อีกทั้งมีความวุ่นวายจากญาติผู้ป่วยที่ยังมีความเข้าใจผิด ๆ ต่อการรักษาพยาบาล และสุนัขจำนวนมากในบริเวณโรงพยาบาล และยังขาดบุคลากรในด้านต่าง ๆ อยู่มาก

---

[105] เรื่องเดียวกัน, หน้า 224.

[106] เรื่องเดียวกัน, หน้า 225.

[107] หมายถึง ยาควินินที่ปรุงขึ้นโดยนายแพทย์แมคเคน โดยใช้ชื่อผลิตภัณฑ์ว่า “อเมริกันมิชชันนารี” หรืออักษรย่อว่า “อ.ม.”

[108] Lillian Johnson Curtis, *The Laos of Northern Siam*, p. 299.

[109] *Siam in 1930 General and Medical Features : Executive Commitee of the Eight Congress of the Far Eastern Association of Tropical Medicine*, Reprint (Bangkok : White Lotus, 2000), p. 328. และ Kenneth Elmer Wells, *History of Protestant Work in Thailand 1828-1958*, p. 79.

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

*...อาคารหลักค่อนข้างคับแคบ โครงสร้างของอาคารสร้างจากไม้สักหยาบ ๆ ดูไม่น่าเชื่อถือ มีระเบียงยาวทอดยาวตลอดด้านหน้าอาคาร ห้องคนไข้เปิดโล่ง ห้องจ่ายยา ห้องผ่าตัด ห้องตรวจ และห้องทดลอง อยู่ในอาคารนี้หลังเดียว มีส่วนที่ใช้สวดนมัสการยื่นออกมาจากส่วนกลางของอาคาร ส่วนหลังอาคารมีห้องอยู่ 8 ห้องซึ่งเรียกกันว่า 'วอร์ดเจ้า'[110] เพราะเจ้านายเชียงใหม่บริจาคเงินสร้างส่วนนี้ ข้างหลังยังใช้เป็นโรงครัวอีกด้วย ... ที่นี่ไม่มีพยาบาล ไม่มีนักโภชนาการ คนไข้จะมีญาติคอยดูแล ซึ่งญาติจะใช้โรงครัวของโรงพยาบาลในการปรุงอาหารให้แก่คนไข้ คืนหนึ่งมีการสำรวจพบว่ามีคนไข้ 79 คน ญาติ 275 คน และสุนัข 400 ตัว จำนวนของญาติที่มากนี้ทำให้การดูแลคนไข้เป็นไปอย่างยากลำบาก มีคนไข้คนหนึ่งดูพะอืดพะอมกับการกินยา ก็มีญาติกินแทนด้วยความสงสาร ... และจากการที่สังคมไทยไม่ให้หญิงสาวทำงานนอกบ้านแก่บุคคลแปลกหน้า เด็กหนุ่มกลุ่มหนึ่งจึงได้รับการฝึกให้เป็น 'ผู้ช่วย' ของแพทย์ เด็กเหล่านี้มีความรู้ระดับประถมและสามารถจะวางยาสลบคนไข้ วัดอุณหภูมิ เขียนรายงาน จ่ายและฉีดยาได้ ... ในห้องผ่าตัดนั้นมีการดูแลการฆ่าเชื้อในระดับที่พอใช้ได้ แต่ปัญหาก็มาจากญาติคนไข้อีกนั่นแหละ ที่มักจะเปิดดูแผลผ่าตัด การป้องกันแผลติดเชื้อเลยเป็นเรื่องสาหัสยิ่งของโรงพยาบาล...*[111]

เนื่องจากโรงพยาบาลที่คับแคบในสมัยนั้น ซ้ำยังเต็มไปด้วยญาติผู้ป่วยที่ค่อนข้างสับสนวุ่นวาย สำหรับชาวตะวันตกที่ป่วยนั้น บ้านของตนเองจึงถูกใช้เป็นที่พักฟื้น โดยที่เพื่อนที่เป็นมิชชันนารีหรือเป็นคนของบริษัททำไม้ที่เป็นผู้ชายก็จะผลัดกันไปเฝ้าไข้ ซึ่ง "พยาบาลอาสาสมัคร" เหล่านี้บางคนก็ไม่ได้มีประสิทธิภาพมากนัก ดังที่ศาสนาจารย์แฮร์ริสเล่าว่า "*...เพื่อนชาวอังกฤษของเราซึ่งเราชอบเขามาก ล้มป่วยด้วยโรคแอนแทรกซ์ ซึ่งเป็นโรคร้ายแรงมาก สาเหตุมาจากการจับถืองาช้างที่ตายด้วยโรคนี้ คืนหนึ่งชาวอังกฤษ 2 คนที่มารับเวรต่อจากฉันนั้นทำอะไรไม่เป็นเลย ฉันจึงขันอาสาอยู่เวรต่อไปอีก พยาบาลอาสาสมัครอย่างว่านี้ บางคนก็มีสมรรถภาพมาก...*"[112] โดยที่บ้านของศาสนาจารย์แฮร์ริสก็ถูกปรับใช้ให้เป็นที่พักฟื้นคนไข้เช่นกัน เนื่องจากที่นี่จะมี คอร์เนเลีย แฮร์ริส (Cornelia Harris) ผู้เป็นบุตรสาวของศาสนาจารย์แมคกิลวารี และภรรยาของศาสนาจารย์แฮร์ริสคอยดูแลผู้ป่วยได้อย่างใกล้ชิด และนายแพทย์แมคเคนก็จะแวะเวียนมาดูอาการผู้ป่วยเสมอ

---

[110] มาจาก "Princes' ward"

[111] Samuel Agnew Schreiner Jr., *My Uncle Charlie Angel Doctor of Siam* (Bangkok : National YMCA, 1985), p. 18.

[112] วิลเลียม แฮริส, "คำกราบบังคมทูลต่อ สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ สยามมกุฎราชกุมารวันที่ 2 มกราคม พ.ศ. 2448", ใน *อมตพจน□ 120 ป□ P.R.C.,* หน้า 281.

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

ศาสนาจารย์แฮร์ริสเป็นมิชชันนารีผู้หนึ่งที่มีความสัมพันธ์กับกลุ่มชาวอังกฤษดีมาก ทำให้มักจะเป็นคนกลางที่คอยดูแลอาการเจ็บป่วยของคนอังกฤษอยู่เสมอ ดังเช่น "*...มีชาวอังกฤษ 2 คนที่ฉันไปพบเขาป่วยหนักอยู่ที่บังกะโลของเขา คนหนึ่งคือ นายดัลกลิศ เป็นไข้จับสั่นลงไต [ปัสสาวะเป็นสีดำ] และนายเคอริเปิล เป็นไข้รากสาดทั้งสองไม่ได้รับการรักษาพยาบาลดีพอ ดังนั้นแนลลี่จึงเอาเขามารักษาที่ 'สถานพยาบาล' ของเราจนเขาทั้งสองหายเป็นปกติ...*"[113]

ในระหว่าง พ.ศ. 2442-2463 นั้น แม้ว่างานของมิชชันนารีอเมริกันดูเหมือนจะเป็นการแข่งขันกับงานของรัฐบาลสยามในเรื่องการจัดจำหน่ายยา แต่ในความเป็นจริงประเด็นนี้ไม่ได้สร้างข้อหมางใจอันใดแก่รัฐบาลสยามเลยแม้แต่น้อย ซึ่งแพทย์ประจำมณฑลพายัพของสยาม คือ นายแพทย์อาเธอร์ เคอร์ (Dr. Arthur Kerr) แพทย์ชาวอังกฤษก็มีความสัมพันธ์ที่ดีกับมิชชันนารีอเมริกันเช่นกันดังที่ศาสนาจารย์แมคกิลวารีกล่าวว่า "*...งานของดร. เคอร์ ผู้เป็นแพทย์ของรัฐบาลสยามในเชียงใหม่นั้นเป็นที่ชาบซึ้งแก่เรายิ่ง นอกจากนั้นแล้วเขายังมีใจอารีต่อโบสถ์อย่างมาก...*"[114] และก็น่าจะมาจากเหตุที่ว่างานด้านการแพทย์ คือ ปัจจัยสำคัญของการเป็นรัฐสมัยใหม่ที่ชนชั้นนำสยามตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 ให้ความสำคัญอย่างมาก[115] เพราะจะนำไปสู่การที่พลเมืองจะถูกควบคุมอยู่ภายใต้อำนาจของความรู้ทางการแพทย์สมัยใหม่ที่รัฐบาลสามารถจัดการได้สะดวก อีกทั้งพลเมืองที่มีสุขภาพพลานามัยที่ดีก็จะกลายเป็นพลังในการผลิตที่มีประสิทธิภาพให้แก่รัฐบาลในภายภาคหน้า[116]

### 5.7 ความสัมพันธ์ระหว่างมิชชันนารีอเมริกันกับคนกลุ่มต่าง ๆ ในสังคมเชียงใหม่ พ.ศ. 2442-2463

หากเปรียบกับการพัฒนาอย่างรวดเร็วของงานด้านการแพทย์และการศึกษาของมิชชันนารีอเมริกันในเชียงใหม่ อาจกล่าวได้ว่าในครึ่งแรกของช่วงเวลาระหว่าง พ.ศ. 2442-2463 นั้นเป็นช่วงเวลาที่งานด้านศาสนาของมิชชันนารีแทบจะไม่มีการพัฒนาไปจาก "ยุคของการขยายอาณาเขต" ระหว่าง พ.ศ. 2427-2441 เลย (ดูบทที่ 4) ไม่มีความเปลี่ยนแปลงอย่างมีนัยสำคัญของงานในด้านนี้ มิชชันนารีไม่สามารถผลิตบุคลากรในงานด้านศาสนาที่เป็นชาวพื้นเมืองเพิ่มได้ แม้ว่าจำนวนคริสเตียนในล้านนาจะเพิ่มจำนวนขึ้นถึงร้อยละ 70 คือจาก 2,257 คน ใน พ.ศ. 2442

---

[113] เรื่องเดียวกัน, หน□า 282.

[114] Daniel McGilvary, *A Half Century Among the Siamese and the Lao : An Autobiography*, p. 423.

[115] ทวีศักดิ์ เผือกสม, *การแพทย์สมัยใหม่ในสังคมไทย : เชื้อโรค ร่างกาย และรัฐเวชกรรม* (กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2545), หน้า 106.

[116] เรื่องเดียวกัน, หน้า 138.

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

เป็น 3,821 คน ใน พ.ศ. 2452 ก็ตาม[117] เข้าใจว่าการที่คริสเตียนเพิ่มจำนวนมากขึ้นนั้น มีสาเหตุมาจากชาวบ้านที่กลายเป็นแรงงานเสรีภายหลังการยกเลิกระบบไพร่เมื่อ พ.ศ. 2442 ได้เข้ามาเป็นผู้ใต้อุปถัมภ์ของมิชชันนารี แต่ก็ไม่ได้หมายความว่าชาวบ้านเหล่านี้บางคนจะยึดเอามิชชันนารีเป็นผู้อุปถัมภ์อย่างถาวร กลับเป็นเพียงเพื่อแสวงหาโอกาสยกระดับสถานภาพทางสังคมและความเป็นอยู่ให้ดีขึ้นเท่านั้น ซึ่งมิชชันนารีเองก็ยอมรับว่าพวกคริสเตียนใหม่เหล่านี้บางคนต้องการ “ยกระดับในทางวัตถุ”[118] จะเห็นได้ว่าความสัมพันธ์ระหว่างมิชชันนารีและชาวบ้านในช่วงเวลานี้ ถ้าไม่ใช่ความสัมพันธ์กับกลุ่มมิชชันนารีที่ทำงานด้านการแพทย์และการศึกษาแล้ว จะมีลักษณะเป็นความสัมพันธ์แบบ “คริสเตียนข้าว” เท่านั้น (ดูบทที่ 4) เนื่องจากมิชชันนารีที่ทำงานด้านศาสนาไม่มีอิทธิพลและเครือข่ายทางสังคมในสังคมเชียงใหม่ หรือมีความสามารถและกำลังเพียงพอที่จะเป็นผู้อุปถัมภ์ที่ดีได้เหมือนมิชชันนารีที่ทำงานในด้านการแพทย์และการศึกษา เพราะมิชชันนารีสองกลุ่มหลังมีรัฐบาลสมบูรณาญาสิทธิ์ของสยามสนับสนุนอยู่

เหตุการณ์สำคัญที่เปลี่ยนความสัมพันธ์เชิงอำนาจภายในกลุ่มมิชชันนารี เข้าใจว่ามาจากครั้งที่ศาสนาจารย์แฮร์ริสนำภาษาไทยเข้ามาในการเรียนการสอนในโรงเรียน อีกทั้งยังถอดภาษาล้านนาออกจากโรงเรียนด้วย ขณะนั้นมีมิชชันนารีหลายคนที่ไม่เห็นด้วย เพราะ “มิชชันลาว” ยึดภาษาล้านนาเป็นสื่อในการเข้าหาชาวบ้าน การกระทำของศาสนาจารย์แฮร์ริสแม้จะอ้างว่าเป็นการปรับเปลี่ยนนโยบายทางการศึกษาให้เข้ากับบริบท แต่ในทางกลับกัน ก็ทำให้มิชชันนารีที่ทำงานด้านศาสนาซึ่งเน้นการใช้ภาษาล้านนาถูกลดความสำคัญลง ขณะที่ “อำนาจ” ของมิชชันนารีที่ทำงานด้านการศึกษากลับเพิ่มสูงขึ้นอย่างมาก และรัฐบาลสยามก็ยิ่งให้ความสำคัญกับมิชชันนารีกลุ่มนี้มากขึ้นไปกว่าเดิมอีก

ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 6 ซึ่งเป็นครึ่งหลังของช่วงเวลา พ.ศ. 2442-2463 เป็นยุคสมัยที่กระแสสร้าง “ความเป็นไทย” และการใช้ภาษาไทยเข้มข้นขึ้นมาก แม้ว่ามีหลักฐานทางประวัติศาสตร์มากพอ ที่จะยืนยันได้ว่ามิชชันนารีอเมริกันในเชียงใหม่ไม่ใช่กลุ่มเป้าหมายที่กระแส “ชาตินิยม” โจมตี ดังที่ได้กล่าวถึงไปแล้วในตอนต้นของบท แต่จากวาทกรรมชุดดังกล่าวก็ส่งผลร้ายต่อมิชชันนารีใน “มิชชันลาว” ที่ทำงานด้านศาสนา เนื่องจากมิชชันนารีกลุ่มนี้ใช้ภาษาล้านนาเป็นสื่อกลางในการเผยแผ่ศาสนาแก่กลุ่มเป้าหมายใหญ่คือ คนกลุ่มชาติพันธุ์ไท (Tai race) ที่มีตระกูลภาษาเป็นภาษาเดียวกันกับภาษาล้านนา ซึ่งในช่วงทศวรรษ 2450 นั้น งานของ “มิชชันลาว” ได้ขยายไปถึงรัฐฉานในพม่า เชียงรุ้ง และจีนตอนใต้ ดังนั้นจากพระราชดำรัสของรัชกาลที่ 6 ที่ว่า ***“...ถ้ายังจัดการ***

---

[117] Herbert R. Swanson, *Khrischak Muang Nua : A Study in Northern Thai Church History* (Bangkok : Chuan, 1984), p. 117.

[118] ฟ□ลิป เจ.ฮิวจ□, *คริสตศาสนาในล□านนาการศึกษาประวัติคริสตศาสนาในภาคเหนือ,* หน้า 39.

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

***แปลงภาษาไม่สำเร็จอยู่ตราบใด ก็แปลว่าผู้พูดต่างภาษากับผู้ปกครองนั้นก็ยังไม่เชื่องอยู่ตราบนั้น..."***[119] ยังผลให้มิชชันนารีกลุ่มนี้ประสบปัญหาในการทำงานภายหลังการเกิดกระแสให้ใช้ภาษาไทย เข้าใจว่าหนังสือชื่อ **The Tai Race : Elder Brother of the Chinese** ที่ศาสนาจารย์ดอดด์ ใช้เวลาเก็บข้อมูลเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ไท และพยายามที่จะเสนอว่าคนกลุ่มนี้เป็น "พี่น้อง" กันกับคนไทย เนื่องจากมีวัฒนธรรมและขนบธรรมเนียม ตลอดจนภาษาที่ใช้ก็ไม่ต่างกันมากนัก[120] แม้ว่าไม่ปรากฏสาเหตุของแรงบันดาลใจในการศึกษาที่ชัดเจนนัก แต่ก็เชื่อว่า "หมอดอด" ซึ่งเป็นมิชชันนารีที่ทำงานด้านศาสนาใน "มิชชันลาว" ต้องการที่จะใช้เนื้อหาในหนังสือเล่มนี้สื่อความถึงรัฐบาลสยามดังที่ปรากฏในตอนท้ายของหนังสือว่า "*...ข้าพเจ้าได้พยายามเขียนหนังสือเล่มนี้เพื่อที่จะให้ท่านมองคนกลุ่มชาติพันธ์ไทเหมือนกับที่ข้าพเจ้ามอง...*"[121] แต่ท้ายที่สุดแล้ว "มิชชันลาว" ของเขาก็ถูกรวมเข้ากับ "มิชชันสยาม" (Siam Mission) เมื่อ พ.ศ. 2463 จึงเป็นการสิ้นสุดงานของมิชชันนารีอเมริกันใน "มิชชันลาว" ที่ยึดภาษาล้านนาเป็นสื่อกลางของงานเผยแผ่ศาสนา ขณะที่มิชชันนารีที่ทำงานด้านการแพทย์และการศึกษายังคงมีสถานภาพทางอำนาจที่สูงอยู่เช่นเดิม

ความสัมพันธ์ที่สะท้อนให้เห็นถึงความสามารถในการอุปถัมภ์ของมิชชันนารีด้านการแพทย์และการศึกษา ในที่นี้ขอยกตัวอย่างของคริสเตียนชาวเชียงใหม่คือ เมืองใจ ชัยนิลพันธุ์ เขาเข้าเรียนที่โรงเรียนชายวังสิงห์คำของมิชชันนารีตั้งแต่ พ.ศ. 2437 เมื่ออายุได้ 7 ขวบ และศึกษาอยู่ที่นั่นหลายปีจากนั้นจึงไปเรียนต่อโรงเรียนยุพราชวิทยาลัยที่เพิ่งจะสร้างเสร็จใหม่ ๆ เมื่อจบการศึกษาแล้ว แม้ว่าจะมีความคิดที่จะรับราชการ แต่สุดท้าย เมืองใจ ก็กลับมาทำงานเป็นผู้ช่วยของนายแพทย์แมคเคนที่โรงพยาบาลของมิชชัน

---

[119] พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเก้าเจ้าอยู่หัว, "ความเป็นชาติโดยแท้จริง," ใน *พระราชนิพนธ์ด้านปลุกใจให้รักชาติของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว* (พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ คุณหญิงชลขันธ์พินิต (ผกามาศ เหมสว่าง) 5 มีนาคม 2530), หน้า 99-100. อ้างใน เตือนใจ ไชยศิลป□, *"ล□าน นา ในการรับร□ของชนชั้นนำปกครองสยาม พ.ศ. 2437–2476"*, หน้า 133. เน้นโดยผู้เขียน

[120] ศาสตราจารย์บาเรนด์ ยาน เทอวีล (Barend Jan Terwiel) กล่าวถึงเนื้อหาในหนังสือเล่มนี้ว่า "It may be regarded as a strange irony that **The Tai Race was not particularly successful in achieving the main aim of its authors in that it did little to foster the cause of the christianization of the Tai peoples. Instead, it was eminently successful in propaganting its extravagant scholarly claims**. Its provided Thai chauvinists of the late 1920s and early 1930s with an easily accessible set of information which revealed a glorious past, just when they felt in need of establishing such credentials for their state." (ดู B.J. Terwiel, "Forward to the New Edition", in William Clifton Dodd, *The Tai Race : Elder Brother of the Chinese*, Second reprint (Bangkok : White Lotus, 2010), p. xvi. เน้นโดยผู้เขียน

[121] William Clifton Dodd, *The Tai Race : Elder Brother of the Chinese*, p. 353.

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

*[พ.ศ. 2447]...ข้าพเจ้าจบจากการเรียนแล้ว มีอายุได้ 17 ปี เวลานั้นเกิดการเรียนการปกครองขึ้นในศาลากลางเชียงใหม่ที่จบจากประโยค 2 ชั้น 1 สามารไปเรียนได้ ข้าพเจ้าตั้งใจที่จะไปเรียนทางปกครองเหมือนกัน การเรียนการปกครองก็เหมือนที่เรียนในโรงเรียน อะไรอะไรก็ท่องอย่างที่ข้าพเจ้าจำได้ตอนที่ไปเรียนการปกครอง การปกครองนั้นจัดเป็นแผนกหนึ่งในเทศาภิบาล หน้าที่สรรพกรตรวจเก็บภาษีอากรและผลประโยชน์ต่าง ๆ ของแผ่นดินทุกอย่างไม่ให้ขาดหรือไม่ให้ใครเอาออกไป เพราะฉะนั้นการเรียนปกครองก็ต้องท่อง เมื่อข้าพเจ้าไปอยู่นั้นไม่ถึงเดือนเดียว หมอแมคเคนท่านบอกว่าข้าพเจ้าจะไปอยู่การปกครองเสียแล้ว ก็เรียกข้าพเจ้าให้กลับมาทำงานในโรงพยาบาล ในโรงพยาบาลก็มีแต่หมอแมคเคนคนเดียว และคนงานที่มาช่วยอย่างพ่อเลี้ยงแก้ว พ่อเลี้ยงจันตา พ่อครูคำอ้าย มาช่วยในการบำบัดคนเจ็บป่วยในโรงพยาบาล เพราะส่วนมากพ่อเลี้ยงแมคเคนไม่ได้อยู่ที่โรงพยาบาลประจำ คนไข้มาถอนฟันก็ดี ล้างแผลก็ดี มาผ่านตัดฝีก็ดี มาเกิดลูกก็ดี ข้าพเจ้าเป็นคนรับทำหมด...*[122]

เรื่องราวของ เมืองใจ ชัยนิลพันธุ์ สะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างมิชชันนารีและคนใต้อุปถัมภ์คือ คริสเตียนในท้องถิ่นได้อย่างชัดเจน โดยที่ตอนแรกนั้น เขาเข้าเรียนที่โรงเรียนของมิชชันและได้รับการขัดเกลาทางสังคมโดยมิชชันนารีด้านการศึกษา เมื่อจบการศึกษาแล้ว การที่เขาต้องการที่จะอบรมด้านการปกครองเพื่อที่จะเข้ารับราชการ ก็เป็นกระแสของสังคมที่การเข้ารับราชการในมณฑลพายัพกำลังได้รับความนิยมในหมู่คนที่มีการศึกษา แต่สุดท้ายแล้วจากการชักชวนของนายแพทย์แมคเคน เมืองใจก็กลับมาอยู่ภายใต้การอุปถัมภ์ของมิชชันนารีอีกครั้ง เข้าใจว่ามิชชันนารีปฏิบัติต่อผู้ใต้อุปถัมภ์เป็นอย่างดี ทำให้ผู้อยู่ใต้การอุปถัมภ์ของมิชชันนารีสำนึกในบุญคุณ และยอมทำตามคำขอร้องแม้ว่าจะขัดต่อเจตจำนงเดิมของตนเองก็ตาม

แม้แต่กลุ่มเจ้านายเชียงใหม่ก็ได้ส่งลูกหลานมาเรียนที่โรงเรียนของมิชชัน ทั้ง ๆ ที่มิชชันนารีมิได้ให้เกียรติแก่บุตรหลานของเจ้านายเชียงใหม่เป็นพิเศษ กลับพยายามเน้น “ความเสมอภาค” ระหว่างบุตรหลานของเจ้านายเชียงใหม่กับสามัญชน ซึ่งสอดคล้องกับนโยบายของรัฐบาลสยามที่ต้องการลดสถานภาพทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองของตระกูลเจ้านายท้องถิ่นลงไป เพื่อให้คนในท้องถิ่นยอมรับอำนาจของส่วนกลางอย่างเต็มที่ ดังที่ เมืองใจ ชัยนิลพันธุ์ เล่าถึงเรื่องราวในสมัยที่ยังเป็นนักเรียนว่า

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

---

[122] พิษณุ อรรฆภิญญ์, “คำสัมภาษณ์ของพ่อเลี้ยงเมืองใจ ชัยนิลพันธ์ วันที่ 11 พฤศจิกายน พ.ศ. 2506”, ใน *อมตพจน□ 120 ป□ P.R.C.*, หน□า 28.

*...นักเรียนที่พักอยู่นอกโรงเรียนต้องมาเรียนก่อน 8 โมง ถ้าใครมาสายจะปิดประตู ไม่ให้เข้า เวลานั้นมีหวูดที่พ่อเลี้ยงชิคใช้เป็นตัวบอกเวลา 8 โมง จะชักหวูดมีเสียงโหว่ด ๆ หมายความว่า ทุกคนต้องมาทำงาน ที่โรงเรียนชายวังสิงห์คำมีโรงเลื่อยของพ่อเลี้ยงชิค เป็นโรงเลื่อยที่ใหญ่ที่สุด เขาเลื่อยไม้สักไม้ต่าง ๆ พอถึง 8 โมง คนงานก็เข้ามาทำงาน ชักหวูดคือเวลา 8 โมง เพราะสมัยนั้นคนที่มีนาฬิกามีน้อย เพราะนาฬิกาสมัยนั้นหายาก คนที่มาเรียนส่วนมากจะเป็นเจ้าเป็นนาย* ***ที่เป็นเจ้าเป็นนายไม่สามารถมาเรียนกับคนจนได้ เขาแยกไปคนละพวก เรียนคนละที่กัน เมื่อพ่อครูแฮรีสมาก็ให้มาเรียนรวมกัน ไม่สนว่าใครเป็นใคร ตอนแรกพวกที่เป็นเจ้าเป็นนายก็ต้องเข้ามากวาดทำความสะอาดห้องเหมือนอย่างคนอื่นด้วย คือ มีหลักประชาธิปไตย พอจบไปก็ต้องทำงานเป็นประชากรในเมืองเดียวกัน จะต้องกินด้วยมือตนเอง*** *เวลานั้น มีเจ้านายที่ชอบออกหน้าออกตาคือ เจ้าน้อยวิน เจ้าน้อยวิน เป็นลูกของเจ้าสุริยะ และเจ้าธะก็เป็นลูกของเจ้าราชวงศ์ ภายหลังมาก็เป็นเจ้าราชภาคิไนย เจ้าไชยวรเชษฐ์ก็เป็นเจ้านายในเวลานั้น แต่เวลาเมื่อเขามาโรงเรียนก็ขี่ม้าและทาสของเขาก็เอาม้ากลับไป พอบ่าย ๆ ก็เอาม้ามารับกลับบ้าน ไม่ให้ได้กินข้าวร่วมกันกับคนธรรมดา...*[123]

จากเรื่องราวที่ได้หยิบยกมานั้น แสดงให้เห็นถึงสถานภาพและอำนาจของศาสนาจารย์แฮร์ริสได้เป็นอย่างดี “พ่อครูแฮร์ริส” ไม่สนใจว่านักเรียนของตนจะเป็นกลุ่มคนชนชั้นใด เขาจะให้นักเรียนมาเรียนรวมกันโดยไม่แบ่งแยก ความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่เกิดขึ้นภายในโรงเรียนของมิชชันระหว่าง พ.ศ. 2442-2463 คือจุดเริ่มต้นของความสัมพันธ์แบบ “ครู-ลูกศิษย์” ที่ค่อย ๆ ก่อตัวขึ้นอย่างช้า ๆ ในสังคมเชียงใหม่ ที่ในสมัยต่อมา เมื่อเด็กนักเรียนเหล่านี้ได้เติบโตขึ้น ส่วนหนึ่งก็กลายเป็นกลุ่มชนชั้นใหม่ของสังคมเชียงใหม่ก็คือ กลุ่มชนชั้นกลาง ที่ถูกขัดเกลามาภายใต้แนวคิดแบบสังคมสมัยใหม่ซึ่งถ่ายทอดโดยมิชชันนารี และเคารพนับถือมิชชันนารีในฐานะ “ครู” จึงเป็นการเพิ่มสถานภาพทางสังคมและสถานภาพทางอำนาจของมิชชันนารีให้สูงขึ้นไปอีกในสังคมเชียงใหม่สมัยต่อมา และ “ความเป็นครู” ของมิชชันนารีไม่ได้มีอำนาจเหนือกว่าเพียงแค่กลุ่มชนชั้นกลางที่จะเกิดใหม่เท่านั้น แต่รวมไปถึงกลุ่มเจ้านายเชียงใหม่ที่เป็นลูกศิษย์ด้วยเช่นกัน

ขณะที่มิชชันนารีอีกกลุ่มหนึ่งที่มีอำนาจไม่ด้อยไปกว่ามิชชันนารีที่ทำงานด้านการศึกษาก็คือ มิชชันนารีที่ทำงานด้านการแพทย์ ที่ได้เคยกล่าวถึงมาแล้วในข้อหัวก่อนหน้านี้ ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างมิชชันนารีกลุ่มนี้กับคนกลุ่มต่าง ๆ ในสมัยต่อมานั้น ก็จะเกิดความเปลี่ยนแปลง

[123] เรื่องเดียวกัน, หน้า 29. เน้นโดยผู้เขียน

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

ลักษณะของความสัมพันธ์เช่นเดียวกัน ซึ่งในประเด็นความสัมพันธ์เชิงอำนาจรูปแบบใหม่ระหว่างมิชชันนารีที่มีอำนาจเหล่านี้และกลุ่มชนชั้นต่าง ๆ นั้นจะได้กล่าวถึงอย่างละเอียดในบทต่อไป

**5.8 ศาสนาจารย์แดเนียล แมคกิลวารี : บุคคลผู้สะท้อนสถานภาพทางสังคมและสถานภาพทางอำนาจในสังคมเชียงใหม่ของมิชชันนารีอเมริกัน**

ในหนังสือชีวประวัติของนายแพทย์คอร์ท เล่าถึงงานเลี้ยงของพระราชชายาเจ้าดารารัศมีครั้งที่ทรงกลับมายังเชียงใหม่เมื่อ พ.ศ. 2453 ไว้ว่า "*...คร. แมคกิลวารี นั้นนั่งในที่ถัดจากที่พระราชชายาฯ ประทับ พระนางทรงโค้งคำนับแก่คร. แมคกิลวารีอย่างงดงาม และก็ยังเป็นบุคคลเพียงผู้เดียวที่พระนางทรงมีรับสั่งด้วย เพราะคร. แมคกิลวารีเป็นพระสหายของพระบิดาผู้ล่วงลับของพระนางและยังคุ้นเคยกับพระนางครั้งยังทรงพระเยาว์...*"[124] เหตุการณ์ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงสถานภาพที่สูงมากของศาสนาจารย์แมคกิลวารี ที่มิได้เป็นเคารพนับถือเฉพาะในหมู่ชาวบ้านหรือชนชั้นอื่น ๆ ในระดับกลางถึงล่าง จากข้อความดังกล่าวพบว่า แม้แต่พระราชชายาเจ้าดารารัศมีก็ทรงเคารพนับถือมิชชันนารีอเมริกันผู้นี้เช่นกัน ทั้งนี้ การที่พระราชชายาเจ้าดารารัศมีทรง "โค้งคำนับ" แก่ศาสนาจารย์แมคกิลวารี สะท้อนให้เห็นถึงการแสดงให้เกียรติอย่างสูง เนื่องจากพระราชชายาเจ้าดารารัศมีมิได้เป็นเจ้านายเชียงใหม่ธรรมดา แต่ทรงเป็นถึง "พระราชชายา" ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

ในงานครบรอบแต่งงาน 50 ปี (Golden Anniversary) ของศาสนาจารย์แมคกิลวารีและโซเฟีย ภรรยา ที่มีขึ้นในปีเดียวกันนั้น พระยาสุรสีห์วิสิษฐ์ศักดิ์ ข้าหลวงใหญ่มณฑลพายัพ ได้นำของขวัญมาแสดงความยินดีแก่ "พ่อครูแมคกิลวารี" ด้วยตนเองถึงบ้าน ของขวัญชิ้นดังกล่าวคือชามเครื่องเคลือบโบราณที่ประดับด้วยทองคำและเงิน นอกจากขุนนางผู้ใหญ่อย่างพระยาสุรสีห์วิสิษฐ์ศักดิ์แล้ว งานครบรอบแต่งงาน 50 ปีนี้ ศาสนาจารย์แมคกิลวารียังได้รับจดหมายแสดงความยินดีจากพระเจ้าน้องยาเธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ อีกด้วย จดหมายนี้มีข้อความว่า "*...ฉันเพิ่งรู้จากหนังสือพิมพ์ท้องถิ่นเกี่ยวกับงานฉลองแต่งงานปีทองของหมอ ฉันหวังว่าหมอและมิสซิสแมคกิลวารีจะรับรู้ถึงความชื่นชมยินดีและความปรารถนาดีที่ส่งไปของฉัน ฉันหวังเป็นอย่างยิ่งว่าทั้งสองจะรักษาความตั้งใจที่จะทำงานที่มีคุณค่าต่อไปอีกหลาย ๆ ปี, ดำรง...*"[125]

---

[124] S.A. Schreiner, Jr., *My Uncle Charlie Angel Doctor of Siam* (Bangkok : National YMCA, 1985), หน้า 35.

[125] Daniel McGilvary, *A Half Century Among the Siamese and the Lao : An Autobiography*, p. 428.

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

อย่างไรก็ตาม มิชชันนารีอเมริกันชราผู้ที่ได้รับการเคารพนับถือจากชนทุกชั้นผู้นี้ ก็เสียชีวิตลงเมื่อวันที่ 22 สิงหาคม พ.ศ. 2454 ในวัย 83 ปี ที่เชียงใหม่ ครั้งนั้นมีพิธีศพที่ยิ่งใหญ่สมเกียรติจัดขึ้นที่เชียงใหม่ อาร์เธอร์ เจ. บราวน์ (Arthur J. Brown) เลขาธิการคณะมิชชันนารีต่างประเทศบรรยายถึงบรรยากาศในตอนนั้นว่า "...*ดินแดนลาวไม่เคยมีพิธีศพใดที่เป็นสักขีพยานให้แก่ชีวิตที่น่าจดจำได้เท่าเทียมกับคราวนี้ กลุ่มเจ้านาย ข้าราชการ และข้าหลวงใหญ่ ต่างโศกเศร้าอาลัยไปพร้อมกับชาวบ้านจำนวนมาก กิจการร้านค้าและสำนักงานในเชียงใหม่ต่างหยุดทำการ ธงชาติถูกลดลงครึ่งเสา...*"[126] นอกจากนั้น หนังสือพิมพ์ลาวส์นิวส์ยังรายงานว่าชาวตะวันตกในเชียงใหม่ต่างร่วมในพิธีศพ รวมไปถึงกลุ่มข้าราชการ กลุ่มพ่อค้าคหบดี และชาวบ้านที่ไม่ใช่คริสเตียน โลงศพของ "พ่อครูหลวง" สร้างจากไม้สักอย่างดี มีดอกไม้ประทับไว้อย่างสวยงาม[127] มีโทรเลขจากสมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ถึงศาสนาจารย์แฮร์ริส ว่า "*โศกเศร้ายิ่งนักที่ทราบจากโทรเลขของคุณว่าชีวิตที่ยิ่งใหญ่และแสนมีค่าของหมอแมคกิลวารีได้สิ้นสุดลง จะเร่งนำความขึ้นทูลเกล้าแก่พระเจ้าอยู่หัว ตามที่ขอมา ในคราวนี้โปรดรับความเห็นใจอย่างสุดซึ้งของฉันไว้ ณ ที่นี้ด้วย, ดำรง*"[128] และโทรเลขฉบับที่สองก็มีใจความว่า "*ฉันขอยืนยันการได้รับโทรเลขของคุณที่แจ้งข่าวเศร้าเรื่องการจากไปของหมอแมคกิลวารี ฉันได้ทูลเกล้าต่อพระเจ้าอยู่หัว พระองค์มีพระดำริให้ฉันแจ้งแก่คุณและครอบครัวและเหล่ามิชชันนารีอเมริกันว่าทรงเสียพระทัยและเห็นใจการสูญเสียนี้ ในหลวงท่านทรงรู้จักกับกับดร. แมคกิวารี และชื่นชมในความสามารถหลาย ๆ ด้านของเขาที่เยี่ยมยอดทั้งกายและใจ, ดำรง*"[129] นอกจากนั้นแล้ว ศาสนาจารย์แฮร์ริสยังได้รับโทรเลขจากพระยานริศรราชกิจ (สาย โชติกเสถียร) อดีตข้าหลวงใหญ่มณฑลพายัพว่าแสดงความเสียใจต่อการจากไปของศาสนาจารย์แมคกิลวารีอีกด้วย[130]

เหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาดังกล่าว มีความชัดเจนเป็นอย่างยิ่งว่าศาสนาจารย์แมคกิลวารี ผู้มีฐานะเป็นผู้นำและ "เสาหลัก" ของกลุ่มมิชชันนารีอเมริกันในล้านนา มีสถานภาพทางสังคมและสถานภาพทางอำนาจที่สูงมาก ได้รับเกียรติจากชนชั้นนำทุกกลุ่ม โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มพระบรมวงศานุวงศ์ของสยามที่มีอำนาจสูงที่สุดในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ โทรเลขทั้งสองฉบับของสมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ แสดงให้เห็นถึงความใส่ใจและความสำคัญ

---

[126] Arthur J. Browm. "An Appreciation", in Daniel McGilvary, *A Half Century Among the Siamese and the Lao: An Autobiography*, p. 10.

[127] *Laos News* 8 (October, 1911) : 110.

[128] *Ibid*., pp. 114-115.

[129] *Ibid*., p. 115.

[130] *Ibid*.

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

ของข่าวการเสียชีวิตของศาสนาจารย์แมคกิลวารีเป็นอย่างยิ่ง และแม้ว่าศาสนาจารย์แมคกิลวารีจะจากไปอย่างสงบเมื่อ พ.ศ. 2454 ก็มิได้ทำให้ความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้นระหว่างมิชชันนารีอเมริกันและกลุ่มชนชั้นนำสยามเสื่อมคลายลงแต่อย่างใด รวมไปถึงสถานภาพทางสังคมและสถานภาพทางอำนาจของมิชชันนารีอเมริกันในเชียงใหม่ที่ไม่ได้ลดน้อยลงเลยจากการสูญเสีย “เสาหลัก” ในครั้งนี้ ในทางตรงกันข้าม การแสดงออกของกลุ่มชนชั้นต่าง ๆ ต่อการจากไปของศาสนาจารย์แมคกิลวารี และพิธีศพที่ยิ่งใหญ่กลับเป็นการเน้นย้ำ ผลิตซ้ำ และสะท้อนถึงสถานภาพที่สูงมากของมิชชันนารีอเมริกันในช่วงเวลานั้นได้เป็นอย่างดี

### 5.9 สโมสรยิมคานา[131]: บทสะท้อนในอีกด้านหนึ่งของ “อำนาจ” “ความศิวิไลซ์” และความเป็น “ชนชั้นนำ” ในเชียงใหม่ของมิชชันนารีอเมริกัน (ปฐมบท)

สโมสรยิมคานาก่อตั้งขึ้นใน พ.ศ. 2441 มีจุดประสงค์เพื่อเอาไว้เป็นสถานเล่นกีฬาและประกอบกิจกรรมทางสังคม ต้นฤดูร้อนของ พ.ศ. 2441 ได้มีกลุ่มชาวต่างชาติ (ในเครือจักรภพอังกฤษทั้งหมด) ที่เกี่ยวข้องกับกิจการป่าไม้ในภาคเหนือ 11 คน ลงความเห็นกันว่าควรจะจัดซื้อที่ดินแปลงหนึ่งทางฝั่งตะวันออกของแม่น้ำปิงเพื่อใช้เป็นสถานที่ไว้สำหรับพักผ่อนและพบปะสังสรรค์ ที่ดินบริเวณนั้นเรียกว่า “บ้านแม่ก๋าย” ซึ่งชาวบ้านในแถบนั้นอ้างกรรมสิทธิ์อยู่ กลุ่ม “สุภาพบุรุษอังกฤษ” จึงได้ให้ชาวบ้านชื่อ นายเผ่ เข้าไปเจรจาซื้อขายที่ดินผืนนั้นในราคา 2,000 รูปี แต่เนื่องจากมีเจ้านายในท้องถิ่นชื่อ เจ้าพรม เข้ามาอ้างสิทธิในที่ดินแปลงนี้แต่ผู้เดียว โดยอ้างว่าได้ซื้อที่ดินแปลงนี้จากชาวบ้านมาเป็นของตนก่อนนี้แล้ว สุดท้ายจึงตกลงราคากันที่ 2,500 รูปี[132] (ประมาณ 1,786 บาท) ดังนั้นจึงเชิญพระยาทรงสุรเดช (อั้น บุนนาค) ข้าหลวงใหญ่มณฑลลาวเฉียง เข้าร่วมในกลุ่มจัดตั้งสโมสรด้วย พระยาทรงสุรเดชก็ร่วมออกเงินด้วยเป็นจำนวน 100 รูปี และยังได้ชักชวนชาวอังกฤษที่เกี่ยวข้องกับกิจการป่าไม้มาเข้าร่วมซื้อด้วยอีก 2 คน และให้ซื้อที่ดินในนามของพระยาทรงสุรเดชก่อน จากนั้นพระยาทรงสุรเดชก็ได้ทำการโอนที่ดินแปลงนี้ให้แก่กลุ่ม “สุภาพบุรุษ” ทั้ง 14 คน ภายใต้ชื่อนิติบุคคลว่า “*สโมสรยิมคานา คนในบังคับสยาม*”[133] ทั้งนี้ก็เนื่องจากปัญหากฎหมาย

---

[131] ยิมคานา เป็นภาษาสันสกฤต เรียกตามคนอินเดีย มีความหมายใกล้เคียงกับยิมเนเซียม (Gymnasium) (ที่มา *“เลาะกรีนสนามกอล์ฟแห่งแรกของไทย เชียงใหม่ยิมคานา 110 ปี”, [ระบบออนไลน์], แหล่งที่มา http://www.oknation.net/blog/print.php?id=337745 (24 เมษายน 2555).*

[132] อัตราแลกเปลี่ยนที่เป็นทางการใน พ.ศ. 2440 คือ 5 บาท เท่ากับ 7 รูปี. (ดู พิษณุ จันทร์วิทัน, *ล้านนาไทยในแผ่นดินพระพุทธเจ้าหลวง*, พิมพ์ครั้งที่ 3 (กรุงเทพฯ : สายธาร, 2546), หน้า 83.)

[133] เอกสารรูปถ่ายสำเนาโฉนดของสโมสรยิมคานา. อ้างใน *The Chiengmai Gymkhana Club : A Century Publication* (Chiang Mai : Craftman, 1997), p. 37.

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

การถือครองที่ดินของชาวต่างชาติในเชียงใหม่[134] ทำให้ กลุ่ม “สุภาพบุรุษ” ผู้ก่อร่วมตั้งสโมสรยิมคานา มีทั้งสิ้น 14 คน อันประกอบด้วยชาวอังกฤษและสหราชอาณาจักร 13 คน และชาวสยาม 1 คน[135] และให้ทั้ง 14 คนเป็นสมาชิกตลอดชีพโดยไม่เสียค่าสมัครสมาชิก แต่ให้จ่ายค่าธรรมเนียมรายเดือน[136] ซึ่งค่าสมัครสมาชิกอยู่ที่ 100 รูปี และต้องจ่ายค่าธรรมเนียมเดือนละ 2 รูปี[137]

ในครั้งที่เริ่มตั้งสโมสรยิมคานาเมื่อ พ.ศ. 2441 คณะกรรมการบริหารสโมสรให้มีการเชิญบุคคลต่าง ๆ ที่มีหน้ามีตาในสังคมเชียงใหม่มาเป็นผู้อุปถัมภ์สโมสร ถ้าบุคคลนั้นยินยอมรับเป็นผู้อุปถัมภ์ เช่น เจ้าอินทวโรรสสุริยวงศ์ เจ้าราชวงศ์แก้วนวรัฐ ข้าหลวงใหญ่ เป็นต้น[138] ทั้งนี้ก็เพื่อสร้างความชอบธรรมและให้เป็นที่ยอมรับแก่สังคมโดยทั่วไป ซึ่งคณะกรรมการบริหารสโมสรมีจำนวน 5 คน โดยให้บุคคลหนึ่งมาจากกงสุลอังกฤษ บุคคลหนึ่งมาจากบริษัทบอร์เนียว บุคคลหนึ่งมาจากบริษัทบอมเบย์ เบอร์ม่า บุคคลหนึ่งมาจากกรมป่าไม้หรือตัวแทน และบุคคลสุดท้ายให้กรรมการทั้ง 4 คนเป็นผู้เลือกผู้ที่เหมาะสม ซึ่งคณะกรรมการของสโมสรได้เลือกศาสนาจารย์วิลเลียม แฮร์ริส (William Harris) มิชชันนารีอเมริกัน บุตรเขยของศาสนาจารย์แมคกิลวารี ผู้เป็นเหรัญญิกของ

---

[134] *The Chiengmai Gymkhana Club : A Century Publication*, pp. 21-22.

[135] สมาชิก “กลุ่มสุภาพบุรุษ” ทั้ง 14 คนที่ร่วมออกเงินซื้อที่ดิน “บ้านเมืองก๋าย” 2,500 รูปี ได้แก่

1) ดับเบิ้ลยู. อาร์. ดี. เบ็คเก็ตต์ (W. R. D. Beckett) 200 รูปี
2) ดี. จี. แอนเดอร์สัน (D.G. Anderson) 300 รูปี
3) แอล. ที. ลีโอโนเวนส์ (L. T. Leonowens) 300 รูปี
4) อาร์. เจ. ชาร์ลด์ค็อตต์ (R. J. Chaldecott) 100 รูปี
5) เจ. เกรย์ (J. Gray) 300 รูปี
6) เจ. ฮาร์เปอร์ (J. Harper) 100 รูปี
7) ที. เอช. ไลล์ (T. H. Lyle) 100 รูปี
8) อาร์. จี. แมคฟาร์เลน (R. G. Macfarlane) 100 รูปี
9) ดี. เอฟ. แมคฟี (D. F. Macfie) 100 รูปี
10) ดับเบิ้ลยู. ดับเบิ้ลยู. วูด (W. W. Wood) 300 รูปี
11) ดับเบิ้ลยู. จี. เพนิเกอร์ (W. G. Peiniger) 100 รูปี
12) อาร์. มาร์ติน (R. Martin) 100 รูปี
13) เอช. สเลด (H. Slade) 300 รูปี
14) พระยาทรงสุรเดช (อั้น บุนนาค) 100 รูปี

(ดู *Ibid*., p. 21.)

[136] *Ibid.*, p. 62.

[137] *Ibid.*, p. 59.

[138] *Ibid.*, p. 60.

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

กลุ่มมิชชันนารีในภาคเหนือ และเป็นอาจารย์ในโรงเรียนชายวังสิงห์คำที่เป็นโรงเรียนของมิชชัน เป็นกรรมการคนสุดท้าย คาดว่าคณะกรรมการทั้ง 4 คนคงจะเล็งเห็นว่ากลุ่มมิชชันนารีมี “อำนาจ” ในทางสังคมและเป็นที่นับน่าถือในเชียงใหม่ การที่ได้มิชชันนารีอเมริกันมาเข้าร่วมเป็นคณะกรรมการของสโมสรก็น่าจะทำให้สโมสรเป็นที่รู้จักและยกสถานะของสโมสรให้เป็นที่ยอมรับมากขึ้น ทั้งนี้การคัดเลือกกลุ่มผู้อุปถัมภ์ให้เป็นชนชั้นนำของท้องถิ่นและข้าหลวงของสยามนั้นก็เพื่อให้เป็นที่ยอมรับในหมู่ชนชั้นนำ กล่าวคือ ทั้งบุคคลที่เป็นคณะกรรมการ และกลุ่มผู้อุปถัมภ์ของสโมสรล้วนเป็นผู้ที่มี “อำนาจ” และ “อิทธิพล” ในเชียงใหม่ทั้งสิ้น ซึ่งอาจถือได้ว่าการซื้อที่ดินและการสร้างสโมสรยิมคานาเป็นการสร้างพื้นที่ทางกายภาพและพื้นที่ทางสังคมที่ศิวิไลซ์ของกลุ่มผู้มีอำนาจในเชียงใหม่อย่างเป็นทางการ

การที่ศาสนาจารย์แฮร์ริสได้เข้าเป็นหนึ่งในคณะกรรมการ 5 คนของสโมสรด้วยนั้นก็สะท้อนให้เห็นว่ามิชชันนารีในทศวรรษ 2440 ได้กลายเป็นกลุ่ม “ชนชั้นนำ” ในเชียงใหม่อย่างเต็มตัวแล้ว และศาสนาจารย์แฮร์ริสก็เป็นเสมือน “ตัวแทน” (nominee) ของกลุ่มมิชชันนารีอีกด้วย เนื่องจากมีฐานะเป็นบุตรเขยของ “พ่อครูแมคกิลวารี” ผู้นำของกลุ่มมิชชันนารีซึ่งเป็นผู้ที่มี “เกียรติคุณ” สูงส่งและเป็นที่รู้จักอย่างกว้างขวางที่สุดในมิชชันลาว ในทางกลับกัน จากการที่ศาสนาจารย์แฮร์ริสเข้าร่วมในคณะกรรมการของสโมสรยิมคานาก็ทำให้กลุ่มมิชชันนารีมี “อำนาจ” มากขึ้นด้วย เนื่องจากเข้าร่วมใน “พื้นที่ชนชั้นนำ” อย่างเป็นทางการนั่นเอง ซึ่งศาสนาจารย์แฮร์ริสก็ยังคงร่วมอยู่ในคณะกรรมการของสโมสรตลอดมาจนถึง พ.ศ. 2463[139] และเป็นสมาชิกของสโมสรจนถึงเวลาปลดเกษียณและกลับไปสหรัฐอเมริกา[140]

ในช่วงเทศกาลคริสต์มาสของทุกปี สโมสรยิมคานาจะจัดการแข่งขันกีฬาประจำปีตลอดช่วงเวลาหนึ่งสัปดาห์ การแข่งขันกีฬาประจำปีครั้งแรกของสโมสรถูกจัดขึ้นเมื่อวันที่ 25 ธันวาคม พ.ศ. 2442 ถึงวันที่ 3 มกราคม พ.ศ. 2443 โดยมีกิจกรรม อาทิ แข่งคริกเก็ต แข่งม้า แข่งโปโล (ตีคลี) แข่งเทนนิส แข่งกรีฑา และกิจกรรมรื่นเริงระหว่างเด็ก-ผู้ใหญ่ จากการศึกษารายงานการประชุมของสโมสรพบประเด็นที่น่าสนใจในกีฬาแข่งม้าว่า มีการแบ่งชนชั้นทางสังคมค่อนข้างมาก ซึ่งมีการแบ่งประเภทของการแข่งม้าถึง 8 ประเภท 1) The Midget Stakes เป็นการแข่งทั่วไป ขนาดของม้า 9-11 ฝ่ามือ ระยะทาง 6 รอบสนาม ค่าสมัคร 2 รูปี 2) The Challenge Cup จำกัดประเภทของม้าเฉพาะม้าสายพันธุ์พม่าและสายพันธุ์ไทย โดยที่เจ้าของม้าต้องเป็นคนในบังคับของอังกฤษเท่านั้น ค่าสมัคร 10 รูปี 3) The Forrest Cup ให้ม้าทุกชนิดร่วมการแข่งได้ ไม่จำกัดสัญชาติของเจ้าของม้า

---

[139] เสรินทร์ จิรคุปต์, *ตามรอย 120 ปี ปรินส์รอยแยลส์วิทยาลัย* (เชียงใหม่ : แสงศิลป์, 2548), หน้า 34.

[140] เรื่องเดียวกัน, หน□า 256.

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

และผู้ขี่ ค่าสมัคร 10 รูปี 4) The European Scurry จำกัดประเภทของม้าเฉพาะม้าสายพันธุ์พม่าและสายพันธุ์ไทย โดยต้องมีผู้ขี่เป็นชาวยุโรป ไม่ทราบอัตราค่าสมัคร 5) The Borneo Cup Hurdle Race ให้ม้าทุกชนิดร่วมการแข่งได้ จำกัดสัญชาติของผู้ขี่เฉพาะชาวยุโรปเท่านั้น ค่าสมัคร 10 รูปี 6) The Pagoda Stakes กำหนดขนาดม้า 10-12 ฝ่ามือ ระยะทาง 5 รอบสนาม ค่าสมัคร 2 รูปี 7) The Burmah Cup จำกัดประเภทของม้าเฉพาะม้าสายพันธุ์พม่าและสายพันธุ์ไทย ขนาดไม่เกิด 13 ฝ่ามือ จำกัดผู้ขี่เฉพาะชาวยุโรป ค่าสมัคร 10 รูปี 8) Consolation Cup ให้ม้าทุกประเภทที่เข้าร่วมใน 7 รายการก่อนหน้าแต่ไม่ชนะ สามารถเข้าแข่งได้ ค่าสมัคร 2 รูปี[141] ทั้งหมดนี้จะเห็นได้ว่า การแข่งม้าทั้ง 8 รายการที่ได้กล่าวถึงมานั้น ในเบื้องลึกอาจสะท้อนให้เห็นถึงมายาคติทางชาติพันธุ์หรืออคติทางชาติพันธุ์ (Eurocentrism) อันเป็นพื้นฐานทางความคิดของชาวตะวันตกในช่วงสมัยนั้นได้เป็นอย่างดี ซึ่งหากพิจารณาถึงรายละเอียดและระเบียบของแต่ละรายการให้ถี่ถ้วนจะพบว่าการแข่งม้าบางรายการเป็นการแสดงความ “เหนือกว่า” คนพื้นเมืองของชาวตะวันตกในเชิงสัญลักษณ์ เนื่องจากมี 3 รายการที่กำหนดให้เฉพาะม้าสายพันธุ์พม่าและสายพันธุ์ไทยเข้าแข่งขัน หรือก็คือ ม้าสายพันธุ์พื้นเมือง ซึ่งทั้ง 3 รายการนั้น ได้กำหนดให้ชาวตะวันตกเป็นผู้ขี่ถึง 2 รายการ และอีกรายการหนึ่งกำหนดให้คนในบังคับของอังกฤษเป็นผู้ขี่ได้ ซึ่งเป็นการแสดงความ “เหนือกว่า” ในลักษณะตัวแทนว่าชาวยุโรปและคนในบังคับของชาวยุโรปมีความ “เหนือกว่า” คนพื้นเมืองทั้งพม่าและไทย

ในบันทึกของศาสนาจารย์แฮร์ริส ได้กล่าวถึงสโมสรยิมคานาไว้ว่า การมีสโมสรยิมคานาช่วยให้มีสถานที่ไว้สำหรับพักผ่อนหย่อนใจและหลีกหนีจากความตึงเครียดของการทำงาน

> *...สำหรับส่วนตัวแล้ว ฉันเห็นว่าสโมสรนี้เท่ากับว่าเป็นการช่วยชีวิตงานประจำที่หนักอึ้งทีเดียวที่ฉันทำอยู่ตลอดเวลา 20 ปี ดังนั้นในสัปดาห์หนึ่งถ้าเราสามารถจะปลีกตัวไปได้ เราจะไปสโมสรประมาณ 5 วันเพื่อเล่นเกมต่าง ๆ ฉันเองเล่นตีคลีตลอดเวลาหลายปีหรือไม่ก็เพียงไปนั่งพักบนสนามหญ้ายามเย็น ... การที่แนลลี่ไปที่สโมสรนั้นก็นับว่าเป็นการทำให้บรรยากาศดีขึ้น และเป็นอิทธิพลในทางดีอยู่มาก[142] เพราะสังเกตเห็นได้ว่าบรรดาสุภาพบุรุษเหล่านั้นชอบและให้ความนับถือเธอมาก การนั่งสนทนาหลังจากเลิกเล่นกีฬาแล้วก็เป็นสาระมากขึ้นและคุ้มค่า*

[141] *The Chiengmai Gymkhana Club : A Century Publication*, pp. 30-31.

[142] วิลเลียม แฮริส, “คำกราบบังคมทูลต่อ สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ สยามมกุฎราชกุมาร วันที่ 2 มกราคม พ.ศ. 2448”, ใน *อมตพจน□ 120 ป□ P.R.C.,* หน้า 256-257.

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

*ทีเดียว ทั้งนี้เพราะบรรดาบุรุษเหล่านั้นส่วนมากมีการศึกษาดี...*[143]

แม้ว่าเอกสารรายงานการประชุมของสโมสรยิมคานาระหว่างทศวรรษ 2450 จนช่วงกลางทศวรรษ 2460 จะสูญหายไป แต่จากการศึกษาเอกสารและบันทึกของมิชชันนารีร่วมสมัยก็สามารถยืนยันได้ถึง "ความศิวิไลซ์" ภายในสโมสรยิมคานาว่ายังคงเป็นไปเช่นเดิมตลอดช่วงเวลากว่าทศวรรษ ซึ่งก็สอดคล้องกับข้อเสนอที่กล่าวว่ามิชชันนารีได้กลายเป็นชนชั้นนำในเชียงใหม่อย่างเป็นทางการไปแล้ว ทำให้ข้อเสนอทั้งสองนั้นมีความชัดเจนมากขึ้นกว่าเดิมมาก ดังปรากฏหลักฐานจากความทรงจำของนายแพทย์เอ็ดวิน ชาร์ลส์ คอร์ท (Dr. Edwin Charles Cort) ที่ได้เล่าเรื่องราวของมิชชันนารีในช่วงประมาณทศวรรษ 2450 ให้ เอส. เอ. ชไรเนอร์ (S. A. Schreiner) ผู้เป็นหลานของเขาฟังว่า ในสมัยนั้นมิชชันนารีมีสถานภาพเสมอกับชนชั้นเจ้านาย มิชชันนารีอยู่อาศัยในบ้านที่จัดสรรอย่างดีเยี่ยม ซึ่งแตกต่างจากบ้านของชาวบ้านทั่วไปทั้งขนาดของบ้านและรูปทรง มิชชันนารีโดยทั่วไปจะมีกลุ่มคนรับใช้ภายในบ้านอันประกอบไปด้วย คนครัว คนเสิร์ฟอาหาร (เด็กจัดโต๊ะ) สาวใช้ซักผ้า คนสวน และคนเลี้ยงม้า มิชชันนารีจะถูกเชื้อเชิญให้เข้าร่วมในกิจกรรมและงานสังคมที่หรูหราร่วมกันกับกลุ่มชนชั้นเจ้านาย ที่มักจะจัดขึ้นที่สโมสรยิมคานา[144]

มีบันทึกว่าครั้งหนึ่งในกลางฤดูร้อน พ.ศ. 2453 นายแพทย์คอร์ทได้มีโอกาสพบและสนทนากับศาสนาจารย์แมคกิลวารีที่ "บ้านพักหนีร้อน"[145] บนดอยสุเทพ ซึ่งศาสนาจารย์แมคกิลวารีได้เล่าย้อน

---

[143] อาจารย์หมวก ไชยลังการณ์ ผู้แปลเอกสารฉบับนี้ของศาสนาจารยแฮร์ริส แสดงความเห็นว่า "*...และเป็นอิทธิพลในทางดีอยู่มาก...*" น่าจะหมายความถึง บรรดาผู้ชายก็ลดความเอะอะลงบ้าง การคุยกันอย่างโขมงโฉงเฉง บางทีอาจจะใช้ภาษาหยาบคาย การดื่มสุราก็พอสัณฐานประมาณ ใน เรื่องเดียวกัน.

[144] Samuel Agnew Schreiner Jr., *My Uncle Charlie Angel Doctor of Siam*, p. 30.

[145] เนื่องจากมิชชันนารีเป็นคนเมืองหนาวจึงไม่คุ้นเคยกับอากาศที่ร้อนจัดในฤดูร้อนของประเทศไทย นอกจากนั้นแล้ว พวกเขาก็ยังสวมใส่เสื้อผ้าแบบตะวันตก ดังนั้น เมื่อถึงฤดูร้อนของทุกปี พวกเขาก็จะขึ้นไปพักอาศัยบนภูเขาสูงที่มีอากาศเย็นกว่า เพื่อเป็นการ "หนีร้อน" ซึ่งมิชชันนารีมักจะอาศัยอยู่ที่นั่นจนฤดูร้อนสิ้นสุดลงและเริ่มเข้าสู่ฤดูฝนแล้ว (ดู Joan Ross Acocella, *Mission to Siam : The Memoirs of Jessie MacKinnon Hartzell* (Honolulu : University of Hawai'i Press, 2001), p. 40.)

"*[บนดอยสุเทพ]...พวกมิชชันนารีได้สร้างบ้านหลังเล็กขึ้นไว้เพื่อให้ใช้เป็นที่หลบร้อนยามว่างงานในโรงเรียนและโรงพยาบาล และอากาศข้างล่างร้อนจัด นับว่าเป็นที่สูงที่หลบอากาศแบบเขตร้อนได้อย่างแท้จริง สถานที่นี้เป็นที่พักผ่อนที่ยังไม่ถูกรบกวนและหาได้ยากในโลกนี้ ทางที่จะเข้าไปถึงมีแต่ทางเดินที่สูงชัน มีต้นสนขึ้นปกคลุม บนเนินต่ำลงไปมีบ้านพักร้อนซึ่งชาวยุโรปที่พำนักอยู่ในเชียงใหม่สร้างไว้เพื่อหลบร้อน...*" (ดู เคลาส เวงค์ และ เคลาส โรสเซ็นแบร์ก, *เยอรมันมองไทย* (กรุงเทพฯ : เคล็ดไทย, 2520), หน้า 142-143. อ้างในรัตนาพร เศรษฐกุล, *ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจวัฒนธรรมแอ่งเชียงใหม่-ลำพูน*, หน้า 276 -277.)

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

ถึงเหตุการณ์ต่าง ๆ ตั้งแต่สมัยทศวรรษ 2410 ที่ศาสนาจารย์แมคกิลวารีและรัฐบาลสยามร่วมมือกันต่อสู้กับกลุ่มอำนาจท้องถิ่นและสร้าง "อำนาจ" ในเชียงใหม่อย่างทรหดอดทนในช่วงหลายทศวรรษแรก แต่เนื่องจากการที่มีชีวิตที่ดีและสะดวกสบายอย่างมากของมิชชันนารีในทศวรรษ 2450 ทำให้เขาไม่เชื่อว่าเหตุการณ์ในอดีตต่าง ๆ ที่ "พ่อครูแมคกิลวารี" เล่ามานั้นคือความจริง ซึ่งนายแพทย์คอร์ทได้บอกเล่าการสนทนานั้นผ่านชไรเนอร์อีกต่อหนึ่งว่า

> *...ใน ค.ศ. 1910 ดร. แมคกิลวารี อายุกว่า 80 ปีแล้ว คงยังคงตื่นตัว กระฉับกระเฉง และขี่ม้าได้อย่างคล่องแคล่ว มีกริยาท่าทางที่เหมือนเป็นทหาร อีกทั้งตาดวงเป็นประกายช่างทำให้ดูรับกับใบหน้าที่ได้รูปและหนวดเคลาสีขาวโพลนนั้นเป็นอย่างดี โดยเป็นเวลาหลายชั่วโมงที่เขารั้งตัวลุงชาร์ลี (นายแพทย์คอร์ท) เอาไว้เพื่อที่จะให้นั่งฟังการรำลึกเรื่องราวถึงเมื่อครั้งที่ได้ขี่ช้างผจญภัยในป่าลึกเพื่อทำการสอนศาสนาและรักษาคนป่วย เหตุการณ์ที่คริสเตียนพื้นเมืองรุ่นแรกสองคนถูกนำตัวไปในป่าและฟาดด้วยไม้หน้าสามจนตายตามคำสั่งของพระเจ้ากาวิโลรสสุริยวงษ์ ผู้ซึ่งอนุญาตเองว่าให้ 'สอนศาสนา เปิดโรงเรียน รักษาคนป่วย' จากนั้นก็เป็นเวลานานพอดูที่ชีวิตของมิชชันนารีประสบแต่ความยากลำบาก ... ลุงชาร์ลีกล่าวท้าทาย "พ่อครูเฒ่า" ไปว่า 'คุณ แต่งมันขึ้นมาเป็นแน่' จึงได้รับคำตอบว่า 'อย่าได้เหลวไหล คอร์ท ... มิชชันนารีไม่กล่าววาจาโป้ปดหรอก...'*[146]

สำหรับนายแพทย์คอร์ทแล้ว เชียงใหม่ในช่วงทศวรรษ 2450 มีสภาพเมืองที่ประกอบไปด้วยคนหลายชาติพันธุ์ทั้งชาวอังกฤษที่ทำกิจการเกี่ยวกับไม้สัก มีชาวอิตาเลี่ยน กลุ่มชนชั้นนำของรัฐบาลสยาม กงสุลฝรั่งเศส[147] และชาวยุโรปอีกหลายกลุ่ม สโมสรยิมคานาเป็นสถานที่ที่ชาวต่างชาติจะมารวมตัวกันมากที่สุด และหากผู้ใดต้องการเรียกตัวนายแพทย์คอร์ทเพื่อที่จะไปทำการรักษาผู้ป่วยฉุกเฉินนั้นก็มักจะพบเขาที่สโมสรยิมคานา ซึ่งโดยมากแล้วผู้ที่เรียกนายแพทย์ไปเพื่อให้ทำการรักษาฉุกเฉินจะเป็นชาวตะวันตกที่อาศัยในเชียงใหม่[148] กล่าวกันว่าความคึกคักของสโมสรยิมคานาอันเป็นสถานที่รวมตัวของชาวตะวันตกจากหลายชาตินั้นหาสถานที่ใดเสมอเหมือนไม่ได้ในตะวันออกไกล

---

[146] Samuel Agnew Schreiner Jr., *My Uncle Charlie Angel Doctor of Siam*, pp. 40-41. ขยายความในวงเล็บโดยผู้เขียน

[147] รายงานการประชุมของสโมสรยิมคานาวันที่ 1 กรกฎาคม พ.ศ. 2473 ได้เชิญ เมอร์ซิเออร์ลุยซี (Luisi) กงสุลฝรั่งเศส เป็นสมาชิกกิตติมศักดิ์ของสโมสร ( ดู *The Chiengmai Gymkhana Club : A Century Publication*, p. 45.)

[148] Samuel Agnew Schreiner Jr., *My Uncle Charlie Angel Doctor of Siam*, p. 38.

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

*...ที่นี่มีสนามโปโล สนามกอล์ฟ 18 หลุม คอร์ตเทนนิสหญ้าหลายแห่ง และคอร์ตสควอช อีกสองแห่ง แม้ว่าพื้นที่ของบ้านสโมสรจะเล็ก แต่ก็มีเครื่องอำนวยความสะดวกครบครัน มีทั้งโต๊ะพูล ห้องอาบน้ำและห้องแต่งตัว โดยทั่วไปแล้ว แขกจะนั่งในบริเวณรอบ ๆ สนามหญ้าที่ตัดไว้เป็นอย่างดี เว้นเสียแต่ในฤดูหนาวและในวันที่ฝนตก ... ทางสโมสรจะมีบริการสวมถุงขาให้แก่แขกด้วย หลังตะวันตกดิน เพื่อเป็นการป้องกันยุง ... ในช่วงเทศกาลคริสต์มาสและฤดูใบไม้ผลิของทุก ๆ ปี สโมสรจะจัดงานเฉลิมฉลอง ซึ่งเหล่า 'ผู้พเนจร' จากป่าลึกและมิชชันนารีจากสถานีต่าง ๆ จะมาร่วมพบปะกัน...*[149]

โดยปกติแล้วนายแพทย์คอร์ทก็มีชีวิตประจำวันและกิจกรรมยามว่างไม่ต่างจากชาวตะวันตกคนอื่นในสมัยเดียวกัน เมื่อมีเวลาเขาจะใช้ไปกับการเล่นกีฬาต่าง ๆ ที่สโมสรยิมคานา อาทิ โปโล กอล์ฟ และเทนนิส โดยนายแพทย์คอร์ทตั้งข้อสังเกตที่น่าสนใจว่าการออกกำลังกายสามารถทำให้ร่างกายของชาวตะวันตกปรับตัวต่อภูมิอากาศเขตร้อนได้ดีขึ้น และสาเหตุที่ผู้หญิงชาวตะวันตกเจ็บป่วยได้ง่ายกว่าผู้ชายเพราะเนื่องจากไม่ได้ออกกำลังกาย[150]

### 5.10 สรุปความสัมพันธ์เชิงอำนาจของมิชชันนารีอเมริกันกับคนกลุ่มต่าง ๆ ในเชียงใหม่ พ.ศ. 2442-2463

จากเรื่องราวและคำอธิบายต่าง ๆ ในบทที่ 5 จะเห็นได้ชัดเจนว่าในช่วง พ.ศ. 2442-2463 นี้ งานสำคัญของมิชชันนารีสองด้านคือ งานด้านการรักษาพยาบาล และด้านการศึกษานั้นมีความก้าวหน้าไปจากเดิมเป็นอย่างมากโดยเฉพาะด้านการศึกษา และทั้งสองด้านก็ต่างมีความสอดคล้องกับการสร้าง "ชาติไทย" ที่เข้มแข็งของรัฐบาลสยามที่มุ่งเน้นการจัดการด้านประชากรเป็นหลัก การที่เป็นไปในทางเดียวกันกับรัฐบาลสยามที่มีอำนาจเด็ดขาดในเชียงใหม่แล้วนั้น จึงส่งผลทำให้มิชชันนารีมีอำนาจมากขึ้นตามไปด้วย ความสัมพันธ์ของทั้งสองฝ่ายเป็นไปในลักษณะพึ่งพาอาศัยซึ่งกัน กล่าวโดยละเอียดก็คือ ภายใต้แรงกดดันของการใช้ภาษาไทยเป็นภาษาราชการในมณฑลพายัพจะทำให้มิชชันนารีอเมริกันในโรงเรียนละทิ้งการใช้ภาษาลาวซึ่งเป็นภาษาหลักที่ใช้มาโดยตลอดก็เพื่อให้งานด้านการศึกษาของตนนั้นมีประสิทธิภาพมากขึ้นโดยจะได้ใช้ตำราเรียนที่ได้มาตรฐานกว่าของสยาม และได้รับการสนับสนุนจากรัฐบาลสยามซึ่งมีอำนาจมากอีกด้วย การเพิ่มภาษาอังกฤษเข้าไปในการสอนภายในโรงเรียน ก็เพื่อที่จะทำให้สามารถดึงดูดความสนใจของนักเรียนให้เข้ามาเรียน

---

[149] *Ibid.*, pp. 37-38.

[150] *Ibid.*, p. 39.

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

ในโรงเรียนของตน โดยที่จะทำให้เหนือกว่าโรงเรียนของรัฐบาลสยามที่เป็นคู่แข่งในช่วงเวลาดังกล่าวได้ สำหรับความรู้ด้านภาษาอังกฤษนั้นจัดว่าเป็นเครื่องมือของ “อำนาจ” ที่เคยเป็นเฉพาะของมิชชันนารีมาก่อน แต่เมื่อบริบทต่าง ๆ เปลี่ยนแปลงไป และเพื่อรักษาสถานภาพทางสังคมที่สูงของกลุ่มตนเองไว้ ร่วมกับเหตุผลด้านการบริหารกิจการโรงเรียน มิชชันนารีก็จำเป็นต้องปรับตัวด้วยการถ่ายทอดความรู้ทางภาษาอังกฤษแก่คนกลุ่มอื่น ๆ คือ กลุ่มลูกหลานของพ่อค้าคหบดีและเจ้านายท้องถิ่น

เหตุการณ์หลายเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นตลอดช่วง พ.ศ. 2442-2463 ต่างก็แสดงให้เห็นถึงความร่วมมือระหว่างมิชชันนารีและรัฐบาลสยามที่เป็นไปอย่างค่อนข้างเปิดเผย และในระหว่างนั้นจากหลักฐานมากมายแสดงได้ว่า มิชชันนารีอเมริกันได้กลายเป็นชนชั้นนำในเชียงใหม่อย่างเต็มตัวแล้ว สะท้อนจากชีวิตความเป็นอยู่ และการยอมรับจากคนกลุ่มต่าง ๆ โดยหลักฐานสำคัญที่จะสนับสนุนประเด็นนี้คือ การที่สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธสยามมกุฎราชกุมารเสด็จเยี่ยมและพระราชทานนามโรงเรียนของมิชชันว่า “The Prince Royal’s College” การที่พระราชชายาเจ้าดารารัศมีทรงให้เกียรติอย่างมากแก่ศาสนาจารย์แมคกิลวารี การที่เจ้านายชั้นสูงของกรุงเทพฯ แสดงความยินดีในงานครบรอบแต่งงาน 50 ปีของศาสนาจารย์แมคกิลวารีและโซเฟีย ภรรยา ใน พ.ศ. 2453 และพิธีศพของศาสนาจารย์แมคกิลวารีซึ่งจัดขึ้นอย่างยิ่งใหญ่และมีคนทุกชั้นมาร่วมในพิธีในปีถัดมา

แม้ว่าในช่วงเวลานี้ในเชียงใหม่ งานด้านการแพทย์ของมิชชันนารีจะก้าวหน้ากว่าโรงพยาบาลของรัฐบาลสยามอยู่บ้าง แต่อย่างไรก็ตาม ก็ต้องยอมรับว่าสภาพของการจัดการต่าง ๆ ของโรงพยาบาลของมิชชันยังไม่มีมาตรฐานนัก ยังไม่มีความเป็นโรงพยาบาลสมัยใหม่ที่มีการจัดการพื้นที่ของส่วนต่าง ๆ อย่างเหมาะสมตามมาตรฐานของโรงพยาบาลที่ดี อาคารผู้ป่วยก็มีสภาพเป็นเพียงอาคารหลังเดียว และอาศัยบ้านของมิชชันนารีด้วยกันเพื่อเป็นห้องดูแลคนไข้ ซึ่งอาจรวมไปถึงทัศนคติผิด ๆ ของคนไข้และญาติที่รู้เท่าไม่ถึงการณ์อีกด้วย ต่อมาเมื่อเส้นทางรถไฟสายเหนือจากกรุงเทพฯ ถึงเชียงใหม่เปิดใช้งานใน พ.ศ. 2464 สังคมเมืองเชียงใหม่ก็จะเกิดความเปลี่ยนแปลงไปสู่ความเป็นสังคมเมืองสมัยใหม่อย่างรวดเร็ว และรูปแบบการจัดการโรงพยาบาลแบบสมัยใหม่จะได้ถูกนำมาใช้จริงที่เชียงใหม่ในโรงพยาบาลแห่งใหม่ของมิชชันนารีที่กำลังจะสร้างขึ้นภายใต้การดูแลของนายแพทย์คอร์ท ซึ่งจะมีทั้งการใช้อุปกรณ์ทางการแพทย์สมัยใหม่ การสร้างมาตรฐานและทัศนคติใหม่ในการดูแลผู้ป่วย โดยเรื่องราวต่าง ๆ เหล่านี้จะได้กล่าวถึงโดยละเอียดในบทต่อไป

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved